

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ
ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ 1830- 1941»



ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ : ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΚΑΡΒΟΥΝΑΡΑΚΗΣ

Βασίλειος Μπούσης

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου» (ακολουθούν όνομα, επίθετο, υπογραφή).

Βασίλειος Μπούσης

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΟΥΣΗΣ



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1830-1900.....	5
1.1 Γενικό πλαίσιο των σχέσεων έως το 1830	5
1.2 Δημιουργία διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας-Μεγάλης Βρετανίας.....	8
1.3 Η Μεγάλη Βρετανία και τα Ιόνια Νησιά.....	11
1.4 Η Μεγάλη Βρετανία απέναντι στη Μεγάλη Ιδέα	16
1.5 Οι δολοφονίες στο Δήλεσι.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1900-1941	22
2.1 Γενικό πλαίσιο.....	22
2.2 Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος.....	24
2.3 Η εκστρατεία στη Μικρά Ασία.....	28
2.4 Η περίοδος του μεσοπολέμου και της πορείας προς τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.....	32
2.4.1 1923-1933: η περίοδος μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης και πριν το Βαλκανικό Σύμφωνο.....	32
2.4.2 Το Βαλκανικό Σύμφωνο.....	35
2.4.3 Το πραξικόπημα του 1935.....	42
2.4.4 Η κρίση της Αβησσυνίας.....	43
2.4.5 Η άνοδος του Μεταξά	47
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	55
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	67
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	68

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξεταστούν οι σχέσεις της Μεγάλης Βρετανίας και της Ελλάδας κατά την περίοδο 1830-1941. Το ενδιαφέρον για τη διεξαγωγή αυτής της ερευνητικής προσπάθειας έγκειται σε πολλούς λόγους.

Ο πρώτος λόγος είναι πως η Βρετανία υπήρξε παραδοσιακά ένας σύμμαχος της Ελλάδας τόσο κατά την ανεξαρτητοποίησή της το 1830, όσο και στη μετέπειτα πορεία της, όπως στην προσπάθεια υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας, αλλά επίσης και στην προετοιμασία της Ελλάδας για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Από την άλλη πλευρά, όμως, η Βρετανία μέσω της υποστήριξής της στην Ελλάδα, προσπαθούσε να διασφαλίσει τα δικά της συμφέροντα στην περιοχή, κάτι που οδήγησε εν μέρει σε αντιφάσεις ως προς την εξωτερική της πολιτική απέναντι στην Ελλάδα, όπως στην εκστρατεία στη Μικρά Ασία και στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και αυτό συνιστά τον δεύτερο λόγο. Ένας ακόμη λόγος απορρέει από το ότι, η Ελλάδα, ήδη από την αρχή της δημιουργίας της ως ανεξάρτητο κράτος τάχθηκε στο πλευρό της Βρετανίας, θεωρώντας ότι πρόκειται για έναν σύμμαχο βάσει του οποίου θα μπορούσε να διασφαλίσει την εδαφική της ακεραιότητα στο έντονα ανταγωνιστικό βαλκανικό και ευρωπαϊκό πλαίσιο, αλλά και τον οποίο μπορούσε να αξιοποιήσει για την οικονομική της ανάπτυξη. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας υπαγόρευε, από τη βρετανική πλευρά την προστασία της και από την ελληνική πλευρά την ευθυγράμμισή της, με τη μεγαλύτερη ναυτική δύναμη στη Μεσόγειο.

Ωστόσο, όπως θα καταδείξει η ανάλυση, το γεγονός πως η Ελλάδα βασίστηκε στη Βρετανία δεν οδήγησε πάντοτε σε επιτυχία, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την εκστρατεία στη Μικρά Ασία. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, η βρετανική υποστήριξη ήταν καταλυτική για την αποτελεσματική προετοιμασία της χώρας πριν από την είσοδό της στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Από την μεριά της Βρετανίας, υπήρχε μία συνεχής προάσπιση των συμφερόντων της στη Μεσόγειο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1830-1900

1.1 Γενικό πλαίσιο των σχέσεων έως το 1830

Μία πρώτη ένδειξη της εξωτερικής πολιτικής της Μεγάλης Βρετανίας έναντι της Ελλάδας παρέχεται, ήδη, από τη θέση της κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός πως, η Ελληνική Επανάσταση δεν συζητήθηκε συχνά ούτε στη Βουλή των Κοινοτήτων ούτε στη Βουλή των Λόρδων, ειδικά σε σύγκριση με άλλα σημαντικά ζητήματα της εποχής εκείνης. Επί παραδείγματι, μια αναζήτηση λέξεων-κλειδιών στη βάση δεδομένων του κοινοβουλευτικού αρχείου *Hansard* για τη λέξη «Ελλάδα» κατά τη δεκαετία του 1820 αποδίδει μόνο 93 αποτελέσματα. Όπως φαίνεται, όσο γεωπολιτικά ευαίσθητη και σημαντική και αν ήταν η Ελληνική Εξέγερση, δεν ήταν σχεδόν βασικός τομέας ανησυχίας για τους νομοθέτες κατά τη διάρκεια αυτής της ταραχώδους περιόδου. Ωστόσο, οι συζητήσεις που έλαβαν χώρα παρέχουν μια εικόνα για το πώς αντιμετώπιζε η κυβέρνηση της Βρετανίας την Ελληνική Επανάσταση (Morrison, 2018, σελ. 50).

Αν και οι Ευρωπαίοι φιλελεύθεροι (κοινό και καλλιτέχνες) μπορεί να υποστήριξαν την απελευθέρωση της Ελλάδας από την Οθωμανική κυριαρχία, οι κατά κύριο λόγο αντιδραστικές κυβερνήσεις των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Βρετανίας, τόνισαν την ανάγκη για την ύπαρξη πολιτικής σταθερότητας. Στη Μεγάλη Βρετανία υπήρξε μία εχθρική αντιμετώπιση της ιδέας της Ελληνικής Επανάστασης σε πολιτικό επίπεδο, από τον Δούκα του Wellington, το Λόρδο Castlereagh, καθώς και από τον ίδιο τον συντηρητικό βασιλιά Γεώργιο Δ΄, σε αντίθεση με τον Βρετανό υπουργό Εξωτερικών George Canning. Επίσημα, ωστόσο, ακολουθείτο μία μη επεμβατική πολιτική της βρετανικής κυβέρνησης έναντι του ελληνικού πολέμου, η οποία συνεχίστηκε μέχρι τις 20 Οκτωβρίου 1827, όπου ένας συνδυασμένος βρετανικός, ρωσικός και γαλλικός στόλος βγήκε νικητής έναντι του ναυτικού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Ναυμαχία του Ναυαρίνου το 1827 (Clogg, 2013, σελ. 39; Grammatikos, 2019, σελ. 18).

Εξετάζοντας τα αρχεία των κοινοβουλευτικών συζητήσεων, διαπιστώνεται ότι, σε προσωπικό επίπεδο, τα μέλη του Κοινοβουλίου, ανεξάρτητα από τον προσανατολισμό τους στο πολιτικό φάσμα, υποστήριζαν πλήρως την ελληνική ανεξαρτησία. Ωστόσο, η επίσημη τοποθέτηση της βρετανικής κυβέρνησης ήταν η διατήρηση της ουδετερότητας, καθώς θεωρήθηκε ότι με άμεση παρέμβαση δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί κάποιο θετικό αποτέλεσμα ή οποιαδήποτε πρόοδος. Η πεποίθηση ότι, μία άμεση παρέμβαση της Βρετανίας στην Ελλάδα θα ήταν αναποτελεσματική ενδεχομένως να οφείλεται στο ότι η υπερβολική ανάμειξη της Βρετανίας στην ήπειρο την προηγούμενη δεκαετία αποδείχθηκε εξαιρετικά κοστοβόρα, με το εθνικό χρέος να αγγίζει τις 834 εκατομμύρια λίρες, περίπου μέχρι το 1815. Τα υφιστάμενα αυτά οικονομικά βάρη, σε συνδυασμό με την αναταραχή του φιλελεύθερου κατεστημένου ενάντια στις κρατικές δαπάνες για στρατιωτικές αποστολές στην Ήπειρο, φαίνεται να υπήρξαν η αιτία για την απροθυμία της Βρετανίας να παρέμβει ή και να επέμβει στην Ελλάδα (Morrison, 2018, σελ. 51).

Ένας ακόμη λόγος της βρετανικής διστακτικότητας και απροθυμίας ήταν, η προάσπιση των βρετανικών συμφερόντων. Η εξωτερική πολιτική του George Canning, ο οποίος διαδέχθηκε τον Robert Stewart Castlereagh ως Υπουργός Εξωτερικών το 1822, έδινε, σταθερά, προτεραιότητα στις ανάγκες της Βρετανίας έναντι των αναγκών της Ευρώπης, και αυτή η πολιτική ασκήθηκε σε μεγάλο βαθμό στην περίπτωση της Ελλάδας. Σε αντίθεση με τους πολιτικούς σχολιαστές, οι οποίοι είδαν την Ελληνική Εξέγερση ως μια θετική ευκαιρία για τη Βρετανία να διασφαλίσει περαιτέρω τον ρόλο της ως αδιαμφισβήτητος ηγέτης της Ευρώπης, οι βουλευτές την εξέλαβαν, ως απειλή για τις βρετανικές εδαφικές ανησυχίες. Τα Επτάνησα είχαν πρόσφατα περιέλθει υπό βρετανική εξουσία, ως προτεκτοράτο, υπό τους όρους του Συνεδρίου της Βιέννης. Λόγω της θέσης τους παρείχαν στη Βρετανία μια πολύτιμη εδαφική βάση στρατηγικής σημασίας στην περιοχή, καθώς και τον αδιαμφισβήτητο έλεγχο των ναυτιλιακών λωρίδων Ανατολής-Δύσης στη βόρεια Μεσόγειο και παράλληλα την οδήγησαν και σε μία γεωγραφική εγγύτητα με μία σημαντική εθνικοαπελευθερωτική σύγκρουση. Το Βρετανικό Κοινοβούλιο ενέκρινε την εφαρμογή του στρατιωτικού νόμου στα Επτάνησα και το χάσμα μεταξύ της βρετανικής διοίκησης της Κέρκυρας και του τοπικού πληθυσμού συνέχισε να αυξάνεται. Τα μέλη του Κοινοβουλίου γνώριζαν καλά το γεγονός ότι, εάν η Ελλάδα

αποκτούσε την ανεξαρτησία της, θα αποτίναζε τη βρετανική εξουσία, όπως και τους κανονισμούς με τους οποίους συνοδεύονταν. Διαπιστώνεται ότι, αν και τα Επτάνησα είχαν μόλις πρόσφατα ενσωματωθεί στη βρετανική αυτοκρατορία, η προοπτική να απωλέσει η Βρετανία την κυριαρχία σε μία γεωγραφική τοποθεσία στρατηγικής σημασίας οδήγησε, στην επιλογή της ουδετερότητας (Morrison, 2018, σελ. 52-53).

Όπως ανέφερε ο γραμματέας της πρώτης βρετανικής πρεσβείας στην ανεξάρτητη Ελλάδα, η Ελληνική Επανάσταση, η οποία θεωρούντο, από τη Βρετανία, ως πολεμική κρίση στην Εγγύς Ανατολή, τα δημοκρατικά της συντάγματα έγιναν αντιληπτά, από Ευρωπαίους πολιτικούς και διπλωμάτες, στο πλαίσιο του αντιδραστικού πνεύματος της παλινόρθωσης, ως «αναρχία» και «δημαγωγία» και έτσι καταδικάστηκαν από τις Μεγάλες Δυνάμεις στη Διάσκεψη της Βερόνας το 1822, ως κίνδυνος για την ειρήνη και την κοινωνική τάξη στην Ευρώπη (Ploumidis, 2021, σελ. 2).

Ωστόσο, σύντομα συνειδητοποιήθηκε από τους Βρετανούς πως, αν η Ελλάδα επρόκειτο να καταστεί ανεξάρτητη, αυτό έπρεπε να επιτευχθεί υπό τον αγγλικό έλεγχο. Το πρώτο σημάδι αλλαγής της βρετανικής πολιτικής απέναντι στην Ελλάδα ήταν η αναγνώριση, τον Μάρτιο του 1823, των Ελλήνων επαναστατών, ως νόμιμους μαχητές της ελευθερίας. Οι Βρετανοί αποδέχθηκαν ότι το ελληνικό ναυτικό έπρεπε να έχει το δικαίωμα του ελέγχου και έρευνας των ουδετέρων πλοίων που έπλεαν στην περιοχή των ελληνικών νησιών και της ηπειρωτικής χώρας. Ο νέος Άγγλος υπουργός Εξωτερικών George Canning αναγνώρισε τα δικαιώματα των Ελλήνων με αποτέλεσμα την έναρξη παροχής βοήθειας στην Ελλάδα, από το βρετανικό ναυτικό και τις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις (Turan, 1999, σελ. 281-282). Ένα νέο πρωτόκολλο, αυτό του του Λονδίνου, οργανώθηκε μεταξύ Ρωσίας, Βρετανίας και Γαλλίας τον Φεβρουάριο του 1830 μετά την ισχύ της Συμφωνίας της Αδριανούπολης στις 14 Σεπτεμβρίου 1829. Βάση αυτού η Ελλάδα κηρύχθηκε ανεξάρτητη, καθιερώθηκε το ελληνικό βασίλειο, με σύνορα και διεθνή αποδοχή. Η Βρετανία, η Γαλλία και η Ρωσία ήταν προστάτιδες δυνάμεις. Τα σύνορα αυτού του νέου Βασιλείου επρόκειτο να αποφασιστούν μεταξύ των Οθωμανών και των προστάτιδων κρατών, χωρίς τη συμμετοχή της Ελλάδας (Turan, 1999, σελ. 287). Στις 7 Μαΐου 1832 υπογράφηκε συνθήκη από τις τρεις δυνάμεις και τη Βαυαρία, η οποία

καθόρισε τα σύνορα όπως προτάθηκαν – μεταξύ του κόλπου του Βόλου και του κόλπου της Άρτας. Εν τέλει τα σύνορα της Ελλάδας έγιναν δεκτά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη σύμβαση που υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 21 Ιουλίου 1832 (Heraclides & Dialla, 2015, σελ. 121).

Όπως αναφέρει ο Schwartzberg (1988, σελ. 139), η δημιουργία του κράτους της Ελλάδας ήταν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της βρετανικής πολιτικής. Η βρετανική πολιτική διαμορφώθηκε πρωτίστως από μια παράδοση συμπάθειας εκ μέρους των Βρετανών υπευθύνων χάραξης πολιτικής για τον ελληνικό εθνικιστικό σκοπό. Λόγω αυτής της συμπάθειας η Βρετανία προχώρησε σε δεσμεύσεις των οποίων ο απώτερος σκοπός ήταν να κερδίσουν επ' ωφελεία υς των Ελλήνων το δικαίωμα στην αυτό-κυβέρνηση, που όμως δεν θα οδηγούσε πραγματικά, στην πλήρη ανεξαρτησία των Ελλήνων. Αυτές οι δεσμεύσεις δημιούργησαν ένα προηγούμενο στο διεθνές δίκαιο: υπήρξε ο ισχυρισμός ότι η παρέμβαση ξένων δυνάμεων στις εσωτερικές υποθέσεις κυρίαρχων κρατών ήταν δικαιολογημένη, στην περίπτωση των εθνικών απελευθερωτικών κινημάτων (Schwartzberg, 1988, σελ. 140). Πιο συγκεκριμένα, από το Συνέδριο της Βιέννης (1814 – 1815) μέχρι το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, υπήρχαν τρεις απόψεις για την επέμβαση στην Ελλάδα σε διπλωματικό επίπεδο. Μία εξ αυτών προερχόταν από τον Υπουργό Εξωτερικών της Βρετανίας, Robert Stewart Castlereagh, ο οποίος δήλωσε σε μια περίφημη εγκύκλιο (ημερομηνία 19 Ιανουαρίου 1821) ότι, τα κράτη διατηρούν το δικαίωμα να παρεμβαίνουν όπου η δική τους άμεση ασφάλεια ή ουσιαστικό συμφέρον κινδυνεύει σοβαρά από τις εσωτερικές συναλλαγές άλλου κράτους και όχι ως γενική και αδιάκριτη εφαρμογή επί όλων των επαναστατικών κινημάτων (Heraclides & Dialla, 2015, σελ. 105). Η επικράτεια και ο πληθυσμός της Ελλάδας έλαβαν διεθνές καθεστώς, σύμφωνα με αυτό που οι Βρετανοί αποκαλούσαν το 1829 «η διασφάλιση της δικής μας εγγύησης». Η Ελλάδα, η Βρετανία, η Γαλλία και η Ρωσία αποφάσισαν και ανακοίνωσαν με Πρωτόκολλο το 1830 ότι θα σχηματίσουν ένα ανεξάρτητο κράτος και θα απολαύσουν όλα τα πολιτικά, διοικητικά και εμπορικά δικαιώματα που συνδέονται με την πλήρη ανεξαρτησία. Ένα δικαίωμα στην «εθνική αυτοδιάθεση», παραδόξως, καθώς δεν είχε ακόμη αυτό το όνομα, είναι ίσως πιο πιθανό να ήταν μέρος του θετικού διεθνούς δικαίου εκείνη την εποχή παρά σε

οποιοδήποτε άλλο κατά τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης (Schwartzberg, 1988, σελ. 143).

Η Ελλάδα έγινε επίσημα κυρίαρχο κράτος και οι Έλληνες έγιναν οι πρώτοι από τους υποτελείς λαούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που απέκτησαν πλήρη ανεξαρτησία. Ωστόσο, το κράτος περιείχε εντός των συνόρων του, λιγότερο από το ένα τρίτο του ελληνικού πληθυσμού της Μέσης Ανατολής και ο αγώνας για επέκταση των συνόρων της χώρας κυριάρχησε τον πρώτο αιώνα της ανεξαρτησίας του κράτους. Το 1947, με την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων, που βρίσκονταν υπό ιταλική κυριαρχία, καθιερώθηκαν τα σημερινά σύνορα της Ελλάδας. Η κυριαρχία του μικρού ελληνικού κράτους δεν ήταν απόλυτη, παρά την ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, και οι μεγάλες δυνάμεις, που διατήρησαν ορισμένα ακαθόριστα δικαιώματα επέμβασης, αποφάσισαν ότι η Ελλάδα έπρεπε να γίνει μοναρχία υπό Βαυαρούς μονάρχες (Tikkanen, 2022).

Ακόμη και μετά το επίσημο τέλος της αντιβασιλείας το 1835, η βαυαρική παρουσία παρέμεινε ισχυρή. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου ήταν η δημιουργία κάποιων μορφών πολιτικών κομμάτων, όπως «βρετανικό», «ρωσικό» και «γαλλικό», τα οποία ήταν απόρροια και συνδέονταν με τους αντίστοιχους διπλωματικούς εκπροσώπους των μεγάλων δυνάμεων στην Ελλάδα, με μάλλον μη σαφείς ιδεολογίες και βασισμένα σε ισχυρές προσωπικότητες. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1830 οι Βαυαροί εξακολουθούσαν να ασκούν επιρροή, ενώ μεγάλο μέρος των εσόδων της χώρας δαπανούνταν για την εξυπηρέτηση του δανείου που χορηγήθηκε για την ανεξαρτησία από τις προστάτιδες δυνάμεις (Γαλλία, Ρωσία και Μεγάλη Βρετανία) (Tikkanen, 2022).

Συνολικά, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μετά την ανεξαρτησία της το 1830 υπόκειται σε εξωτερική επιρροή. Η ανεξαρτησία δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί, ή τουλάχιστον θα ήταν δύσκολο, αν οι μεγάλες δυνάμεις επενέβαιναν επί των Ελλήνων. Το βασίλειο ήταν αδύναμο και στον οικονομικό και στον στρατιωτικό τομέα, αλλά ταυτόχρονα φιλόδοξο, καθώς προσπαθούσε να επεκτείνει την επικράτειά του στο πλαίσιο της Μεγάλης Ιδέας (Rizas, 2011, σελ. 138).

1.2 Δημιουργία διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας-Μεγάλης Βρετανίας

Οι επαφές μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ελλήνων επαναστατών ξεκίνησαν πριν ακόμα διακηρυχθεί η ανεξαρτησία της Ελλάδας. Πλήθος Βρετανών φιλελλήνων κατέφθασε στην Ελλάδα για να βοηθήσει εθελοντικά στον αγώνα της για ανεξαρτησία, ορισμένοι εκ των οποίων είχαν υπηρετήσει στο παρελθόν, ως αξιωματικοί του Βρετανικού Στρατού (Turan, 1999, σελ. 278). Επιπλέον, τον Φεβρουάριο του 1824 η Ελληνική Προσωρινή Διοίκηση συμφώνησε σε δάνειο ονομαστικού ποσού 800.000 λιρών (εκ των οποίων το 59% εκταμιεύτηκε) από βρετανική τράπεζα, το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «de facto» αναγνώριση της ελληνικής κυβέρνησης. Μια πιο ρητή αναγνώριση ήταν η υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου τον Ιούλιο του 1827, από το Ηνωμένο Βασίλειο. Η αναγνώριση ολοκληρώθηκε με τη διαπίστευση του πρώτου Κατοίκου, το φθινόπωρο του 1828 (Ministry of Foreign Affairs, 2022).

Στις 20 Νοεμβρίου 1828 ο Edward Dawkins ζήτησε ακρόαση από τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, στον Πόρο, προκειμένου να παραδώσει την επιστολή του Υπουργού Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου, που τον διόριζε, ως τον πρώτο κάτοικο του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ελλάδα. Την επομένη η ελληνική κυβέρνηση ενημέρωσε τον Dawkins ότι, θα γινόταν δεκτός από τον Κυβερνήτη, την ίδια ημέρα. Η παράδοση της παρούσας επιστολής αποτελεί την επίσημη σύναψη διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών. Στις 29 Νοεμβρίου 1828 ακολουθεί μία επιστολή του Κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια προς τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών που εκφράζει την ευγνωμοσύνη του για τη διαπίστευση του Dawkins, ως κατοίκου στην ελληνική κυβέρνηση, την οποία ο Κυβερνήτης περιέγραψε ως, «μία νέα πράξη ευεργεσίας προς την Ελλάδα». Ακολουθεί στις 22 Σεπτεμβρίου 1828 μία επιστολή διαπίστευσης του Βρετανού κατοίκου Dawkins, προς την ελληνική κυβέρνηση, από τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών George Hamilton-Gordon, Earl of Aberdeen (Ministry of Foreign Affairs, 2022).

Το 1829 σηματοδοτεί μία νέα αρχή στις σχέσεις Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας, με τη δημιουργία των πρώτων προξενικών αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 30.12.1829-11.01.1830 ο Καποδίστριας αναγνωρίζει τον George William Crowe ως πρόξενο του Ηνωμένου Βασιλείου στην Πάτρα, βάσει προξενικού διπλώματος υποψηφιότητας, με

ημερομηνία 10 Σεπτεμβρίου 1829. Στις 30 Νοεμβρίου 1829 ο William Almenne διορίζεται Προξενικός Αντιπρόσωπος του Ηνωμένου Βασιλείου στη Μήλο, από τον Βρετανό κάτοικο στην Ελλάδα, Dawkins (Ministry of Foreign Affairs, 2022).

Το 1833 αποτελεί ένα ακόμα έτος, ορόσημο στις σχέσεις της Ελλάδας με τη Μεγάλη Βρετανία, αυτή τη φορά με τους πρώτους Έλληνες διπλωματικούς αντιπροσώπους στο Λονδίνο. Στις 15 Οκτωβρίου 1833 απεστάλη επιστολή του Βρετανού βασιλιά Γουλιέλμου Δ' προς τον βασιλιά Όθωνα. Ο Γουλιέλμος Δ' εξέφρασε την ικανοποίησή του για το ταξίδι του Μιχαήλ Σούτζου Πρέσβη της Ελλάδος στο Παρίσι, στο Λονδίνο, προκειμένου να αποδώσει την ευχαριστήρια επιστολή του Βασιλιά της Ελλάδας για τη βοήθεια που προσέφερε ο Βρετανός Βασιλιάς, κατά την άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα. Άμεσα ακολούθησε η διαπίστευση του πρώτου Έλληνα Πρέσβη στο Ηνωμένο Βασίλειο, του Σπυρίδωνα Τρικούπη. Ο εν λόγω διορισμός γνωστοποιείται στον Dawkins, από τον Υπουργό Εξωτερικών Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, με επιστολή του στις 26 Οκτωβρίου 1833. Τέλος, στις 16 Δεκεμβρίου 1833 έλαβε χώρα ο διορισμός του λόγιου Μιχαήλ Γ. Σχοινά (Ministry of Foreign Affairs, 2022).

Ένα σημείο που αξίζει να τονιστεί σχετικά με την περίοδο αυτή είναι οι σημαντικές αντιδράσεις που υπήρξαν, έναντι του Καποδίστρια, στην εσωτερική πολιτική σκηνή. Παρά τα επιτεύγματά του σε διπλωματικό επίπεδο, το αυταρχικό του ύφος, η περιφρόνησή του για τις ελίτ της ελληνικής κοινωνίας, καθώς και η πεποίθησή του ότι οι Έλληνες δεν ήταν ακόμη ικανοί για αυτοδιοίκηση, είχαν προκαλέσει την αντίθεση σημαντικών τμημάτων της κοινωνίας (Clogg, 2013, σελ. 43). Παράλληλα, την περίοδο αυτή η Ελλάδα διερχόταν από μία σημαντική οικονομική κρίση. Εν τω μεταξύ, βρετανοί πολιτικοί είχαν ήδη αρνητική στάση απέναντι στον Καποδίστρια, κάτι το οποίο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις σχέσεις των δύο χωρών όσον αφορούσε στα Ιόνια Νησιά.

1.3 Η Μεγάλη Βρετανία και τα Ιόνια Νησιά

Τα νησιά του Ιονίου δεν εντάχθηκαν υπό οθωμανική κυριαρχία, αλλά αντίθετα παρέμειναν Ενετικά μέχρι το 1797, όπου πέρασαν υπό γαλλική, ρωσική και βρετανική κυριαρχία, αποτελώντας βρετανικό προτεκτοράτο κατά την περίοδο 1815

- 1864 (Clogg, 2013, σελ. 10). Πιο συγκεκριμένα, τα Ιόνια Νησιά ιδρύθηκαν ως ονομαστικά ανεξάρτητο κράτος υπό βρετανική προστασία, στο Συνέδριο της Βιέννης το 1815 (Clogg, 2013, σελ. 29).

Στο τέλος της δεκαετίας του 1820 και στις αρχές του 1830, οι αντικαποδιστριακές συμπεριφορές ήταν αρκετά διαδεδομένες μεταξύ των κορυφαίων Βρετανών πολιτικών. Οι φήμες και οι λανθασμένες αποστολές υπό τον Sir Frederick Adam θα αύξαναν περαιτέρω αυτά τα αντικαποδιστριακά αισθήματα. Κατά την περίοδο 1828-1831, τόσο ο Πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας, ο δούκας του Wellington, όσο και ο υπουργός Εξωτερικών, Λόρδος Aberdeen, υποψιάζονταν ότι η χρεοκοπημένη κυβέρνηση του Καποδίστρια επιθυμούσε να προσαρτήσει τα Επτάνησα εξαιτίας της ακμάζουσας οικονομικής τους κατάστασης. Επιπροσθέτως, ο μεγάλος αριθμός Ελλήνων ομογενών του Ιονίου, που υπηρετούσαν στην ελληνική κυβέρνηση ανησύχησε τους Βρετανούς πολιτικούς τόσο, που θεώρησαν ότι μπορούσε να ξεκινήσει μία ελληνική κίνηση υπό τον Καποδίστρια, με σκοπό την προσάρτηση των Επτανήσων στην Ελλάδα. Αυτός ο τελευταίος φόβος, που προτάθηκε για πρώτη φορά από τον Sir Frederick, συνδέθηκε με πιθανές στρατιωτικές και διπλωματικές επιρροές που θα μπορούσαν να ασκήσουν οι Ρώσοι στην Ελλάδα. Εάν ο Καποδίστριας και οι οπαδοί του διέθεταν πραγματικά φιλορωσικά αισθήματα, τότε οι Έλληνες δεν θα δίσταζαν να χρησιμοποιήσουν τη βοήθεια της Ρωσίας για την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων. Αυτός ο φόβος ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος καθώς η προηγούμενη ρωσική κατοχή των Ιονίων Νήσων (1798-1807) ήταν θετική στην ίδρυση της ανεξάρτητης Επτανησιακής Δημοκρατίας, ενώ αντίθετα η βρετανική κατοχή των Ιονίων Νήσων δεν ενθάρρυνε ένα ανεξάρτητο Ιόνιο κράτος, με αποτέλεσμα την ύπαρξη αντιβρετανικών συναισθημάτων. Προκειμένου να αντιστραφούν αυτές οι εξωτερικές απειλές, για τα Επτάνησα, οι κορυφαίοι Βρετανοί πολιτικοί συμφώνησαν ομόφωνα ότι ο Καποδίστριας και η διοίκησή του δεν ήταν πλέον επιθυμητοί για την Ελλάδα. Τις απόψεις που διατυπώθηκαν στο Λονδίνο για την καποδιστριακή διοίκηση, εξέφρασαν ομοίως και οι Βρετανοί διπλωμάτες στην Εγγύς Ανατολή. Επί παραδείγματι, ο βρετανός πρεσβευτής στην Οθωμανική Πύλη, Viscount Stratford de Redcliffe, είχε παρόμοια άποψη. Άλλωστε, η Μεγάλη Βρετανία και η Οθωμανική

Αυτοκρατορία εξακολουθούσαν να είναι διπλωματικοί σύμμαχοι (Wrigley, 1978, σελ. 422).

Παρόμοια αισθήματα επίσης, εξέφρασε και ο Βρετανός κάτοικος της Ελλάδος, Dawkins, για το ενδεχόμενο πολιτικής ένωσης μεταξύ των Ιονίων Νήσων και του νέου ελληνικού κράτους. Ωστόσο, σε αντίθεση με τους συγχρόνους του, ο Dawkins, δεν ήταν απολύτως σίγουρος για την πηγή αυτών των απειλών, καθώς εξακολουθούσε να έχει κάποιες αμφιβολίες για το αν ο Καποδίστριας επιθυμούσε προσωπικά αυτή την προσάρτηση. Αντίθετα, ο Dawkins, ήταν πεπεισμένος ότι οι κάτοικοι των Ιονίων που υπηρετούσαν στην ελληνική κυβέρνηση είχαν οργανώσει μια συνωμοσία για την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων. Αυτή η πεποίθηση τεκμηριώθηκε αργότερα με την ελληνική κήρυξη οικονομικού αποκλεισμού των Ιονίων Νήσων. Επιπλέον, η ρωσική διπλωματική επιρροή κατέδειξε ότι οι Έλληνες ήταν έτοιμοι να προσαρτήσουν τα Επτάνησα. Ωστόσο, ο Dawkins δεν ήταν ακόμη απόλυτα πεπεισμένος για τον εφησυχασμό του Καποδίστρια σε αυτά τα σχέδια προσάρτησης. Ως αποτέλεσμα, διέταξε τον Sir Frederick Adam (Λόρδος Ύπατος Αρμοστής), να συγκεντρώσει όλες τις απαιτούμενες πληροφορίες που ήταν διαθέσιμες (Wrigley, 1978, σελ. 423). Ο Sir Frederick Adam είχε διοριστεί ως Ύπατος Αρμοστής των Ιονίων Νήσων στις 17 Ιανουαρίου 1824 (Paschalidi, 2009, σελ. 145).

Οι Βρετανοί υπεύθυνοι για την κατεύθυνση των πολιτικών της Βρετανίας, στην Εγγύς Ανατολή, πίστευαν ότι υπήρχαν αρκετές ελληνοκεντρικές απειλές για την εδαφική ακεραιότητα των Ιονίων Νήσων. Παραδόξως, αυτοί οι ίδιοι πολιτικοί, που διέθεταν επίσης μεγάλους στρατιωτικούς και διπλωματικούς πόρους, αρνήθηκαν να λάβουν μέτρα που θα μείωναν αυτές τις απειλές. Οι Βρετανοί πολιτικοί, ειδικά οι Βρετανοί διπλωμάτες στην Εγγύς Ανατολή, απηχούσαν μόνο τους φόβους που είχε αρχικά εκφράσει ο Sir Frederick Adam. Ακόμη και ο Dawkins αρκέστηκε να αποστείλει στους ανωτέρους του, στο Λονδίνο, απλώς φήμες. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να τονιστεί πως, αν και ο Frederick ήταν ικανός διαχειριστής και αξιόλογος στρατιώτης, δεν ήταν διπλωμάτης. Στην πραγματικότητα, οι μόνες διπλωματικές ευθύνες που ανατέθηκαν στον Λόρδο Ύπατο Αρμοστή αφορούσαν την αγγλο-ιονική διπλωματία και όχι ολόκληρη την πορεία των

πολιτικών της Βρετανίας στην Εγγύς Ανατολή. Αυτή η συγκεκριμένη περίπτωση, μεταξύ πολλών άλλων, απέδειξε ότι οι Βρετανοί πολιτικοί και διπλωμάτες που ήταν υπεύθυνοι για τον καθορισμό των πολιτικών της Βρετανίας στην Εγγύς Ανατολή δεν είχαν σχεδόν καμία κατανόηση των υποθέσεων της Εγγύς Ανατολής, ούτε του πραγματικού ρόλου της Βρετανίας στην Εγγύς Ανατολή (Wrigley, 1978, σελ. 424).

Ο Λόρδος George Nugent Grenville διαδέχθηκε τον Adam το 1832. Η πολιτική του Nugent διέφερε από τους προκατόχους του. Στόχος του ήταν, να εξαλείψει κάθε διαφορά που σχετίζεται με την εθνότητα και διατύπωσε μια δυτική ταυτότητα για τους κατοίκους των Επτανήσιων, βασισμένη στα κλασικά ιδανικά (Paschalidi, 2009, σελ. 149). Ενώ ο Nugent κέρδισε δημοτικότητα στα νησιά λόγω των μεταρρυθμίσεων του, η Βρετανία απέρριψε τις πολιτικές του, πιστεύοντας ότι δεν μπορούσε να διαμορφώσει την πολιτική του Ιονίου, που ήταν ευθύνη της βρετανικής κυβέρνησης, αλλά μπορούσε να προβεί μόνο σε μικρές βελτιώσεις στα νησιά (Paschalidi, 2009, σελ. 152). Στις 29 Απριλίου 1835 τον διαδέχτηκε ο Sir Howard Douglas, με την πολιτική του να στρέφεται προς τη βρετανική υπεροχή στη Μεσόγειο (Paschalidi, 2009, σελ. 185). Αυτό οδήγησε σε μία αναθεώρηση της στρατηγικής σημασίας των Επτανήσιων για τη Βρετανία και την υιοθέτηση μίας πολιτικής που θα έπρεπε να απηχεί τις αποικιακές θεωρίες όπου, η αποκέντρωση εξουσίας, αντί της κεντρικής αποικιακής εξουσίας, ήταν η πιο αποτελεσματική προσέγγιση για τη διαφύλαξη των βρετανικών συμφερόντων στην περιοχή (Paschalidi, 2009, σελ. 188).

Τα χρόνια που ακολούθησαν δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην Κέρκυρα. Τονίστηκε η γεωπολιτική σημασία της Κέρκυρας για τη βρετανική αυτοκρατορία λόγω, της ναυτικής της βάσης. Θεωρήθηκε επίσης ότι, τα Επτάνησα αποτελούσαν σημαντικό αποτρεπτικό παράγοντα για τη ρωσική επέκταση στη Μεσόγειο και για τη διατήρηση της ισορροπίας των δυνάμεων στην Ανατολή. Αυτή η συζήτηση για την τύχη των Επτανήσιων επικεντρώθηκε περισσότερο στα βρετανικά συμφέροντα, αγνοώντας το όφελος για τα ίδια νησιά. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάστηκε το ενδεχόμενο εκχώρησης των νήσων, καθώς μία τέτοια πολιτική θα απάλλασσε τη Βρετανία από το αυτοκρατορικό κόστος διατήρησης στρατιωτικών δυνάμεων στα νησιά. Ωστόσο, η Κέρκυρα θα αποτελούσε βρετανική αποικία. Παραχωρώντας τα περισσότερα από

τα νησιά και καθιστώντας την Κέρκυρα αποικία, η Βρετανία θα είχε ένα αδιαμφισβήτητο νομικό δικαίωμα να διαμορφώσει αποικιακές πολιτικές (Paschalidi, 2009, σελ. 256).

Το ξέσπασμα του Κριμαϊκού Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα, περαιτέρω συγκρούσεις μεταξύ των Βρετανών και των Ιονίων Νήσων καθώς υποστήριζαν αντίθετες πλευρές, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Πλέον, ο Ύπατος Αρμοστής ήταν ο Sir John Young, ο οποίος θα έπρεπε να αντιμετωπίσει αυτές τις εντάσεις μαζί με την αυξανόμενη επιθυμία πολλών Επτανησίων για ένωση με την Ελλάδα. Ο Young θεωρήθηκε ότι είχε φιλελεύθερες απόψεις για τα εσωτερικά ζητήματα, αλλά ήταν επικριτικός για τις μεταρρυθμίσεις στα νησιά και ήθελε μια επιστροφή στην αυταρχική κυβέρνηση. Όταν οι πολιτικές του απέτυχαν και δεν μπορούσε να συνεχίσει να συνεργάζεται με τη Συνέλευση, πρότεινε διάφορες λύσεις, μερικές εξ αυτών αντιφατικές, σε μια προσπάθεια να διασφαλίσει τα βρετανικά συμφέροντα και να αναζητήσει μορφές διακυβέρνησης που θα ήταν λειτουργικές και αποτελεσματικές. Αυτές περιελάμβαναν, σκέψεις για την πλήρη εγκατάλειψη των νησιών ή την εγκατάλειψη των Νοτίων Νήσων, με την Κέρκυρα να αποτελεί βρετανική αποικία (Paschalidi, 2009, σελ. 266). Το σκεπτικό του Young για αυτό ήταν ότι, θα δημιουργούσε μια ήρεμη και αποτελεσματική κυβέρνηση που θα πληρούσε όλες τις ηθικές απαιτήσεις της Βρετανίας. Οι σκέψεις του Young για την εκχώρηση, οι οποίες συνδέονταν με το αυξημένο εθνικιστικό αίσθημα στα Επτάνησα και τις συγκρούσεις που δημιουργήθηκαν στη βρετανική διακυβέρνηση, έρχονταν σε αντίθεση με τις απόψεις Βρετανών πολιτικών για την εκχώρηση, οι οποίες σχετίζονταν με τη μείωση του κόστους διατήρησης της βρετανικής κυριαρχίας (Paschalidi, 2009, σελ. 278).

Η Κέρκυρα, η πρωτεύουσα της βρετανικής διοίκησης, ήταν μια πολύτιμη στρατηγική τοποθεσία για την πρόσβαση στην Αδριατική και σημαντική για την ασφάλεια και την ευκολία πρόσβασης προς την Αίγυπτο και την Ινδία. Επιπλέον, η Κέρκυρα ήταν πολύτιμη από μια «ευρωπαϊκή σκοπιά», κεντρική για τις ανατολικές και μεσογειακές πολιτικές της Βρετανίας. Επίσης, η προσάρτησή της στην Ελλάδα θα αποσταθεροποιούσε την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Αλβανία και την Ήπειρο, καθώς χρησίμευσε, ως «αποτελεσματικός έλεγχος», σε

οποιαδήποτε αυστριακή και ρωσική καταπάτηση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οικονομικά, η Κέρκυρα, όπως και οι Παξοί, ήταν ιδανικά για το βρετανικό κεφάλαιο και τις επιχειρήσεις της Βρετανίας, ιδίως στον τομέα του εμπορίου. Στο πλαίσιο του βρετανικού υπουργικού συμβουλίου, ο Πρωθυπουργός Henry John Temple Palmerston απέρριψε την ιδέα ενώ ο υπουργός Εξωτερικών Λόρδος Clarendon την υποστήριξε (σελ. 280). Στις 21 Μαΐου 1864 το πρωτόκολλο παραχώρησης των Ιονίων Νήσων στην Ελλάδα υπογράφηκε από τον Storks και τον Θρασύμβουλο Ζαΐμη, τον Έκτακτο Επίτροπο της ελληνικής κυβέρνησης. Η αποχώρηση της Βρετανίας από τα νησιά περιελάμβανε όλα τα όπλα και τον στρατιωτικό εξοπλισμό της (Paschalidi, 2009, σελ. 352).

Στο άρθρο 3 της Συνθήκης αναφέρεται πως, η Βουλή της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, ως Εγγυητικές Δυνάμεις της Ελλάδας, δηλώνουν, με τη σύμφωνη γνώμη της Βουλής της Αυστρίας και της Πρωσίας, ότι τα Επτάνησα μετά την Ένωσή τους με το Ελληνικό Βασίλειο, θα απολαμβάνουν τα πλεονεκτήματα της διαρκούς ουδετερότητας. Στο άρθρο 6 αναφέρεται ότι η Βρετανία παραιτείται του ποσού των 4.000 στερλίνων, ετησίως, υπέρ του Βασιλιά Γεωργίου Α', τα οποία το Ελληνικό Δημόσιο έχει δεσμευτεί να καταβάλλει, δυνάμει του διακανονισμού που συναψε, στην Αθήνα, η Ελληνική Κυβέρνηση, με τη σύμφωνη γνώμη των Ελληνικών Επιμελητηρίων τον Ιούνιο του 1860.

1.4 Η Μεγάλη Βρετανία απέναντι στη Μεγάλη Ιδέα

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων που προηγήθηκαν της δημοσίευσης του συντάγματος του 1844, ο Ιωάννης Κωλέττης επινόησε για πρώτη φορά την έκφραση «Μεγάλη Ιδέα». Αποτελούσε μια οραματική εθνικιστική φιλοδοξία που επρόκειτο να κυριαρχήσει στις εξωτερικές σχέσεις και σε σημαντικό βαθμό, να καθορίσει την εσωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους για ένα μεγάλο μέρος του πρώτου αιώνα της ανεξάρτητης ύπαρξής του. Αν και η έκφραση ήταν νέα το 1844, η έννοια ήταν βαθιά ριζωμένη στην ελληνική λαϊκή ψυχή, γαλουχημένη από τις προφητείες και τους χρησμούς που είχαν κρατήσει ζωντανές και πραγματικές τις ελπίδες για την τελική χειραφέτηση από τον τουρκικό ζυγό, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η Μεγάλη Ιδέα προέβλεπε την αποκατάσταση της Ορθόδοξης Χριστιανικής

Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, με πρωτεύουσά της και πάλι την Κωνσταντινούπολη, η οποία θα γινόταν με την ενσωμάτωση στα όρια ενός ενιαίου κράτους όλων των περιοχών ελληνικού οικισμού στη Μέση Ανατολή. Εκτός από τους ελληνικούς πληθυσμούς που εγκαταστάθηκαν σε μια ευρεία περιοχή στη νότια Βαλκανική Χερσόνησο, υπήρχαν εκτεταμένοι ελληνικοί πληθυσμοί στην ίδια την οθωμανική πρωτεύουσα, την Κωνσταντινούπολη, κατά μήκος των ακτών της Θάλασσας του Μαρμαρά, κατά μήκος της δυτικής παράκτιας περιοχής της Μικράς Ασίας και ιδιαίτερα στην περιοχή της Σμύρνης, την κεντρική Ανατολία (αρχαία Καππαδοκία) και την περιοχή του Πόντου της βορειοανατολικής Μικράς Ασίας. Η Μεγάλη Ιδέα, η απελευθέρωση από το ελληνικό κράτος των «αλύτρωτων» Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επρόκειτο να επιτευχθεί μέσω ενός συνδυασμού στρατιωτικών μέσων -ένας φιλόδοξος στόχος για ένα κράτος με τόσο περιορισμένους πόρους- και ενός εκτεταμένου προγράμματος εκπαιδευτικής και πολιτιστικής προπαγάνδας με στόχο να εμφυσήσει την αίσθηση της ελληνικής ταυτότητας στους πολύ μεγάλους ελληνικούς πληθυσμούς που παρέμεναν υπό οθωμανική κυριαρχία. Μάλιστα, η Ελλάδα ήλπιζε να επωφεληθεί από τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1854 – 1856) μεταξύ Ρωσίας από τη μία πλευρά και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, των Βρετανών και των Γάλλων συμμάχων της από την άλλη. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνική ουδετερότητα στη σύγκρουση επιβλήθηκε από τη βρετανική και γαλλική κατοχή του Πειραιά (Tikkanen, 2022).

Όπως σημειώνει και ο Clogg (2013, σελ. 53), το ξέσπασμα του Κριμαϊκού Πολέμου το 1854 έγινε αντιληπτό στην Ελλάδα, ως μία ευκαιρία, καθώς τμήματα ανταρτών είχαν διεισδύσει πέρα από τα σύνορα με την Τουρκία στη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Μακεδονία. Αλλά, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις συσπειρώθηκαν για να υπερασπιστούν την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τη Βρετανία και τη Γαλλία να καταλαμβάνουν τον Πειραιά, το λιμάνι της Αθήνας, μεταξύ Μαΐου 1854 και Φεβρουαρίου 1857, προκειμένου να ασκήσουν πίεση στην Ελλάδα να σταματήσει τον επεκτατισμό της.

1.5 Οι δολοφονίες στο Δήλεσι

Για την κατανόηση των γεγονότων στο Δήλεσι και τη διάστασή τους στο επίπεδο κυρίως της εξωτερικής βρετανικής πολιτικής απέναντι στην Ελλάδα, κρίνεται σκόπιμο να συνοψιστεί η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας. Υπήρχε μεγάλη οικονομική εξάρτηση της Ελλάδας από τις προστάτιδες δυνάμεις, αλλά και μεγάλη δυσαρέσκεια της Βρετανίας από την κατάσταση στη χώρα, λόγω άσχημης διοίκησης, μη αποτελεσματικής λειτουργίας του κράτους, διαφθοράς στον στρατό, που απέρρευε από το ίδιο το Υπουργείο Πολέμου, αργού και αναποτελεσματικού γραφειοκρατικού συστήματος, εξαιτίας κυβερνητικών αλλαγών, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αναληφθούν οι διώξεις των ληστών. Το ελληνικό δικαστικό σύστημα, επηρεασμένο από εξωτερικούς παράγοντες, αποδεικνυόταν ακόμη πιο αναποτελεσματικό, με τα δικαστήρια να απελευθερώνουν συχνά εγκληματίες, λόγω των ισχυρών υποστηρικτών τους (Tzanelli, 2002, σελ. 50).

Στις 11 Απριλίου 1870, μια ομάδα Βρετανών ταξιδιωτών συνοδευόμενη από έναν Άγγλο δικηγόρο που κατοικούσε στην Ελλάδα, τον Λόρδο Muncaster, τη σύζυγο, το παιδί του και τους γραμματείς της Βρετανικής και Ιταλικής Αποστολής συνελήφθησαν από μία ομάδα λησταιχών, τη συμμορία των «Αδελφών Αρβανιτάκη», κατά την επιστροφή τους από εκδρομή στην πεδιάδα του Μαραθώνα. Οι λησταιχοί δήλωσαν ότι για την απελευθέρωση των ομήρων αξίωναν την πληρωμή 32.000 χρυσών λιρών. Ταυτόχρονα διατυπώθηκαν σαφείς απειλές ότι, σε περίπτωση καταδίωξης ή στρατιωτικής επιχείρησης εναντίον τους, κινδύνευαν οι ζωές των κρατουμένων. Την Πέμπτη 14 Απριλίου η Βρετανία ενημερώθηκε, σχετικά, και είχαν δοθεί τα απαραίτητα λύτρα στο Λονδίνο. Εν τω μεταξύ οι ληστές είχαν αλλάξει κάπως τους όρους τους, καθώς επιθυμούσαν, επιπλέον, να τους χορηγηθεί αμνηστία για τα εγκλήματα για τα οποία κατηγορούνταν, την οποία όμως, η ελληνική κυβέρνηση αρνιόταν σταθερά να χορηγήσει, αντίθετη με τις διατάξεις του συντάγματος. Συγκεκριμένα, το Σύνταγμα του 1864 απαγόρευε την παροχή χάριτος, που αφορούσε σε ποινικές υποθέσεις, εάν δεν έχει προηγηθεί δίκη. Η ελληνική κυβέρνηση πέραν της άρνησης της αμνηστίας, κατόπιν κατεπείγουσας αίτησης του Άγγλου διπλωμάτη Erskine και του Ιταλού Υπουργού, έδωσε μια επίσημη και σαφή υπόσχεση ότι δεν θα αναληφθούν στρατιωτικές επιχειρήσεις και ότι δεν θα σταλούν

στρατεύματα για καταδίωξη των ληστών (Hionidis, 2017; Σαρρής, 2020; English History, 2022).

Οι διαπραγματευτές που εστάλησαν ήταν ο συνταγματάρχης Βασίλειος Θεαγένης από την Ελληνική Κυβέρνηση και ένας Άγγλος κάτοικος Εύβοιας, ο Noel. Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν από τις 16 έως τις 20 Απριλίου 1870, όπου και οι ληστές αντιλήφθηκαν ότι επρόκειτο να λάβουν χώρα πολεμικές επιχειρήσεις και διαμαρτυρήθηκαν ενάντια σε αυτό ως παραβίαση της επίσημης πίστης, και επανέλαβαν ξανά με τους πιο αναμφισβήτητους όρους την απειλή ότι, μια επίθεση από τον στρατό, θα στοίχιζε τη ζωή των ομήρων. Αντιθέτως, η ελληνική κυβέρνηση απέστειλε στρατιωτική δύναμη για να περικυκλώσει τους ληστές και να τους εμποδίσει να βγάλουν τους αιχμαλώτους τους από την Αττική. «Ο λήσταρχος Τάκος Αρβανιτάκης όμως δεν υποχωρεί. Αντιπροτείνει να δικαστεί ερήμην και μετά να του δοθεί χάρη, αλλά το Υπουργικό Συμβούλιο υπό τον πρωθυπουργό Θρασύβουλο Ζαΐμη δεν το δέχεται. Ωστόσο η πίεση στην Αθήνα εκ μέρους της βρετανικής και της ιταλικής κυβέρνησης είναι μεγάλη. Αναγκάζεται να επιστρέψει από τη Σύρο στην πρωτεύουσα ο ίδιος ο 25χρονος βασιλιάς Γεώργιος Α', που ενώπιον του Βρετανού πρέσβη Εντουαρντ Ερσκιν, προθυμοποιείται να παραδοθεί αυτός στους λήσταρχους, με σκοπό την απελευθέρωση των ομήρων. Μια τέτοια παράλογη προσφορά όμως απορρίπτεται». Στις 21 Απριλίου 1870, οι ληστές και τα στρατεύματα συγκρούστηκαν κοντά στο Δήλεσι και οι ληστές που δραπέτευσαν δολοφόνησαν άγρια τους αιχμαλώτους τους. Στις 25 Απριλίου 1870 η Βρετανία πληροφορείται τα νέα, τα οποία προκάλεσαν άμεση αντίδραση, η οποία κράτησε, με φθίνουσα ένταση, μέχρι τα τέλη Μαΐου (Hionidis, 2017; Σαρρής, 2020; English History, 2022).

Τα γεγονότα στο Δήλεσι δεν θα πρέπει να εξεταστούν αποσπασματικά, αλλά ως μέρος της εξωτερικής πολιτικής της Βρετανίας. Η περίοδος 1864 - 1870 χαρακτηρίστηκε ως κρίσιμη καθώς η κυβέρνηση φαινόταν πολύ αδύναμη στην υπεράσπιση των συμφερόντων και των αξιών της Βρετανίας. Οι δολοφονίες τριών Βρετανών υπηκόων στο εξωτερικό έθεσαν το ερώτημα για την απάντηση της κυβέρνησης στο περιστατικό, τη μορφή αποκατάστασης που δικαιούνταν να επιδιώξει η Βρετανία και τα μέσα που θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει η κυβέρνηση

για να την αποκτήσει. Η συζήτηση στο κοινοβούλιο και τον Τύπο απομακρύνθηκε, ωστόσο, από τα δεδομένα της υπόθεσης στο Δήλεσι, ώστε να γίνει έρευνα για την εξωτερική πολιτική της Βρετανίας στο παρελθόν και τις αρχές της επί υπουργίας του Gladstone. Επομένως, η αιτιολόγηση των πολιτικών που εφαρμόστηκαν και ο εξορθολογισμός των προτάσεων που έγιναν κατά τη διάρκεια της κρίσης αποκτούν μεγαλύτερη σημασία από το ίδιο το γεγονός (Hionidis, 2017).

Στις 16 Απριλίου, ο συντηρητικός κόμης του Carnarvon, εξάδελφος του αιχμαλώτου Muncaster, έγραψε στον υπουργό Εξωτερικών κόμη του Clarendon σχετικά, με την ευθύνη της ελληνικής κυβέρνησης για το γεγονός και την ευθύνη της για την αποπληρωμή των λύτρων μετά την αποφυλάκιση των κρατουμένων, μία άποψη που συμμεριζόταν και η βασίλισσα Βικτορία. Το υπουργικό συμβούλιο συζήτησε τις διεθνείς και εσωτερικές επιπτώσεις της υπόθεσης, τέσσερις φορές, κατά την περίοδο από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 1870. Το ενδιαφέρον για την υπόθεση τόσο στους πολιτικούς κύκλους όσο και συνολικά στον Τύπο και την κοινή γνώμη, απορρέει από την υψηλή κοινωνική θέση των αιχμαλώτων. Ένας κυριότερος λόγος, όμως, ήταν το ότι ο Carnarvon στο κοινοβούλιο και η πλειονότητα των συγγραφέων του Τύπου αντιμετώπισαν το ζήτημα ως ένδειξη της παρακμής της Βρετανίας ως Μεγάλης Δύναμης. Ο Carnarvon δεν καθόρισε κάποια συγκεκριμένη εξωτερική πολιτική από μέρους της Βρετανίας, αλλά προσπάθησε να καθορίσει γενικές αρχές που θα έπρεπε να καθοδηγούν τη βρετανική εξωτερική πολιτική. Υποστήριξε ότι το «δόγμα της μη επέμβασης» είχε περιορίσει την ελευθερία δράσης των Βρετανών διπλωματών, είχε θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια των Βρετανών υπηκόων στο εξωτερικό και είχε στείλει το λάθος μήνυμα στους αντιπάλους της Βρετανίας. Περαιτέρω, ο Sir Henry Bulwer θεώρησε ότι ήταν καθήκον της Βρετανίας να παρέμβει στις εσωτερικές υποθέσεις του βασιλείου και να διορθώσει τα ελαττώματα του πολιτικού της συστήματος. Η Βρετανία, που δημιούργησε την Ελλάδα και ανέλαβε την κηδεμονία της, έπρεπε να δημιουργήσει σε αυτή τη χώρα, σε «συνεννόηση με τους Συμμάχους της, μια κυβέρνηση ικανή να ικανοποιήσει τις συνήθεις απαιτήσεις ενός πολιτισμένου κράτους. Ο υπαινιγμός του Carnarvon για την εξωτερική πολιτική της φιλελεύθερης κυβέρνησης και οι προτάσεις του Bulwer για ανοιχτή ανάμειξη στην ελληνική πολιτική αντιστοιχούσαν σε μια πολύ πιο ειλικρινή κριτική στο «δόγμα της μη επέμβασης». Ωστόσο, η τάση για γενίκευση της

συζήτησης μεταξύ συντηρητικών και φιλελευθέρων στο εσωτερικό της Βρετανίας μετέτρεψε τη συζήτηση σε μια επανεκτίμηση της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, στην οποία η ρητορική της «υπερηφάνειας» και της «τιμής» ήταν εξέχουσα θέση. Η συζήτηση αυτή οδήγησε σε συζητήσεις όσον αφορά στο κατά πόσο η Ελλάδα θα έπρεπε να έχει ένα φιλελεύθερο καθεστώς ή όχι (Clogg, 2013, σελ. 66; Hionidis, 2017).

Η άρνηση του Gladstone να τιμωρήσει την Ελλάδα για τις δολοφονίες, οδήγησε στη δημιουργία μίας τάσης στη Βρετανία να υιοθετηθεί η παλαιά παρεμβατική τακτική, του Palmerston. Ο πολιτισμικός εξελικτισμός και η εκπροσώπηση της Βρετανίας ως σωτήρα άλλων εθνών λειτούργησε ως δικαιολογία για την πρόταση που έγινε κυρίως από Βρετανούς δημοσιογράφους και πολιτικούς για κατοχή της Ελλάδας στον απόηχο των δολοφονιών (Tzanelli, 2000, σελ. 285).

Σύμφωνα με τον Hionidis (2017), από τη μία πλευρά, η πρόθεση του Clarendon να παρέμβει ενεργά, αν και όχι στρατιωτικά, στις ελληνικές υποθέσεις με τον φερόμενο, ως στόχο, να βελτιώσει το πολιτικό σύστημα υπέρ του ελληνικού λαού ανταποκρίθηκε στις παραδόσεις των Whig. Ο Clarendon εμμένει σε μία πολιτική που έχει προσανατολισμό μία οριστική νίκη των αγγλικών συνταγματικών αξιών στην Ευρώπη έναντι των δυνάμεων της απολυταρχίας. Από την άλλη πλευρά, όμως, μέχρι το 1870 αυτές οι απόψεις είχαν τροποποιηθεί σημαντικά. Ο ακρογωνιαίος λίθος της βρετανικής κατανόησης του ελληνικού πολιτικού συστήματος ήταν η αντίληψη της μοναδικότητας της βρετανικής πολιτικής διευθέτησης που βασίστηκε σε ένα αρχαίο σύνταγμα προσαρμοσμένο στις ανάγκες και τις ικανότητες της «αγγλοσαξονικής ιδιοφυΐας». Αυτή η ερμηνεία της συνταγματικής επιτυχίας της Βρετανίας είχε αποκλειστικό χαρακτήρα, όπως σημειώνει ο Hionidis (2017): οι ελεύθεροι θεσμοί ανήκαν στην «αγγλοσαξονική κληρονομιά» και κάθε προσπάθεια μίμησής τους από όσους δεν είχαν τις εγγενείς αρετές του βρετανικού λαού ήταν καταδικασμένη να αποτύχει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1900-1941

2.1 Γενικό πλαίσιο

Εν μέσω του ασταθούς και ταχέως μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος στα Βαλκάνια κατά το τέλος του 19ου και την έναρξη του 20ου αιώνα, οι Βαλκανικοί πόλεμοι ήταν μια ευκαιρία που απαίτησαν είτε την ανάμειξη είτε την αποχή της Ελλάδας από τις περιφερειακές εξελίξεις, χαράσσοντας μια σαφή πορεία προς τον πρωταρχικό της στόχο: την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Ήταν επίσης η πρώτη φορά που η ελληνική κυβέρνηση είχε μια πραγματική ευκαιρία, αλλά και τη διαπραγματευτική δύναμη, να πραγματοποιήσει το φιλόδοξο εθνικό της όραμα στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης πρότασης για τα σύνορα της χώρας. Η έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων συνοδευόταν από την εδαφική εκκρεμότητα της Μακεδονίας και της Κρήτης, ως απόρροια του Ελληνοοθωμανικού Πολέμου το 1897. Έκτοτε οι ελληνικές κυβερνήσεις προσπάθησαν να ακολουθήσουν μια συνετή εξωτερική πολιτική που θα ξεπερνούσε τη διεθνή ημιαπομόνωση στην οποία είχε περιοριστεί η χώρα μετά την ήττα του 1897. Αυτές οι προσπάθειες αναδιάρθρωσης των σχέσεων της και δημιουργίας συμμαχιών με τις γειτονικές χώρες και τις Μεγάλες Δυνάμεις ωστόσο, δεν θα καρποφορούσαν, καθώς τα αντικρουόμενα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή και οι έντονοι εθνικισμοί των Βαλκανικών Κρατών άφηναν λίγα περιθώρια για διπλωματικούς ελιγμούς. Το 1907, επικεντρωμένος στο επείγον Μακεδονικό πρόβλημα, έπειτα από τα γεγονότα στη Βουλγαρία το 1903 και τη συνεπακόλουθη σχέση με την Ελλάδα την περίοδο 1903 – 1908, ο Έλληνας πρωθυπουργός Γεώργιος Θεοτόκης, προσπάθησε να κερδίσει την υποστήριξη της Γαλλίας και της Βρετανίας. Η Βρετανία, ωστόσο, απέρριψε την πρόταση για μυστική συμμαχία με την Ελλάδα, εκφράζοντας αντ' αυτού την επιθυμία της να διατηρήσει το υπάρχον *status quo* της περιοχής, με την προσπάθεια της Ελλάδας, να καταστέλλει τις ελληνικές παράτυπες στρατιωτικές ομάδες, που δρούσαν την περίοδο εκείνη στη Μακεδονία (Christopoulos, 2015, σελ. 252-253).

Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα βρέθηκε ως σύμμαχος της Αντάντ, καθώς ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν πεπεισμένος για τη νίκη των Συμμάχων και ως εκ τούτου πίστευε ότι αυτό θα βοηθούσε τους αλυτρωτικούς στόχους της χώρας. Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, διατηρώντας τον αλυτρωτικό της χαρακτήρα, υπέστη μεγάλη οπισθοδρόμηση έπειτα από την άτυχη εκστρατεία στη Μικρά Ασία το 1922. Το τουρκικό εθνικιστικό κίνημα υπό τον Kemal Atatürk μπόρεσε να νικήσει τον ελληνικό στρατό στη Μικρά Ασία. Κατά τη δεκαετία του 1920 και του 1930 η Ελλάδα βίωσε μία σημαντική οικονομική κρίση, ειδικότερα καθώς είχε προσδεθεί το 1928 στον κανόνα του συναλλάγματος χρυσού (Gold Exchange Standard) από τον οποίο το 1931 η Βρετανία αποχώρησε (Christodoulakis, 2013, σελ. 275). Η συνεπακόλουθη αποχώρηση της Ελλάδας από τον εν λόγω κανόνα, οδήγησε σε υποτίμηση του νομίσματος, συρρίκνωση της ζήτησης και σε σημαντική κοινωνική αλλά κυρίως πολιτική αστάθεια και δυσαρέσκεια προς την κυβέρνηση (Mazower, 1992, σελ. 133; Christodoulakis, 2013, σελ. 275), η οποία εκφράστηκε εν πολλοίς με την αντιπαράθεση μεταξύ Ελευθερίου Βενιζέλου και Παναγή Τσαλδάρη (Tsoulfidis, 2010, σελ. 17). Το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών, η κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος λόγω πολλών αναλήψεων (Αναστασίου και συν., 2020, σελ. 38) και η μετέπειτα Μεγάλη Ύφεση του 1929, είχαν ως συνέπεια τη στροφή της χώρας προς τον εξωτερικό δανεισμό (Salvanou, 2017, σελ. 120; Αναστασίου και συν., 2020, σελ. 33). Επιπλέον, η χώρα βρισκόταν σε μία θέση όπου, από τη μία πλευρά υπήρξε ανάμεσα στους νικητές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ από την άλλη είχε να αντιμετωπίσει τις συνέπειες (σε όρους οικονομικούς, εσωτερικής πολιτικής και ταυτότητας) της αποτυχημένης εκστρατείας στη Μικρά Ασία (Christodoulakis, 2013, σελ. 273). Καθώς ο Βενιζέλος έστρεψε το βλέμμα του στα Βαλκάνια, υπήρξαν και φωνές που επιζητούσαν ένα άνοιγμα στην Κεντρική Ευρώπη, ενώ παράλληλα, υπήρχε και ένας ισχυρός δεσμός με τη Βρετανία (Mikelis, 2015, σελ. 19).

Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου οι δύο κύριες πηγές ανησυχίας των ελληνικών εξωτερικών υποθέσεων, κατά τα χρόνια του Μεσοπολέμου ήταν ο ρεβιζιονισμός της Βουλγαρίας και οι εδαφικές απαιτήσεις κατά της Ελλάδας, στην προσπάθειά της να βρει διέξοδο στο Αιγαίο, καθώς και ο ιταλικός σχεδιασμός για μια νέα Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στη Μεσόγειο. Η Ελλάδα προς αντιμετώπιση της

απειλής, τον Φεβρουάριο του 1934 ενώθηκε με τη Γιουγκοσλαβία, τη Ρουμανία και την Τουρκία υπογράφοντας το Βαλκανικό Σύμφωνο της Αντάντ, ενώ μετά τον Αύγουστο του 1936 το δικτατορικό καθεστώς του στρατηγού Ιωάννη Μεταξά άκουσε τις επείγουσες εκκλήσεις του Γενικού Επιτελείου Στρατού για τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού στρατού και την οχύρωση της Ανατολικής Μακεδονίας, με στόχο την απόκρουση μιας αναμενόμενης βουλγαρικής εισβολής, βρίσκοντας την Ελλάδα συνδεδεμένη περισσότερο με τη Βρετανία, καθώς η ιστορία πλησίαζε στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (Sfikas, 2004, σελ. 211).

Οι θέσεις που έλαβαν οι κύριοι πολιτικοί παράγοντες που επηρέασαν τη συζήτηση ισοδυναμούσαν με αντιστροφή των συμμαχιών όπως είχαν αποκρυσταλλωθεί κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπέρμαχος μιας ουδέτερης εξωτερικής πολιτικής τη δεκαετία του 1930, με τον αντιβενιζελισμό και τις κύριες μορφές του, τον Μεταξά και τον Πιπινέλη, υιοθέτησε ως θεμελιώδες δόγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής την ευθυγράμμιση με τη Μεγάλη Βρετανία. Η μοναρχία είχε επίσης μετατοπίσει εκ νέου την εστίασή της. Ο διάδοχος του Κωνσταντίνου, Γεώργιος Β', παραιτήθηκε το 1924 υπό τη συνδυασμένη πίεση ορισμένων στοιχείων των βενιζελικών και τον στρατό. Ο εξόριστος βασιλιάς ήταν στενά συνδεδεμένος με τη Βρετανία, διατηρώντας έτσι τη φιλοβρετανική παράδοση του σπιτιού του. Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα έγινε φανερό ότι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας έπρεπε να λαμβάνει υπόψη πρωτίστως τη βούληση της Βρετανίας, της ναυτικής δύναμης, δηλαδή, που κυριαρχούσε στην Ανατολική Μεσόγειο (Rizas, 2011, σελ. 138), κάτι που εν τέλει έλαβε επίσημα χώρα υπό το καθεστώς του Μεταξά μετά την άνοδό του στην εξουσία το 1936.

2.2 Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος

Η Ελλάδα διχάστηκε από το «Εθνικό Σχίσμα», μια «διαίρεση» της χώρας σε ασυμβίβαστα στρατόπεδα που υποστήριζαν είτε τον βασιλιά Κωνσταντίνο Α΄ είτε τον πρωθυπουργό του, Ελευθέριο Βενιζέλο. Οι άμεσοι λόγοι για αυτή την ένταση, ήταν οι διαφορές μεταξύ του βασιλιά και του πρωθυπουργού ως προς την κατεύθυνση ευθυγράμμισης της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου

Πολέμου, αν και στη διάσπαση υπήρχαν βαθύτερες αιτίες. Ο βασιλιάς υποστήριζε την ουδετερότητα, ενώ ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν ενθουσιώδης υποστηρικτής της Τριπλής Αντάντ - Βρετανίας, Γαλλίας και Ρωσίας - την οποία θεωρούσε ως την πιο πιθανή συμμαχία που θα ευνοούσε την υλοποίηση των αλυτρωτικών φιλοδοξιών της Ελλάδας. Η Αντάντ, σε μια προσπάθεια να παρασύρει την Ελλάδα στον πόλεμο, επιφύλαξε τη δελεαστική προοπτική εδαφικού κέρδους της Ελλάδα σε βάρος της Τουρκίας, η οποία είχε ευθυγραμμιστεί με τις Κεντρικές Δυνάμεις. Οι ολοένα και πιο έντονες διαφωνίες μεταξύ βασιλιά και πρωθυπουργού είχαν ως αποτέλεσμα ο τελευταίος να παραιτηθεί δύο φορές το 1915, παρά την πειστική εκλογική νίκη. Η ρήξη μεταξύ των δύο έγινε αμετάκλητη όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος τον Οκτώβριο του 1916 ίδρυσε μια αντίπαλη κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη, η οποία, όπως και το μεγαλύτερο μέρος της «Νέας Ελλάδας», ήταν με πάθος πιστή σε αυτόν. Τον Ιούνιο του 1917, οι σύμμαχοι της Αντάντ ανέτρεψαν τον Βασιλιά Κωνσταντίνο και τοποθέτησαν τον Ελευθέριο Βενιζέλο ως πρωθυπουργό μιας επίσημα ενωμένης, αλλά πικρά διχασμένης Ελλάδας. Ο Βενιζέλος οδήγησε την Ελλάδα, που ήταν μέχρι τότε ουδέτερη, στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ (Clogg, 2013, σελ. 85; Tikkanen, 2022).

Πιο αναλυτικά, η εμπλοκή της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν χαρακτηριστικό παράδειγμα που επικυρώνει τον κανόνα της ναυτικής υπεροχής στη χάραξη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Δύο αλληλοαποκλειόμενες στρατηγικές συγκρούστηκαν και δημιούργησαν ένα εθνικό σχίσμα που έμελλε να διαρκέσει έως το 1936. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α' δεν ακολούθησε τη φιλοβρετανική παράδοση του πατέρα του και υποστήριξε την ουδετερότητα κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, εν μέρει λόγω της πεποίθησής του περί της επικράτησης της Γερμανίας. Ισχυρές στρατιωτικές φατρίες που υποστήριζαν τον Ιωάννη Μεταξά, υποστήριζαν την άποψη του βασιλιά. Αντίθετοι με τον βασιλιά ήταν, ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι Φιλελεύθεροι, αποτελώντας μια ισχυρή λαϊκή και κοινοβουλευτική πλειοψηφία μετά το 1910, ορόσημο της εισόδου της μεσαίας και μικροαστικής τάξης στην πολιτική σκηνή. Οι δικές τους πεποιθήσεις απέρρεαν από την άποψη ότι οι νικητές στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο θα ήταν οι δυτικές δυνάμεις και η Ελλάδα θα έπρεπε να βρεθεί σε πλεονεκτική θέση για να επιτύχει τους αλυτρωτικούς της στόχους (Rizas, 2011, σελ. 138-139).

Σύμφωνα και με τα όσα υποστηρίζει ο Clogg (2013, σελ. 84), ο Βενιζέλος είχε ισχυρό συναισθηματικό δέσιμο με τη Βρετανία και τη Γαλλία, οι οποίες, με τη Ρωσία, αποτελούσαν τις δυνάμεις της Αντάντ. Θεωρούσε αυτές τις χώρες ως τους πιθανούς νικητές και ως τις δυνάμεις που ήταν πιο πιθανό να κοιτάζουν με εύνοια την επίτευξη των εναπομεινάντων εδαφικών φιλοδοξιών της χώρας. Ο Κωνσταντίνος, ωστόσο, επίτιμος στρατάρχης στο γερμανικό στρατό και παντρεμένος με την αδελφή του Καίσαρ Γουλιέλμου Β', έτρεφε μεγαλύτερο σεβασμό για τη στρατιωτική ικανότητα των Κεντρικών Δυνάμεων, ήτοι της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας. Έχοντας επίγνωση της ευπάθειας της Ελλάδας απέναντι στη βρετανική ναυτική δύναμη, ο βασιλιάς υποστήριξε την ουδετερότητα. Ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών, Sir Edward Grey, απέρριψε την προσφορά του Ελευθερίου Βενιζέλου για δέσμευση ελληνικών στρατευμάτων στο πλευρό της Αντάντ, καθώς δεν επιθυμούσε ανάμειξη της Βουλγαρίας και της Τουρκίας στον πόλεμο, δεδομένου ότι μία αποδοχή της προσφοράς της Ελλάδας ως σύμμαχο, εχθρική δύναμη των δύο προαναφερθεισών χωρών, θα μπορούσε να επισπεύσει την ευθυγράμμισή τους με τις Κεντρικές Δυνάμεις (Clogg, 2013, σελ. 84).

Πράγματι, τον Νοέμβριο του 1914 η Οθωμανική Αυτοκρατορία τάχθηκε στο πλευρό της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό όμως βοήθησε μόνο στην αύξηση της στρατηγικής σημασίας της Βουλγαρίας. Ως εκ τούτου, τον Ιανουάριο του 1915, ο Sir Edward Grey πρότεινε στην Ελλάδα να παραχωρήσει στη Βουλγαρία την πρόσφατα αποκτηθείσα περιοχή της Καβάλας, της Δράμας και των Σερρών με αντάλλαγμα αποζημίωση στη Βόρεια Ήπειρο και την ακόμη πιο ελκυστική, αν και αόριστη, υπόσχεση για σημαντικές εδαφικές παραχωρήσεις στις ακτές της Μικράς Ασίας, οι οποίες ήταν το επίκεντρο των αλυτρωτικών φιλοδοξιών της χώρας. Ο Sir Edward Grey δίσταζε να είναι πιο συγκεκριμένος και να διασφαλίσει περισσότερο έμπρακτα την υποστήριξή του, καθώς λάμβανε υπόψη του και τις φιλοδοξίες της Ιταλίας στην ίδια περιοχή. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν πρόθυμος να ακολουθήσει την πρόταση του Grey. Ο βασιλιάς και οι στρατιωτικοί του σύμβουλοι, ωστόσο, προτού συναινέσουν, ήθελαν πιο συγκεκριμένες διαβεβαιώσεις. Η κατάσταση αυτή περιπλέχθηκε περισσότερο όταν τον Φεβρουάριο του 1915, οι σύμμαχοι της Αντάντ ξεκίνησαν την άτυχη εκστρατεία των Δαρδανελίων. Ο Βενιζέλος ανυπομονούσε να συμμετάσχει, αν και

η Κωνσταντινούπολη, ο τελικός στόχος των αποβιβάσεων, είχε ήδη αποφασισθεί να παραχωρηθεί στη Ρωσία, σε περίπτωση επιτυχίας. Ο βασιλιάς, έχοντας αρχικά συμφωνήσει με την ελληνική συμμετοχή, άλλαξε γνώμη, επηρεασμένος από την παραίτηση του εν ενεργεία επιτελάρχη, συνταγματάρχη Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος φοβόταν ότι η Βουλγαρία θα εκμεταλλευόταν οποιαδήποτε ελληνική ανάμειξη (Clogg, 2013, σελ. 85).

Αντιμέτωπος με τη θέληση του βασιλιά, του οποίου οι συνταγματικές εξουσίες για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής ήταν σημαντικές αν και όχι σαφώς καθορισμένες, ο Βενιζέλος παραιτήθηκε στις 6 Μαρτίου 1915. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, μία διαδικασία που επρόκειτο να καταλήξει στην ύπαρξη δύο αντίπαλων κυβερνήσεων 18 μήνες πιο μετά. Ο Βενιζέλος θεώρησε τη σαφή πλειοψηφία που έλαβε στις νέες εκλογές που διεξήχθησαν τον Ιούνιο του 2015 ως εντολή, για τις πολιτικές του υπέρ της Αντάντ. Επιστρέφοντας στο αξίωμα, ωστόσο, βρέθηκε για άλλη μια φορά σε πορεία σύγκρουσης με τον βασιλιά, αφού, η Βουλγαρία, πλέον ευθυγραμμισμένη με τις Κεντρικές Δυνάμεις, τον Σεπτέμβριο του 1915 επιτέθηκε στη Σερβία. Αυτό τέθηκε ως ερώτημα αναφορικά με τη δέσμευση της Ελλάδας, σύμφωνα με την επιμονή του Βενιζέλου και των υποστηρικτών του, να μεταβεί στη Σερβία υπό τους όρους της συνθήκης του Ιουνίου 1913. Ο Βενιζέλος κάλεσε τη Βρετανία και τη Γαλλία να αποστείλουν εκστρατευτικό σώμα στη Θεσσαλονίκη, με σκοπό την υποστήριξη των Σέρβων. Για άλλη μια φορά αυτή ήταν μια κίνηση την οποία ο βασιλιάς είχε αρχικά εγκρίνει, μόνο για να αλλάξει γνώμη, στη συνέχεια. Ως αποτέλεσμα, ο Κωνσταντίνος, για δεύτερη φορά μέσα σε έξι μήνες, κάλεσε τον Βενιζέλο να παραιτηθεί από την πρωθυπουργία (Clogg, 2013, σελ. 85).

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπενθύμισε στον βασιλιά ότι το δόγμα της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας ήταν ότι, η χώρα δεν θα μπορούσε να αντιταχθεί στη ναυτική δύναμη που κυριαρχούσε στην Ανατολική Μεσόγειο. Το δόγμα του επιβεβαιώθηκε από τις μετέπειτα εξελίξεις, αφού η Βρετανία και η Γαλλία, με τους στρατούς τους, μπόρεσαν σταδιακά να διεισδύσουν στη βόρεια Ελλάδα (Rizas, 2011, σελ. 138). Η Θεσσαλονίκη έγινε η έδρα μιας κυβέρνησης υπό την ηγεσία του Βενιζέλου, η οποία αμφισβήτησε την εξουσία των κυβερνήσεων που διορίστηκαν υπό το στέμμα το 1916 (Rizas, 2011, σελ. 138; Clogg, 2013, σελ. 79). Ο βασιλιάς

Κωνσταντίνος παραιτήθηκε τον Μάιο του 1917 αφού οι Βρετανοί επέβαλαν ναυτικό αποκλεισμό στην ηπειρωτική Ελλάδα. Επιστρέφοντας ο Βενιζέλος στην Αθήνα τον Ιούνιο του 1917, ως επικεφαλής μιας ενιαίας κυβέρνησης οδήγησε την Ελλάδα στον πόλεμο ως σύμμαχος της Αντάντ (Rizas, 2011, σελ. 139).

Την ίδια περίοδο, ο Ιωάννης Μεταξάς επίσης υποστήριζε τη Γερμανία και προσπάθησε ενεργά να υπονομεύσει την φιλοβρετανική εξωτερική πολιτική του Βενιζέλου, προκειμένου να διατηρήσει την Ελλάδα σε καθεστώς ουδετερότητας, όπως υπαγόρευαν τα συμφέροντα της Γερμανίας. Ο Μεταξάς διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο στα γεγονότα του Εθνικού Σχίσματος και έκανε μεγάλες προσπάθειες για να εμποδίσει την ελληνική κυβέρνηση να συμμαχήσει με την Αντάντ (Chouliaras, 2018, σελ. 6).

2.3 Η εκστρατεία στη Μικρά Ασία

Για την Ελλάδα, μια από τις σημαντικότερες συνέπειες του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου ήταν ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1919-1922 και η μικρασιατική καταστροφή. Η στρατιωτική ήττα αποδόθηκε κυρίως στην εγκατάλειψη της Ελλάδας από τους συμμάχους της μετά την νίκη των βασιλικών στις εκλογές του 1920. Ουσιαστικά, στο ερώτημα εάν η Ελλάδα θα συμμετείχε στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, το σχίσμα μεταξύ του βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου ουσιαστικά καθοδηγείτο από το ερώτημα σχετικά με τη Μεγάλη Ιδέα και την εκστρατεία της Ελλάδας στη Μικρά Ασία. Το Εθνικό Σχίσμα, αν και επίσημα τερματίστηκε με την παρέμβαση της Βρετανίας και της Γαλλίας το 1917, συνεχίστηκε και στα χρόνια που ακολούθησαν, καθόρισε το αποτέλεσμα των εκλογών του 1920, ενώ παράλληλα διαμόρφωσε και το πολιτικό σκηνικό του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα (Salvanou, 2017).

Τον Μάιο του 1919 επετράπη στην Ελλάδα να αποβιβάσει στρατεύματα στη Σμύρνη. Η Ελλάδα ήταν επίσης κύριος δικαιούχος της Συνθήκης των Σεβρών του Αυγούστου 1920, της συνθήκης ειρήνης με την ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ωστόσο, για τους Τούρκους εθνικιστές, υποκινούμενους από την ηγεσία του Kemal Atatürk, η συνθήκη ήταν άκυρη και οι ελληνικές αποβάσεις μια πρόκληση που ήταν διατεθειμένοι να αντιμετωπίσουν. Τον Νοέμβριο του 1920 ο Βενιζέλος ηττήθηκε στις

εκλογές και ο εξόριστος βασιλιάς Κωνσταντίνος Α αποκαταστάθηκε στον θρόνο του μετά από ένα «δημοψήφισμα», παρά τη δυσαρέσκεια της Βρετανίας και της Γαλλίας. Εν τω μεταξύ, η στρατιωτική κατάσταση στη Μικρά Ασία επιδεινώθηκε (Tikkanen, 2022).

Το 1921, αν και έλαβαν ενθάρρυνση από τις φιλελληνικές δηλώσεις του Βρετανού πρωθυπουργού Τζωρτζ Λούντ, οι Έλληνες δεν μπόρεσαν να διασφαλίσουν προμήθειες ή να εξασφαλίσουν δάνεια από τη Βρετανία. Ως αποτέλεσμα η ελληνική στρατιωτική και πολιτική κατάσταση επιδεινώθηκε. Τον Μάρτιο του 1922 οι Έλληνες δήλωσαν την προθυμία τους να αποδεχτούν μια βρετανική πρόταση για συμβιβαστική ειρήνη, με βάση την απόσυρση των δυνάμεών τους και την ίδρυση ενός προτεκτοράτου της Κοινωνίας των Εθνών επί των Ελλήνων της Μικράς Ασίας (Clogg, 2013, σελ. 96). Μια τουρκική εθνικιστική επίθεση τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο του 1922 είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική καταστροφή των ελληνικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία. Μεγάλο μέρος της Σμύρνης κάηκε και πολλοί Έλληνες και Αρμένιοι σκοτώθηκαν. Δεκάδες χιλιάδες άποροι Έλληνες πρόσφυγες κατέφυγαν στην Ελλάδα, τερματίζοντας έτσι μια ελληνική παρουσία 2.500 ετών στη Μικρά Ασία και μαζί με αυτό, το όραμα της Μεγάλης Ιδέας (Tikkanen, 2022).

Το αποτέλεσμα ήταν η Συνθήκη της Λωζάνης. Η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάνης της 23ης Ιουλίου 1923, ορόσημο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, όχι μόνο σηματοδότησε την επιβεβαίωση ότι τα αλυτρωτικά όνειρα των βενιζελικών για μια Ελλάδα δύο ηπείρων και πέντε θαλασσών είχαν αποτύχει, αλλά χρησίμευσε και στον καθορισμό της εθνικής ταυτότητας σχεδόν δύο εκατομμυρίων ανθρώπων μέσω μιας σύμβασης η οποία τέθηκε σε ισχύ με την επικύρωση της Συνθήκης Ειρήνης τον Αύγουστο του 1923. Το πρώτο άρθρο 10 της Σύμβασης καθόριζε την αρχή της υποχρεωτικής ανταλλαγής των δύο πληθυσμών. Το εν λόγω άρθρο υποστηρίχθηκε από όλους τους συμμετέχοντες στη Διάσκεψη της Λωζάνης. Για τις Δυνάμεις της Αντάντ ήταν μια προσπάθεια εξάλειψης κάθε πιθανότητας μελλοντικών συγκρούσεων με βάση το ζήτημα των μειονοτήτων, ενώ ελήφθη παράλληλα υπόψη και η προστασία των απελαθέντων προσφύγων (Kritikos, 1999, σελ. 223). Επιπλέον, υπονοούσε μια προσπάθεια της Βρετανίας, όπως και της

Γαλλίας, να δημιουργήσουν ένα ανεξάρτητο φιλικό τουρκικό έθνος κράτος που θα τους επέτρεπε να ελέγχουν τα Στενά και τη Μαύρη Θάλασσα εις βάρος της Ρωσίας (Demirci, 1997, σελ. 219; Kritikos, 1999, σελ. 223).

Την περίοδο αυτή παρατηρείται συνολικά μία αλλαγή της πολιτικής της Βρετανίας έναντι της Ελλάδας. Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι, καθ' όλη την περίοδο 1919-1921 η Βρετανία υποστήριζε την προσπάθεια της Ελλάδας να καταστεί μία περιφερειακή δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς η γεωγραφική θέση της χώρας εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της Βρετανίας στη Μεσόγειο (Paszkiewicz, 2019, σελ. 194).

Πιο αναλυτικά, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος χαρακτηρίστηκε μεταξύ άλλων από την κατάρρευση της παλαιάς τάξης πραγμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ένα γεγονός που απείλησε να δημιουργήσει ένα επικίνδυνο κενό εξουσίας. Η Μεγάλη Βρετανία είχε προσπαθήσει να αποτρέψει μια τέτοια κρίση υποστηρίζοντας τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας του οθωμανικού κράτους. Η Βρετανία είχε μια σειρά από κρίσιμες στρατηγικές ανησυχίες στην Ανατολική Μεσόγειο, ιδιαίτερα τη Διώρυγα του Σουέζ και τα Στενά. Το πρώτο ήταν το πιο κρίσιμο συμφέρον και η Βρετανία ήταν αποφασισμένη να κρατήσει αυτόν τον ουσιαστικό σύνδεσμο με την ινδική αυτοκρατορία της σταθερά υπό τον έλεγχό της. Όσον αφορά στα Στενά, η Βρετανία, η οποία ανησυχούσε για την υπερβολική επέκταση των στρατηγικών της δυνατοτήτων, αρκέστηκε στο να δει αυτή την κρίσιμη πλωτή οδό να κυριαρχείται από ένα φιλικό κράτος. Ως αποτέλεσμα προέκυψε το ερώτημα σχετικά με την κάλυψη του κενού που δημιουργήθηκε από την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μια εναλλακτική ήταν η Ελλάδα, μια πιθανότητα που γινόταν όλο και πιο ελκυστική με την ανάδειξη του φιλοβρετανού Ελευθέριου Βενιζέλου ως αρχηγού της Ελλάδας στις αρχές του 1917. Στο Υπουργείο Εξωτερικών, υπήρχε μια σημαντική ομάδα που ήθελε να παραχωρήσει την Ελλάδα τον ρόλο της περιφερειακής δύναμης ως περιφερειακός πληρεξούσιος της Βρετανίας. Με το τέλος του πολέμου το 1918, η πραγματική διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων για τα ελληνικά ζητήματα περιήλθε στα χέρια αυτής της ομάδας φιλελλήνων, με επίκεντρο το νέο Τμήμα Πολιτικών Πληροφοριών. Οι σημαντικότεροι φιλέλληνες

ήταν οι Sir Eyre Crowe, Allen Leeper, Harold Nicolson και σε μικρότερο βαθμό ο Arnold Toynbee. Από το τέλος του πολέμου τον Νοέμβριο του 1918 έως την πτώση του Ελευθερίου Βενιζέλου δύο χρόνια αργότερα πίεσαν για τη δημιουργία μιας ελληνοβρετανικής συμμαχίας στην οποία η Ελλάδα θα ήταν ο κύριος σύμμαχος της Βρετανίας στην ιστορικά αυτή ευαίσθητη περιοχή (Goldstein, 1989, σελ. 339).

Ως εκ τούτου, οι δύο χώρες διατηρούσαν θετικές στρατιωτικές και διπλωματικές σχέσεις (Paszkiwicz, 2019, σελ. 194). Σε αυτό το θετικό κλίμα μεταξύ των δύο χωρών κρίσιμο ρόλο διαδραμάτισε η εξωτερική πολιτική του Ελευθερίου Βενιζέλου (Markovich, 2018, σελ. 152). Μάλιστα, η βρετανική κυβέρνηση υπό τον Lloyd George υποστήριζε, αν και όχι ρητά και επίσημα, την ελληνική επεκτατική εξωτερική πολιτική στη Μικρά Ασία (Macarthur-Seal, 2013, σελ. 707). Η υποστήριξη αυτή, ωστόσο, μειώθηκε, στη συνέχεια, ως αποτέλεσμα της ανόδου του Κωνσταντίνου Α΄ στην εξουσία το 1920, των κοινοβουλευτικών εκλογών στη Βρετανία, αλλά και της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης στην Τουρκία, ιδίως όσον αφορούσε στο εθνικιστικό τουρκικό κίνημα ανεξαρτησίας του Atatürk (Paszkiwicz, 2019, σελ. 194).

Η νίκη της Τουρκίας το 1922 ώθησε τη Βρετανία, όπως και την Ιταλία και τη Γαλλία, σε μία προσπάθεια αποχώρησης των συμμαχικών δυνάμεων από τη χώρα. Προς αυτήν την κατεύθυνση διοργανώθηκε μία διάσκεψη τον Νοέμβριο του 1922, όπου η Βρετανία, διαμέσου του Λόρδου Curzon, υπουργού εξωτερικών και επικεφαλής της βρετανικής αντιπροσωπείας, κατέθεσε ένα ειρηνευτικό σχέδιο. Ωστόσο, η συνεχής άνοδος του Atatürk παρείχε στην Τουρκία σημαντική διαπραγματευτική δύναμη. Αυτό θα πρέπει να ιδωθεί σε συνδυασμό με τα συμφέροντα της Βρετανίας στη χώρα (Demirci, 1997, σελ. 217; Hacholski, 2011, σελ. 147). Πιο συγκεκριμένα, η επιτυχία στη Διάσκεψη της Λωζάνης υπό τον Λόρδο Curzon θα του επέτρεπε να είχε περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας στις εκλογές, για το αξίωμα του πρωθυπουργού. Επιπλέον, οι εδαφικές διεκδικήσεις της Βρετανίας στην Τουρκία ήταν ικανοποιητικές και η Βρετανία ήθελε να αποφύγει μία πολύ επιζήμια, για εκείνη, σύγκρουση με την Τουρκία (Demirci, 1997, σελ. 219). Άλλωστε, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός πως της Συνθήκης της Λωζάνης, είχε προηγηθεί η Συνθήκη των Μουδανιών στις 11 Οκτωβρίου 1922, βάσει της

οποίας η Βρετανία δεν είχε πλέον υπό την κατοχή της τα Στενά, οδηγώντας σε πτώση της κυβέρνησης του Lloyd George.

Για τους προαναφερθέντες λόγους η Βρετανία προσπάθησε κατά τη Διάσκεψη της Λωζάνης να υπονομεύσει τη διαδικασία επίτευξης συμφωνίας έως ότου διασφαλίσει πως τα συμφέροντά της δεν απειλούνται. Προς αυτήν την κατεύθυνση διαβεβαίωσε και την Τουρκία για την υποστήριξή της, προσπαθώντας να αποτρέψει την υπογραφή διμερών συμφωνιών από μέρους της με άλλες δυνάμεις, όπως τη Γαλλία και την Ιταλία (Demirci, 1997, σελ. 219).

Από την πλευρά της η Τουρκία αποδέχθηκε αυτή τη βρετανική υποστήριξη για πολλαπλούς λόγους, όπως αναφέρει ο Demirci (1997, σελ. 218). Ο πρώτος ήταν ότι η Βρετανία θεωρείτο από την Τουρκία, εγγυητής σταθερότητας τόσο εντός της χώρας, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Ο δεύτερος ήταν ότι η Τουρκία δεν θεωρούσε τη Βρετανία απειλή για την ανεξαρτησία της και την κυριαρχία του Atatürk στην εσωτερική πολιτική σκηνή της. Ο τρίτος ήταν ότι η Βρετανία μπορούσε να παράσχει την αναγκαία χρηματοδότηση για την οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας. Συνεπώς, η υποστήριξη της Βρετανίας μετατοπίστηκε από την Ελλάδα προς την Τουρκία στη βάση της διασφάλισης των δικών της συμφερόντων, έπειτα από την ήττα των Ελλήνων στη Μικρά Ασία.

2.4 Η περίοδος του μεσοπολέμου και της πορείας προς τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

2.4.1 1923-1933: η περίοδος μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης και πριν το Βαλκανικό Σύμφωνο

Μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923, η Ελλάδα ακολούθησε μια πολιτική status quo. Έχοντας μακρά σύνορα προς τα βόρεια με την Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία, κύριο μέλημα της Αθήνας ήταν να αποτρέψει τις νοτιοσλαβικές χώρες στο να εξασφαλίσουν διέξοδο στο Αιγαίο. Η Αθήνα ανησυχούσε για τη σχετική αδιαφορία των Βρετανών, για τη Μεσόγειο. Ήταν, επιπλέον, απογοητευμένη από την αποτυχία της Κοινωνίας των Εθνών να παράσχει το σύστημα συλλογικής ασφάλειας το οποίο είχε υποσχεθεί. Αυτό φάνηκε τον

Αύγουστο του 1923, όταν οι ιταλικές ένοπλες δυνάμεις βομβάρδισαν και στη συνέχεια αποβιβάστηκαν στο νησί της Κέρκυρας σε μια προσπάθεια να ελέγξουν την είσοδο στην Αδριατική, μέσω της προσάρτησης του νησιού. Τον επόμενο μήνα, η παγκόσμια πίεση και ο κίνδυνος της βρετανικής ναυτικής δράσης ανάγκασαν τους Ιταλούς να αποσυρθούν, καθώς ο Μουσολίνι συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε να αφήσει κράτη πιο ισχυρά από την Ιταλία. Αυτό οδήγησε σε μια πιο προσεκτική εξωτερική πολιτική για την επόμενη δεκαετία (Sfikas, 2004, σελ. 212-213). Η σύντομη ιταλική κατοχή της Κέρκυρας το 1923 και η αδυναμία της Κοινωνίας των Εθνών να επιβάλει μια πολιτική αρχών σε μια μεγάλη δύναμη θα επικύρωνε την άποψη ότι η συμμόρφωση με την πραγματικότητα των μεγάλων δυνάμεων, ήταν η καλύτερη μέθοδος για τη διασφάλιση των συμφερόντων μιας μικρής χώρας (Rizas, 2011, σελ. 139).

Μετά την επιστροφή του Βενιζέλου στην εξουσία τον Ιούλιο του 1928, η Αθήνα ανέλαβε ενεργή πολιτική συμφιλίωσης με τους γείτονές της, χωρίς να δεσμευτεί ή ευθυγραμμιστεί με μια μεγάλη δύναμη. Οι σχέσεις της με την Ιταλία απέκτησαν πρωτόγνωρη σημασία, αφού η Ρώμη ήταν η ανερχόμενη δύναμη στη Μεσόγειο (Rizas, 2011, σελ. 139). Οι ελληνοϊταλικές σχέσεις βελτιώθηκαν στη συνέχεια, ιδιαίτερα όταν στις 23 Σεπτεμβρίου 1928 ο Έλληνας πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος και ο Μπενίτο Μουσολίνι υπέγραψαν στη Ρώμη διμερή συνθήκη φιλίας (Sfikas, 2004, σελ. 213).

Πιο αναλυτικά, με την επιστροφή του Ελευθερίου Βενιζέλου στην εξουσία το 1928, ακολουθήθηκε μια πολιτική με στόχο την εξουδετέρωση των εξωτερικών απειλών και την αποφυγή εμπλοκής σε συνασπισμούς Μεγάλων Δυνάμεων, διατηρώντας την ουδετερότητα της Ελλάδας. Ένα κρίσιμο μέρος αυτής της πολιτικής ήταν η εξισορρόπηση μεταξύ Ιταλίας και Μεγάλης Βρετανίας, των δύο βασικών ναυτικών δυνάμεων στη Μεσόγειο. Το ελληνοϊταλικό σύμφωνο υπογράφηκε το 1928, σε μία προσπάθεια άσκησης πίεσης στη Γιουγκοσλαβία για βελτίωση των σχέσεών της, με την Ελλάδα και την εγκατάλειψη των φιλοδοξιών της στο Αιγαίο, φοβούμενη την περικύκλωση από την Ιταλία στα Βαλκάνια, καθώς η Ιταλία είχε ήδη επιρροή στην Ουγγαρία και την Αλβανία. Για να αντιμετωπίσει τον βουλγαρικό ρεβιζιονισμό, ξεκίνησε μια προσέγγιση με την Τουρκία, η οποία ήταν επίσης μια

δύναμη του status quo που απειλούνταν από τη Βουλγαρία. Παράλληλα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος διατηρούσε καλές σχέσεις με τη Μεγάλη Βρετανία. Αυτή η πολιτική αποδείχθηκε αποτελεσματική, δεδομένου ότι μέχρι το 1933 - παρά το ότι το 1932 διεκόπη η διακυβέρνηση του Βενιζέλου αλλά συνεχίστηκε η πολιτική διατήρησης της ισορροπίας δυνάμεων στα Βαλκάνια - η Ελλάδα δεν αντιμετώπισε καμία σοβαρή απειλή από τους Βαλκάνιους γείτονές της (Chouliaras, 2018, σελ. 8).

Επιπλέον, η εξωτερική της πολιτική ήταν αναθεωρητική ως αποτέλεσμα των ιταλικών παραπόνων κατά της εδαφικής διευθέτησης του 1919-1920 και της τάσης του φασιστικού καθεστώτος να ακολουθήσει μια επεκτατική πολιτική στην Αδριατική, στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο. Το ενδιαφέρον της Ελλάδας ως δύναμης του status quo δεν ήταν συμβατό με την τάση του Μουσολίνι να ενθαρρύνει τις αξιώσεις που διατηρούσαν οι περιφερειακές ρεβιζιονιστικές δυνάμεις, ιδιαίτερα της Ουγγαρίας και της Βουλγαρίας. Ωστόσο, το βαλκανικό τοπίο ήταν αρκετά περίπλοκο και η Ελλάδα μια μάλλον αδύναμη χώρα. Η Σερβία ήταν ο κύριος ωφελούμενος του Μεγάλου Πολέμου στα Βαλκάνια, επεκτείνοντας την επικράτειά της στα πρώην εδάφη των Αψβούργων της Σλοβενίας και της Κροατίας. Το νέο βασίλειο, προνομιούχος σύμμαχος της Γαλλίας, ήταν πολύ ισχυρό για την Ελλάδα, καθώς η Αθήνα δεν είχε την εξισορροπητική υποστήριξη μιας μεγάλης δύναμης. Η Ιταλία ήταν κατάλληλος εταίρος για την Ελλάδα από αυτή την άποψη, καθώς η Ρώμη ανταγωνιζόταν τη Γαλλία και τη Γιουγκοσλαβία. Ταυτόχρονα, ο Βενιζέλος φρόντιζε να αποφύγει την αδικαιολόγητη εγγύτητα με το σύστημα συμμαχιών στην ανατολική-κεντρική Ευρώπη. Ο Βενιζέλος προσπάθησε επίσης να εξομαλύνει τις σχέσεις με την Τουρκία και ειδικότερα να αποτρέψει μια πολιτική ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού στο Αιγαίο. Ο προσανατολισμός της Τουρκίας στο εδαφικό status quo, ενώ ο Atatürk επιδίωκε ένα δυναμικό πρόγραμμα εκσυγχρονισμού παρείχε το κοινό έδαφος για τις δύο χώρες (Rizas, 2011, σελ. 139; Chouliaras, 2018, σελ. 15).

Τον Μάιο του 1932 ο Βενιζέλος παραιτήθηκε από την πρωθυπουργία. Το φιλελεύθερο κόμμα που σημείωσε νίκη στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1932 δεν μπόρεσε να σχηματίσει κυβέρνηση. Στις νέες εκλογές του 1933 τα μη βενιζελικά κόμματα επικράτησαν. Ακολούθησε ένα αποτυχημένο πραξικόπημα υπό τον Πλαστήρα τον Μάρτιο του 1933 (Χατζηβασιλείου, 2010, σελ. 67; Tsoulfidis, 2010,

σελ. 17). Η εξωτερική πολιτική του Ελευθέριου Βενιζέλου δεν αμφισβητήθηκε σοβαρά, μέχρι την ήττα του τον Μάρτιο του 1933 και την άνοδο στην εξουσία ενός αντιβενιζελικού συνασπισμού (Steiner, 2007, σελ. 800).

Το Λαϊκό Κόμμα, υπό τον Παναγή Τσαλδάρη, ήταν ο κύριος εταίρος με τα κόμματα του Στρατηγού Μεταξά και του Γεωργίου Κονδύλη ως νεώτερους. Η πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα συνδυάζεται με την προέλαση του Αδόλφου Χίτλερ και την εντατικοποίηση των πιέσεων που ασκούνται στη διεθνή μεταπολεμική τάξη, ήδη υπό πίεση μετά το ξέσπασμα της μεσοπολεμικής οικονομικής κρίσης. Η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας κατά την αποδόμηση της διεθνούς τάξης μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο υποβλήθηκε σε γεωπολιτικούς προβληματισμούς, αλλά ταυτόχρονα επιβαρύνθηκε από ιστορικά κατευθυνόμενες αξιολογήσεις. Ήταν επίσης μια εξαιρετικά πολιτικοποιημένη διαδικασία, με την έννοια ότι οι εσωτερικές πολιτικές δυνάμεις διαμόρφωσαν τη συζήτηση με αποφασιστικό τρόπο με τον πολιτικά κατακερματισμένο στρατό ή τη διπλωματική γραφειοκρατία καθαυτή να παίζει δευτερεύοντα ρόλο. Αυτό δεν εμπόδισε ικανούς διπλωμάτες να επηρεάσουν τη διαδικασία χάραξης εξωτερικής πολιτικής, αλλά αυτό εξαρτήθηκε από προσωπικές διασυνδέσεις και πολιτικές προτιμήσεις. Στην περίπτωση του αντιβενιζελικού συνασπισμού που κυβέρνησε μέχρι τον Οκτώβριο του 1935, η διπλωματική προσωπικότητα με επιρροή ήταν ο Παναγιώτης Πιπινέλης που είχε ισχυρές απόψεις εξωτερικής πολιτικής αντίθετες με αυτές του Βενιζέλου περί ουδετερότητας (Tsoulfidis, 2010, σελ. 18; Rizas, 2011, σελ. 140).

2.4.2 Το Βαλκανικό Σύμφωνο

Το 1934 υπογράφηκε το βαλκανικό σύμφωνο μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας, Ρουμανίας και Γιουγκοσλαβίας, το οποίο αποσκοπούσε στη διατήρηση του status quo στα Βαλκάνια και την αντιμετώπιση των βουλγαρικών, ουγγρικών και αλβανικών ρεβιζιονιστικών φιλοδοξιών. Οι τέσσερις αυτές χώρες εγγυήθηκαν την προστασία των βαλκανικών συνόρων τους. Το Βαλκανικό Σύμφωνο ήταν το αποτέλεσμα της αυξανόμενης πίεσης στη μεταπολεμική ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων από τις ρεβιζιονιστικές πολιτικές της ναζιστικής Γερμανίας (Chouliaras,

2018, σελ. 8). Το εν λόγω Σύμφωνο είναι χαρακτηριστικό για τις σχέσεις Ελλάδας-Μεγάλης Βρετανίας.

Το Βαλκανικό Σύμφωνο συνήφθη τον Φεβρουάριο του 1934 μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, Ρουμανίας και Γιουγκοσλαβίας. Το σκεπτικό ήταν να εγγυηθεί το εδαφικό status quo στα Βαλκάνια, αφού η Βουλγαρία διατήρησε τις δικές της αναθεωρητικές φιλοδοξίες. Το Σύμφωνο ήταν εν μέρει μια αντανάκλαση της στρατηγικής της Γαλλίας να επεκτείνει το σύστημα συμμαχιών της στην ανατολική-κεντρική Ευρώπη και να εγγυηθεί το status quo. Η Γιουγκοσλαβία και η Ρουμανία ήταν αναπόσπαστα μέρη του δεσμού συμμαχιών της Γαλλίας, καθώς η Ελλάδα και η Τουρκία ανησυχούσαν όλο και περισσότερο για τον βουλγαρικό ρεβιζιονισμό. Ωστόσο, η πιθανότητα μιας γαλλο-ιταλικής προσέγγισης παρέμεινε ζωντανή από τις αρχές του 1934 μέχρι την κρίση της Αβησσυνίας στα μέσα του 1935. Οι πολιτικές της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Βρετανίας δεν ήταν ασυμβίβαστες σε αυτή τη συγκυρία και το Σύμφωνο δεν υπονόμωσε τις προοπτικές του Παρισιού για συνεργασία της Ρώμης ενάντια στον ρεβιζιονισμό του Hitler. Από τις αρχές του 1934 και μέχρι την άνοιξη του 1935, η επιλογή της συμμαχίας είτε με την Ιταλία είτε με τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία, δεν ήταν επιτακτική για την Ελλάδα. Η Γαλλία επιθυμούσε να σχηματίσει ένα μπλοκ με την Ιταλία έτσι ώστε η αναζωπυρωμένη Γερμανία να περιοριστεί. Ωστόσο, μετά το ξέσπασμα της κρίσης στην Αβησσυνία έγινε φανερό ότι αυτή η συμμαχία δεν ήταν βιώσιμη, αν και οι Βρετανοί εξακολουθούσαν να ελπίζουν ότι η Ιταλία θα μπορούσε να αποσυρθεί από μια συμμαχία με την εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία. Ήταν επίσης προφανές ότι η Ελλάδα δεν μπορούσε να ξεφύγει από την εμπλοκή της στην ευρωπαϊκή αναδιάρθρωση των δυνάμεων και, επιπλέον, ότι η χώρα ήταν στρατηγικής σημασίας για τη Βρετανία (Rizas, 2011, σελ. 141; Chouliaras, 2018, σελ. 8).

Σε αυτό το πλαίσιο η αντιβενιζελική κυβέρνηση διαμόρφωσε μια πολιτική που αποκλίνει από αυτή του προκατόχου της. Όπως υποστήριξε ο Πιπινέλης σε μια μακροσκελή αναφορά μετά την πτώση του συνασπισμού Τσαλδάρη, η Γιουγκοσλαβία είχε πρωταρχική σημασία για την ασφάλεια της Ελλάδας καθώς κατέστησε δυνατή την άμυνα κατά της Βουλγαρίας. Επιπλέον, μια καλή σχέση Αθήνας-Βελιγραδίου απέκλειε μια προσέγγιση μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και

Βουλγαρίας, η οποία θα είχε γεωπολιτικά αφόρητη επιβάρυνση στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας. Η συμμετοχή της Γιουγκοσλαβίας στο Βαλκανικό Σύμφωνο, θα απέτρεπε την ενδεχόμενη ένωση των Νοτίων Σλάβων και θα μείωνε με αυτόν τον τρόπο τη γεωπολιτική ανησυχία της Ελλάδας. Οι Βρετανοί δεν συμμερίστηκαν τις ελληνικές ανησυχίες. Η συγκρότηση του Γιουγκοσλαβο-Βουλγαρικού μπλοκ θεωρήθηκε ως «εμμονή» των Ελλήνων. Αντίθετα, η ένταξη της Βουλγαρίας σε μια βαλκανική διευθέτηση ήταν προτεραιότητα του Λονδίνου. Ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών John Simon εξέφρασε τον προβληματισμό μήπως η υπογραφή του Συμφώνου θα φαινόταν στη Σόφια, ως σχηματισμός μπλοκ εναντίον της. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών διαβεβαίωσε τον Βρετανό ομόλογό του ότι δεν ήταν στις προθέσεις του να αποκλείσει τη Βουλγαρία. Αντίθετα, φιλοδοξούσε για ένα πενταμελές σύμφωνο που θα διασφάλιζε τα υπάρχοντα σύνορα. Είχε την ελπίδα ότι ο βασιλιάς Boris της Βουλγαρίας ήταν θετικός απέναντι σε αυτό το Σύμφωνο, αλλά θα κινούνταν προσεκτικά μήπως προκληθεί το εθνικιστικό στοιχείο στη χώρα του. Συνολικά, η κύρια γραμμή ήταν ότι η βουλγαρική συμμετοχή ήταν επιθυμητή, αλλά η σύναψη του Συμφώνου δεν συνδέθηκε με τη συμμετοχή της (Rizas, 2011, σελ. 142).

Αν και το Σύμφωνο συνήφθη έχοντας στρατιωτική διάσταση, ήταν εμφανής μια σημαντική διαφωνία μεταξύ των συμμάχων σχετικά με την εφαρμογή στρατιωτικών μέτρων: οι Γιουγκοσλάβοι και οι Ρουμάνοι ήταν ανένδοτοι ότι, το Σύμφωνο ήταν μια συμμαχία που επεκτεινόταν στο στρατιωτικό πεδίο, ενώ οι Τούρκοι, ήδη φοβισμένη από τη σοβιετική αντίδραση στο Σύμφωνο, ήταν τουλάχιστον, διφορούμενη ως προς αυτό. Οι Έλληνες δεν αρνήθηκαν ότι, το Σύμφωνο είχε στρατιωτική διάσταση, αν και δημόσια η κυβέρνηση δεν το παραδέχτηκε. Το βασικό ερώτημα που προέκυψε ήταν, αν η Ελλάδα θα μπορούσε να παραμείνει ουδέτερη σε έναν ευρωπαϊκό πόλεμο, αν το επιθυμούσε. Ο Βρετανός πρέσβης στην Αθήνα δήλωσε με σαφήνεια ότι η γεωγραφική και πολιτική κατάσταση της Ελλάδας την εκθέτει αναγκαστικά σε παρεμβάσεις, από οποιαδήποτε θαλάσσια δύναμη της Μεσογείου, όποτε διαταράσσονται τα Βαλκάνια, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να επιτευχθεί η ουδετερότητα της Ελλάδας (Rizas, 2011, σελ. 142).

Η συζήτηση περί του Βαλκανικού Συμφώνου ανέδειξε την αντιστροφή των προτιμήσεων, στο ελληνικό πολιτικό φάσμα σχετικά με τον διεθνή προσανατολισμό

της Ελλάδας. Το επιχείρημα του Ελευθέριου Βενιζέλου στηρίχθηκε στον υπολογισμό της ισορροπίας δυνάμεων. Καθόρισε τρεις αρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από το 1928: α) την καλλιέργεια σχέσεων με την Ιταλία, τη «μεγάλη μεσογειακή δύναμη», ανάλογες με αυτές που διατηρούσε παραδοσιακά η Ελλάδα με τη Βρετανία και τη Γαλλία, β) την αποκατάσταση των καλών σχέσεων της Ελλάδας με τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία, γ) την ανεξαρτησία της Ελλάδας από οποιονδήποτε συνδυασμό μεγάλων δυνάμεων, ιδιαίτερα εκείνων που επιδίωκαν να επηρεάσουν τις βαλκανικές υποθέσεις, για το αν η χώρα μπορούσε να βρεθεί εμπλεκόμενη σε έναν γενικό ευρωπαϊκό πόλεμο ενάντια στα συμφέροντα και τις επιθυμίες της. Στη σκέψη του Βενιζέλου, κυριαρχούσαν δύο αλληλένδετες παραδοχές: η Ελλάδα ήταν σε θέση να παραμείνει ουδέτερη σε μια γενική ευρωπαϊκή και θα μπορούσε να μεγιστοποιήσει την ασφάλειά της μέσω της χειραγώγησης περιφερειακών συστημικών παραγόντων με μη δεσμευτικό τρόπο. Η αποστροφή της συμμετοχής σε έναν ευρωπαϊκό πόλεμο προήλθε από την πεποίθηση που συμμεριζόταν ολόκληρο το βενιζελικό στρατόπεδο, καθώς η χώρα δεν διατήρησε ένα σημαντικό αλυτρωτικό πρόγραμμα μετά την ήττα στη Μικρά Ασία το 1922, ότι δηλαδή η Ελλάδα έπρεπε να αφιερώσει την προσπάθειά της στην οικονομική και κοινωνική της ανάπτυξη. Στο πρόγραμμα εξωτερικής πολιτικής, η προσέγγιση με την Τουρκία συνεπαγόταν την αναγνώριση του υπάρχοντος εδαφικού status quo ως μόνιμο και τη δέσμευση για αποφυγή ναυτικής συσσώρευσης στο Αιγαίο που θα είχε ως αποτέλεσμα την εκτροπή πολύτιμου κεφαλαίου από την ανάπτυξη στους εξοπλισμούς. Όσον αφορά στην ανεξαρτησία και την ελευθερία δράσης, ο Βενιζέλος τόνισε την προσπάθεια αποφυγής μιας δεσμευτικής συμμαχίας με την Ιταλία. Ο Βενιζέλος ήταν ανένδοτος ότι το Βαλκανικό Σύμφωνο θα αποτελούσε εγκατάλειψη του τρίτου δόγματος της ελληνικής πολιτικής, της μη ταύτισης με έναν ιδιαίτερο συνδυασμό εξουσιών. Οι Φιλελεύθεροι πίστευαν ότι ένα σύμφωνο μη επίθεσης που δέσμευε τα μέρη στην ειρηνική επίλυση των διαφορών τους θα αρκούσε για να σταθεροποιήσει την κατάσταση στα Βαλκάνια και θα εξασφάλιζε πιθανώς τη συμμετοχή της Βουλγαρίας σε αυτήν (Rizas, 2011, σελ. 144).

Σε εισήγηση του Βενιζέλου στη σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών στις 28 Φεβρουαρίου 1934 αναφέρεται χαρακτηριστικά (Σβολόπουλος, 1997, σελ. 212):

«Η πολιτική αυτή συνίστατο πρώτον εἰς τὴν ἀποκατάστασιν σχέσεων μὲ τὴν Μεγάλην Μεσογειακὴν Δύναμιν, τὴν γείτονά μας Ἰταλίαν, σχέσεων ὅσον εἶναι δυνατόν ἐγκαρδίων καὶ ἀναλόγων μὲ ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἔχει ἡ Ἑλλάς ἐπὶ ἓνα ὄλον αἰῶνα μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν. Δευτέρα βᾶσις τῆς ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς ἦτο νὰ ἐκκαθαρίσωμεν τὰς διαφοράς μας ὄχι μόνον μὲ τὴν Γιουγκοσλαβίαν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς Σερβικῆς ζώνης τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ μετὰ ταύτην μὲ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, διότι συμφέρον ἡμῶν ἦτο νὰ φθάσωμεν, ἂν ἦτο δυνατόν, καὶ μὲ αὐτὰ τὰ κράτη εἰς μίαν πλήρη ἐκκαθάρισιν τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν ἴδρυσιν στενῶν σχέσεων φιλίας, μολονότι ἡ φιλία μας μὲ τὰς δύο τελευταίας γειτονικάς χώρας ἤρχετο εἰς δευτέραν μοῖραν. Τρίτη βᾶσις ἦτο ἡ επιμελής ἀποφυγὴ τῆς ἐξαρτήσεώς μας ἀπὸ οἰονδήποτε ἐκ τῶν συνδυασμῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ διὰ ἐκείνων, οἵτινες ἐζήτουν νὰ ἀσκοῦν ἐπιρροὴν εἰς τὰ Βαλκάνια εἰς τρόπον ὥστε, ἀν θὰ εἶχεν ἡ ἀνθρωπότης τὴν δυστυχίαν νὰ ἴδῃ καὶ πάλιν ἐκρηγνυόμενον ἓνα μέγαν πόλεμον, νὰ μὴ παρασυρθῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν υποχρεωτικῶς ἐκ τοῦ συνδέσμου, τὸν ὁποῖον θὰ εἴχομεν μετὰ τὸν ἓνα τῶν διαμαχομένων».

Συνολικὰ, ἐπομένως, τὸ Βαλκανικὸ Σύμφωνο υπογράφηκε λόγω τῶν ἀνησυχιῶν τῶν βαλκανικῶν δυνάμεων (Ἑλλάδα, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία καὶ Τουρκία) τῆς ρεβιζιονιστικῆς πολιτικῆς τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία ἐνίσχυε καὶ τὰ ἄλλα ρεβιζιονιστικὰ κράτη τῆς Κεντρικῆς καὶ Νότιας Ἑυρώπης καὶ συγκεκριμένα τὴν Ουγγαρία καὶ τὴν Βουλγαρία. Τὸ Σύμφωνο ἐγγυήθηκε τὴν ἀσφάλειαν τῶν βαλκανικῶν συνόρων τῶν κρατῶν-μελῶν τοῦ καὶ υποστηρίχθη κυρίως ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἡ ὁποία ἐπίσης ἀνησυχούσε γιὰ τὶς προαναφερθεῖσες ἐξελίξεις καὶ προσπάθησε νὰ διατηρήσῃ τὸ status quo προωθώντας τὴ δημιουργίαν ἑνὸς συστήματος συλλογικῆς ἀσφάλειας στὴ Νοτιοανατολικὴ Ἑυρώπη (Chouliaras, 2018, σελ. 15). Τὰ ἀρθρὰ 1-2 περιγράφουν τὰ ἀνωτέρω:

Ἄρθρο 1: «Κάθε χώρα ποὺ διαπράττει μίαν ἀπὸ τὶς πράξεις ἐπιθετικότητος στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται τὸ ἀρθρὸ 2 τῶν Συμβάσεων

του Λονδίνου της 3ης και 4ης Ιουλίου 1933, αντιμετωπίζεται ως επιτιθέμενη».

Άρθρο 2: «Το Σύμφωνο Βαλκανικής Συνεννόησης δεν στρέφεται εναντίον καμίας Δύναμης. Σκοπός του είναι να εγγυηθεί την ασφάλεια των πολλών Βαλκανικών συνόρων από οποιαδήποτε επιθετικότητα από οποιοδήποτε Βαλκανικό Κράτος».

Ωστόσο, υπήρχαν σημεία τα οποία αποδυνάμωναν, ακόμη, τη δημιουργία του εν λόγω Συμφώνου, από τη δημιουργία του. Η πρώτη σύγκρουση μεταξύ των κρατών-μελών προκλήθηκε από ένα μυστικό πρωτόκολλο, σύμφωνα με το οποίο, η επίθεση σε ένα από τα κράτη-μέλη του Συμφώνου, από μη βαλκανική δύναμη και η συνδρομή στην επίθεση από μια άλλη βαλκανική δύναμη, θα ενεργοποιούσε το σύστημα συλλογικής ασφάλειας του Συμφώνου εναντίον αυτών των βαλκανικών δυνάμεων (Chouliaras, 2018, σελ. 15). Πιο συγκεκριμένα, τα επίμαχα άρθρα 3-4 έχουν ως κάτωθι:

Άρθρο 3: «Ωστόσο, αν ένα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη είναι θύμα επιθέσεων εκ μέρους οποιασδήποτε άλλης μη Βαλκανικής Δύναμης και ένα Βαλκανικό Κράτος συσχετίζεται με μια τέτοια επίθεση, είτε κατά τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, είτε αργότερα, το Σύμφωνο των Βαλκανικών Συμφωνιών θα εφαρμόζεται στο σύνολό του σε σχέση με αυτό το Βαλκανικό Κράτος».

Άρθρο 4: «Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη αναλαμβάνουν τη δέσμευση να συνάψουν τις κατάλληλες Συμβάσεις για την προώθηση των στόχων που επιδιώκει το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης. Η διαπραγμάτευση τέτοιων Συμβάσεων θα αρχίσει εντός έξι μηνών».

Αυτό εξυπηρετούσε πρωτίστως τα συμφέροντα της Γιουγκοσλαβίας και της Ρουμανίας, οι οποίες βρίσκονταν υπό την απειλή της ιταλικής και της σοβιετικής επίθεσης αντίστοιχα, λόγω των μεσοπολεμικών διαφορών τους με αυτά τα κράτη. Η Ελλάδα, η οποία στόχευε στη διατήρηση καλών σχέσεων με την Ιταλία, δήλωσε

ότι δεν θα παρασυρόταν σε πόλεμο ενάντια σε μια Μεγάλη Δύναμη, λόγω των υποχρεώσεων του Συμφώνου. Το ίδιο δήλωσε και η Τουρκία για τη Σοβιετική Ένωση, με την οποία διατηρούσε φιλικές σχέσεις. Αυτές οι ενέργειες αποτέλεσαν σοβαρό πλήγμα στην αξιοπιστία του Συμφώνου. Τα κράτη-μέλη δεν ήταν διατεθειμένα να διακινδυνεύσουν τους δεσμούς τους με τις Μεγάλες Δυνάμεις για να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το Σύμφωνο (Rizas, 2011, σελ. 139, 141; Chouliaras, 2018, σελ. 15).

Το Βαλκανικό Σύμφωνο υπονομεύτηκε περαιτέρω, από την πολιτική κατευνασμού που ακολούθησαν η Βρετανία και η Γαλλία έναντι της Γερμανίας και της Ιταλίας. Καθώς η Γερμανία επαναστρατιωτικοποιήθηκε, η Ιταλία άρχισε να επεκτείνει την επιρροή της στη Μεσόγειο και την Αφρική, και η Βουλγαρία εκμεταλλεύτηκε επίσης την κατάσταση ξεκινώντας τον δικό της επανεξοπλισμό και πλησιάζοντας όλο και πιο κοντά στη Γερμανία, τα κράτη μέλη του Συμφώνου αντιμετώπισαν ένα δίλημμα ασφαλείας: να παραμείνουν προσηλωμένα στο πολυμερές πλαίσιο συνεργασίας του Βαλκανικού Συμφώνου για την εξισορρόπηση των εξωτερικών απειλών, με μικρή υποστήριξη και αδύναμες εγγυήσεις από τη Γαλλία ως κύρια προστάτιδα δύναμη, ή να εμπλέξουν τον Άξονα και τις Δυτικές Δυνάμεις σε διμερές πλαίσιο, αποδυναμώνοντας με αυτόν τον τρόπο περαιτέρω το Σύμφωνο. Εν τέλει επικράτησε η δεύτερη προσέγγιση. Η Γιουγκοσλαβία, απογοητευμένη από την απροθυμία της Γαλλίας να υιοθετήσει μια πιο σκληρή στάση κατά του γερμανικού ρεβιζιονισμού και διατηρώντας αμφιβολίες για τη γαλλική δέσμευση όσον αφορά στην ασφάλειά της, ξεκίνησε μια προσέγγιση με την Ιταλία, τη Γερμανία και τη Βουλγαρία, προκειμένου να εξουδετερώσει την απειλή μιας ρεβιζιονιστικής συμμαχίας Ιταλίας-Γερμανίας-Βουλγαρίας εναντίον της. Το Βουλγαρο-Γιουγκοσλαβικό Σύμφωνο υπογράφηκε το 1937 και υποστηρίχθηκε από τη Γερμανία, με τη Βουλγαρία να εγκαταλείπει τις επεκτατικές της φιλοδοξίες κατά της Γιουγκοσλαβίας, ζητώντας σε αντάλλαγμα από τη χώρα να υποστηρίξει τη Βουλγαρία στις εδαφικές της διαφορές με την Ελλάδα. Οι παλιότερες γιουγκοσλαβικές φιλοδοξίες σχετικά με τη Θεσσαλονίκη και την πρόσβαση στο Αιγαίο επανεμφανίστηκαν. Η Ρουμανία υιοθέτησε επίσης μια πιο φιλογερμανική πολιτική. Τα ανωτέρω συνδυάστηκαν με τις γερμανικές πολιτικές για την εγκαθίδρυση οικονομικής κυριαρχίας στα βαλκανικά κράτη. Η συγκρότηση ενός

ανθελληνικού γιουγκοσλαβοβουλγαρικού μετώπου μείωσε ακόμη περισσότερο τη σημασία του Βαλκανικού Συμφώνου για την ασφάλεια της Ελλάδας, καθώς η Βουλγαρία θεωρούνταν η κύρια απειλή κατά της Ελλάδας, μέχρι την ιταλική κατοχή της Αλβανίας το 1939 (Chouliaras, 2018, σελ. 16).

2.4.3 Το πραξικόπημα του 1935

Την 1η Μαρτίου 1935, σημαντικό μέρος του στρατού και του ναυτικού εξεγέρθηκε υπό την ηγεσία του Ελευθερίου Βενιζέλου (Χατζηβασιλείου, 2010, σελ. 70; Rizas, 2011, σελ. 148), με αρκετά ενδιαφερόμενα μέρη να εμπλέκουν την Ιταλία. Οι Βρετανοί ήταν πολύ λιγότερο σίγουροι για το ζήτημα της σύνδεσης της Ιταλίας με τη στρατιωτική κίνηση του Βενιζέλου λόγω έλλειψης σαφών στοιχείων. Αυτή η έλλειψη στοιχείων οδήγησε σε διάφορα συμπεράσματα, από τη μεριά των Βρετανών. Το Υπουργείο Εξωτερικών έτεινε να αγνοεί μια σχέση εξωτερικής πολιτικής στην προσπάθεια του Βενιζέλου να ανατρέψει τους αντιπάλους του. Το πραξικόπημα θεωρήθηκε ότι, είναι δράση στο πλαίσιο μιας εσωτερικής πολιτικής σύγκρουσης. Το βενιζελικό πραξικόπημα δεν αποδοκιμάστηκε ιδιαίτερα, διότι η αντιβενιζελική κυβέρνηση θεωρήθηκε ότι ήταν «διεφθαρμένη», «απεχθής» για τα οικονομικά και εμπορικά συμφέροντα της Βρετανίας. Η επιλογή της Βρετανίας ήταν η τήρηση μιας «αυστηρής ουδετερότητας» στο μέτρο του δυνατού. Ήταν μια γραμμή σύμφωνη με τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε το Υπουργείο Εξωτερικών, όσον αφορούσε στην εμπορική πολιτική της Ελλάδας, το 1934. Οι Βρετανοί, δίνοντας έμφαση στις οικονομικές πτυχές των σχέσεών τους με την Ελλάδα, θεώρησαν ότι η ελληνική εμπορική πολιτική συνιστούσε διακρίσεις σε βάρος των βρετανικών εμπορικών συμφερόντων, δεδομένου ότι η Αθήνα, ακολουθώντας τις επιταγές της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, είοχε συνάψει συμφωνίες εκκαθάρισης με τη Γερμανία, την Τσεχοσλοβακία και τη Σουηδία. Το ελληνικό δημόσιο χρέος με μειωμένο επιτόκιο συνέβαλε επίσης, στη δυσαρέσκεια των Βρετανών. Επιπλέον, ο Βενιζέλος διατήρησε ένα βαθμό του κύρους που είχε αποκτήσει κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, στη Βρετανία, ενώ η Ιταλία, αν και παρακολουθούσε στενά, θεωρούνταν ακόμη, ως ασυμβίβαστος εχθρός στη Μεσόγειο. Ο Βρετανός πρεσβευτής στην Αθήνα, Sir Sydney Waterlow, αν και δεν διέθετε πειστικά στοιχεία, θεώρησε ότι το πραξικόπημα μπορεί να σχετίζεται με τον σχεδιασμό της ιταλικής

πολιτικής να επηρεάσει τα Βαλκάνια και αναζητούσε μία ευκαιρία για αποσύνδεση της Ελλάδας από το Βαλκανικό Σύμφωνο. Το Υπουργείο Εξωτερικών έτεινε να ακολουθήσει μια πορεία που δεν θα ενέπλεκε τη Βρετανία σε ένα αβέβαιο αποτέλεσμα, ενώ ο πρέσβης στην Αθήνα ήταν επιρρεπής, σε μια προσπάθεια να αυξήσει την επιρροή του Λονδίνου στις ελληνικές υποθέσεις. Περαιτέρω, Βρετανοί και Γάλλοι κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να απορριφθεί το αίτημα παροχής αεροσκαφών στην ελληνική κυβέρνηση. Στο Λονδίνο υπήρχε η βεβαιότητα ότι οι Έλληνες δεν μπορούσαν να ελπίζουν σε ταχεία παράδοση του ζητούμενου αεροσκάφους από αλλού, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Τσεχοσλοβακίας (Rizas, 2011, σελ. 148-149).

2.4.4 Η κρίση της Αβησσυνίας

Η σημασία της Ελλάδας για τη Βρετανία αυξήθηκε το καλοκαίρι του 1935 ως άμεση συνέπεια της κρίσης της Αβησσυνίας. Πλέον, η Βρετανία, θεωρούσε την Ελλάδα, την έχουσα μίας στρατηγικής θέσης στην Ανατολική Μεσόγειο. Από το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι το Δόγμα Τρούμαν το 1947, η συνολική αντίληψη της Βρετανίας για τη στρατηγική της σχέση με την Ελλάδα, είχε προέλθει από τις απαιτήσεις της «ιστορικής πολιτικής» προστασίας της Ινδίας και της Διώρυγας του Σουέζ. Ήδη μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1918, το Υπουργείο Εξωτερικών υποστήριξε ότι η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, ήταν μοναδική για το σκοπό της Βρετανίας: ήταν αρκετά ισχυρή πολιτικά, ώστε να εξοικονομήσει έξοδα σε περίοδο ειρήνης και αρκετά αδύναμη, ώστε να είναι εντελώς υποταγμένη σε έναν πόλεμο (Sfikas, 2004, σελ. 214).

Η Βρετανία είχε μετατοπίσει την προσοχή της από τα οικονομικά και εμπορικά της συμφέροντα, στα στρατηγικά. Καθώς αυξανόταν το ενδιαφέρον της Βρετανίας για την Ελλάδα, η Αθήνα επέδειξε, το καλοκαίρι του 1935, μια ιδιαίτερη τάση για ουδετερότητα. Αυτή η τάση συνοδευόταν από χαλάρωση των ελληνικών δεσμών με τους συμμάχους της στο Βαλκανικό Σύμφωνο. Ο υπουργός Εξωτερικών Μάξιμος θα έφερνε στην προσοχή του Τσαλδάρη, την πολιτική του Νικολάε Τιτουλέσκου, Υπουργού Εξωτερικών της Ρουμανίας, για σύνδεση του Βαλκανικού Συμφώνου με τη Μικρή Αντάντ. Η ελληνική κυβέρνηση δεν αποδέχτηκε αυτή τη

σύνδεση, καθώς φρόντισε να μην εμπλακεί στην κεντρική Ευρώπη και να προκαλέσει τη Γερμανία ή την Ιταλία, εκδηλώνοντας έτσι την τάση της να ακολουθήσει ουσιαστικά μια βασική απαίτηση, της πολιτικής του Βενιζέλου. Η Ελλάδα, εξάλλου, δεν επιθυμούσε την υπονόμευση, ενός Μεσογειακού Συμφώνου. Το Μεσογειακό Σύμφωνο ήταν μια ιδέα, γαλλικής προέλευσης, ώστε να σταθεροποιηθεί το status quo στη Μεσόγειο. Η συμφιλίωση της Ιταλίας με τη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουμανία αποδείχθηκε ανέφικτη και η σύναψη του συμφώνου αποδείχθηκε αδύνατη, παρά το γεγονός ότι οι συνομιλίες συνεχίστηκαν για αρκετούς μήνες τη διετία 1934-1935 (Rizas, 2011, σελ. 151).

Οι αρχηγοί των επιτελείων, στο υπόμνημά τους, την 8η Οκτωβρίου 1935, εξέτασαν το ζήτημα μιας στρατιωτικής ανάμειξης της Ελλάδας σε περίπτωση αγγλοϊταλικής σύγκρουσης στη Μεσόγειο. Θεωρούσαν ότι, η Ελλάδα θα βρισκόταν στο επίκεντρο της σύγκρουσης, αφού οι Βρετανοί, ισχυροί στη θάλασσα, θα αναλάμβαναν να αποκόψουν την Ιταλία από τη Λιβύη και οι Ιταλοί, ισχυροί σε ξηρά και αέρα, θα μπορούσαν να καταλάβουν την Αίγυπτο, ώστε οι Βρετανοί να αποκοπούν, από την Αυτοκρατορία τους. Στόχος και των δύο θα ήταν, οι ακτές της Ελλάδας, αφού οι Βρετανοί θα χρησιμοποιούσαν την Ελλάδα ως βάση επιχειρήσεων και οι Ιταλοί θα επιδίωκαν να αρνηθούν, στους Βρετανούς, την ελληνική επικράτεια (Rizas, 2011, σελ. 152). Σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, η πρώτη αιτία ανησυχίας ήταν, ο λόγος που θα μπορούσε να εμποδίσει τη Βουλγαρία να πραγματοποιήσει τα επεκτατικά της σχέδια κατά της Ελλάδας. Το συμπέρασμα των Αρχηγών των Ελληνικών Υπηρεσιών ήταν ότι, ο βουλγαρικός κίνδυνος ήταν τόσο σοβαρός, η στρατιωτική αδυναμία της Ελλάδας, τόσο εκτεταμένη, που απέκλειε κάθε σκέψη συμμετοχής της Ελλάδας στον αγγλοϊταλικό πόλεμο, σε περίπτωση που τα βορειοανατολικά της σύνορα δεν ήταν, πλήρως εγγυημένα. Μια παρέμβαση επί της αγγλοϊταλικής σύγκρουσης εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους και καταστροφικές συνέπειες (Sfikas, 2004, σελ. 214).

Οι αρχηγοί των επιτελείων δεν εξέτασαν το ενδεχόμενο συμμαχίας μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, εξαιτίας της βρετανικής ναυτικής υπεροχής στη Μεσόγειο. Αναφορικά με το ενδεχόμενο μιας συμμαχίας με τη Βρετανία, οι αρχηγοί των επιτελείων επεσήμαναν ότι η χώρα, δεν θα ήταν σε θέση να εμπλακεί σε πόλεμο.

Τα βόρεια σύνορά της ήταν ευάλωτα, ενώ οι Ιταλοί βρίσκονταν σε θέση να προκαλέσουν μεγάλες ζημιές από αέρος. Μόλις, οι αρχηγοί του επιτελείου έκαναν γνωστές τις ανησυχίες τους, η κυβέρνηση είχε ήδη εγκαταλείψει την ουδετερότητα υπέρ μιας φιλοβρετανικής στάσης. Στις 21 Σεπτεμβρίου 1935, ο Μάξιμος είχε δηλώσει στον Βρετανό Υπουργό Υποθέσεων της Κοινωνίας των Εθνών, Άντονι Εντεν, ότι η Ελλάδα, πλέον, ήταν θετική προς τη Βρετανία. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1935, υποσχέθηκε, πιο συγκεκριμένα, ότι η Ελλάδα θα εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών. Ο Μάξιμος και ο στενός του συνεργάτης Πιπινέλης θεώρησαν ότι η Ελλάδα δεν μπορούσε να εμποδίσει τη χρήση των υδάτων της από τη Βρετανία. Ο Δημήτριος Μάξιμος και ο Παναγιώτης Πιπινέλης εξέφρασαν την ελπίδα ότι, ακόμη και αν ξεσπούσε πόλεμος η Βρετανία θα επικρατούσε και η Ελλάδα θα βρισκόταν σε μια καλή θέση στο μεταπολεμικό περιβάλλον, έχοντας ευθυγραμμίσει την πολιτική της με τη Βρετανία, εξ αρχής. Αξίζει να σημειωθεί πως αυτές οι πεποιθήσεις δεν ήταν απόρροια μίας παραδοσιακής σχέσης της Ελλάδας με τη Βρετανία, αλλά μία ρεαλιστική αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης (Rizas, 2011, σελ. 152).

Για τους Βρετανούς, η ιταλική εισβολή στην Αιθιοπία σηματοδότησε την αρχή μιας προσπάθειας διευθετήσεων με την Ελλάδα, την Τουρκία και τη Γιουγκοσλαβία με στόχο την κοινή αντίσταση, έναντι μιας ενδεχόμενης ιταλικής επίθεσης, ακόμη και χωρίς ουσιαστικές δεσμεύσεις ή εγγυήσεις εκ μέρους της Βρετανίας. Στις 23 Δεκεμβρίου 1935 ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών Sir Samuel Hoare έδωσε εντολή στους πρεσβευτές στην Αθήνα, την Άγκυρα και το Βελιγράδι να θέσουν στις κυβερνήσεις των τριών βαλκανικών κρατών, το ερώτημα δυνατότητας της Βρετανίας, να χρησιμοποιεί ελεύθερα τα ελληνικά, τουρκικά, γιουγκοσλαβικά λιμάνια, αποβάθρες, επισκευαστικές εγκαταστάσεις και της επιθυμίας συνεργασίας των ενόπλων δυνάμεών τους, σε περίπτωση ιταλικής επίθεσης. Οι τρεις κυβερνήσεις διαβεβαίωσαν, τη Βρετανία, για την καθολική συνεργασία τους. Η βρετανική κυβέρνηση αρκέστηκε σε αυτές τις διαβεβαιώσεις και δεν επεδίωξε ειδικές ενδοϋπηρεσιακές συνομιλίες ή λεπτομερείς ρυθμίσεις με τις αμυντικές υπηρεσίες των τριών χωρών (Sfikas, 2004, σελ. 215). Από την άλλη πλευρά, οι Βρετανοί ανέλαβαν αόριστα να προστατεύσουν το ελληνικό έδαφος κατά τη διάρκεια της

κρίσης. Ήταν μια μάλλον απροσδιόριστη εγγύηση που προσπαθούσε να διατηρήσει ανέπαφο το κύρος της Βρετανίας, στις μεσογειακές χώρες (Rizas, 2011, σελ. 152).

Η βρετανική προσφορά δεν κρίθηκε επαρκής, από μέρους της Ελλάδας. Σε μια συμπληρωματική έκθεση στις 20 Ιανουαρίου 1936, οι Αρχηγοί της Ελληνικής Υπηρεσίας επανέλαβαν ότι η ικανότητα της Ελλάδας ήταν τόσο περιορισμένη, ώστε δεν θα μπορούσε να αντιμετωπίσει μόνη της, ούτε τη Βουλγαρία. Έτσι, πριν από οποιαδήποτε απόφαση για συμμετοχή σε αγγλοϊταλική σύγκρουση στη Μεσόγειο, η Ελλάδα έπρεπε να εφοδιαστεί με πολεμικό υλικό και να λάβει πλήρεις εγγυήσεις έναντι της Βουλγαρικής απειλής, καθώς και εγγυήσεις για την παράκτια άμυνα από τον Βρετανικό Στόλο. Μακροπρόθεσμα, η ελληνική οικονομία, και ιδιαίτερα ο βιομηχανικός της τομέας, θα έπρεπε να ενισχυθεί, προκειμένου να βελτιωθεί η στρατιωτική ετοιμότητα της χώρας. Αυτό απαιτούσε μια ταχεία αλλαγή σκέψης, την οποία οι Βρετανοί δεν ήταν ακόμη έτοιμοι να υιοθετήσουν. Τα γεγονότα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και η απογοήτευση, με τις επακόλουθες ειρηνευτικές συνθήκες απομάκρυναν τους περισσότερους Βρετανούς από τον μιλιταρισμό, τις ηπειρωτικές εμπλοκές και τις ανησυχίες για το σύστημα ισορροπίας ισχύος. Όσον αφορά στις πραγματικές στρατηγικές προκλήσεις, της βρετανικής θέσης, στην παγκόσμια σκηνή, η βρετανική κυβέρνηση εισάκουσε τους Αρχηγούς των Επιτελείων που προέτρεψαν ότι, δεδομένου ότι ο βρετανικός στόλος δεν μπορούσε ταυτόχρονα να πολεμήσει εναντίον της Ιταλίας στη Μεσόγειο και κατά της Ιαπωνίας στην Άπω Ανατολή, και επειδή η τελευταία θεωρήθηκε η μεγαλύτερη από τις δύο απειλές, η πρώτη έπρεπε να κατευναστεί. Μια πιο συμφιλιοτική βρετανική πολιτική έναντι της Ιταλίας σήμαινε ότι οποιαδήποτε βρετανική υποστήριξη στις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, θα έπρεπε να είναι ελάχιστη (Sfikas, 2004, σελ. 216).

Αυτό εξηγεί την αντιφατική, πλέον, πολιτική της Βρετανίας. Προσπάθησε να εξουδετερώσει την απειλή, κατά του status quo στη Μεσόγειο, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσε να μην προκαλέσει τον Μπενίτο Μουσολίνι και να τον καταστήσει μόνιμα εχθρικό ή να τον εξαναγκάσει σε συμμαχία με το Βερολίνο. Η ελληνική εξωτερική πολιτική, από την άλλη, βρισκόταν σε ένα διαφορετικό δίλημμα. Εάν η οχύρωση της Ανατολικής Μακεδονίας αντιμετώπιζε τον κίνδυνο από τη Βουλγαρία, η Ελλάδα χρειαζόταν να εκσυγχρονίσει τις ένοπλες δυνάμεις της, ώστε να

αντιμετωπίσει την ιταλική απειλή. Ωστόσο, στις αρχές του 1935 οι προσπάθειές της να προμηθευτεί πλοία και αεροσκάφη, από τη Βρετανία, είχαν ματαιωθεί, λόγω της χαμηλής φερεγγυότητάς της, καθώς και από την επικρατούσα πεποίθηση, στο Λονδίνο, ότι ο ελληνικός επανεξοπλισμός θα προσέβαλλε τον Μπενίτο Μουσολίνι. Θεωρούσαν ότι, η Ελλάδα ήταν υπερβολική αναφορικά με τους φόβους της, απέναντι στην Ιταλία (Sfikas, 2004, σελ. 216).

Οι περιορισμοί που επέβαλε η βρετανική πολιτική κατευνασμού στα μικρότερα κράτη και ο βαθμός στον οποίο αυτό οφείλεται στη στάση της Ελλάδας απέναντι στην Ιταλία, εμφανίστηκαν στα μέσα Μαΐου 1936. Μιλώντας στη Βουλή των Κοινοτήτων στις 12 Μαΐου, ο συντηρητικός Βρετανός πρωθυπουργός Στάνλεϋ Μπάλντουιν αρνήθηκε να λάβει σοβαρά υπόψη, τις δηλώσεις του Μπενίτο Μουσολίνι, κατά τις οποίες αυτός είχε ιδρύσει την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ως εκ τούτου, η Βρετανία δεν θα πρόσφερε καμία εγγύηση στη Γιουγκοσλαβία, στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Εντός ολίγων ημερών, ωστόσο, η αποδοχή του βρετανικού εφησυχασμού από την Ελλάδα κλονίστηκε και οι φόβοι για το status quo στη Μεσόγειο εντάθηκαν. Αυτό ήταν, εν μέρει, απόρροια, μίας φήμης βάσει της οποίας ο Στάνλεϋ Μπάλντουιν είχε δηλώσει ότι η Βρετανία θα εγκατέλειπε την Ανατολική Μεσόγειο και θα χρησιμοποιούσε το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας, για την εξασφάλιση επικοινωνιών, με την Ινδία. Ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών αμέσως συνομίλησε στη Γενεύη με τον Άντονι Έντεν. Ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών δήλωσε ότι η βρετανική θέση παρέμεινε επικεντρωμένη στη διατήρηση του status quo και στην ισορροπία δυνάμεων στη Μεσόγειο (Sfikas, 2004, σελ. 220).

2.4.5 Η άνοδος του Μεταξά

Η μη τήρηση ουδετερότητας από μέρους της Ελλάδας και η μεγαλύτερη πρόσδεση στη Βρετανία οφείλεται και σε έναν ακόμη παράγοντα: την άνοδο του Ιωάννη Μεταξά στην κυβέρνηση. Στις αρχές του 1930, η βρετανική πολιτική αντανάκλούσε, στην Ελλάδα, ολοένα και περισσότερο την πολιτική του κατευνασμού, έναν αυξανόμενο συντηρητισμό των εξωτερικών υποθέσεων, ο οποίος, εν τέλει, κατέστη υποστηρικτικός της συντηρητικής τάσης στην ελληνική

πολιτική. Ο πρωταρχικός σκοπός της πολιτικής του κατευνασμού, ήταν να αποφευχθεί μια αντιπαράθεση με τη Γερμανία και, αντ' αυτού, να δημιουργηθεί μια περιφερειακή γραμμή άμυνας στη Μεσόγειο. Στο πλαίσιο αυτό, η Βρετανία ήθελε κάθε άλλο παρά κοινωνικές αναταραχές κατά μήκος της Μεσογείου. Συναφώς, η Βρετανία μία συντηρητική και όχι μια αριστερή κυβέρνηση στην Ελλάδα. Για τον λόγο αυτόν οι Βρετανοί είχαν υποστηρίξει τον Τσαλδάρη ενάντια σε μια πιο ακραία εκδοχή του ρεπουμπλικανισμού που αντιπροσώπευε το Κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935 από δημοκρατικούς αξιωματικούς της βενιζελικής αντιπολίτευσης έναντι της φιλοβασιλικής κυβέρνησης. Επίσης για αυτόν τον λόγο τον Αύγουστο του ίδιου έτους, οι Βρετανοί αναγνώρισαν το πραξικόπημα υπό τον στρατηγό Γεώργιο Κονδύλη, ακολουθούμενο από ένα «δημοψήφισμα» και την τελική αναγκαστική «αποκατάσταση» του Βασιλιά Γεωργίου τον Νοέμβριο του 1935. Ο Βρετανός πρεσβευτής χαιρέτησε την αποκατάσταση του βασιλιά, έχοντας σαφείς οδηγίες σε διπλωματικό επίπεδο, να καθοδηγήσει και να συμβουλέψει τον βασιλιά που φέρεται να μην εμπιστευόταν κανέναν άλλο πέραν των Βρετανών (Cliadakis, 1979, σελ. 124).

Μετά το «δημοψήφισμα», ο βασιλιάς δήλωσε ότι το καθεστώς, υπό το στεμμα, θα ήταν μια «στεφανωμένη δημοκρατία» όπως χαρακτηριστικά δήλωσε, έπειτα από τις οδηγίες του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών. Εν τω μεταξύ, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος στο μεσοδιάστημα είχε εγκατασταθεί στο Παρίσι, είχε ανησυχήσει για την επιδείνωση της ευρωπαϊκής κατάστασης και την εξάπλωση του φασισμού, και ήταν πεπεισμένος ότι οι Φιλελεύθεροι έπρεπε να αποδεχτούν την αποκατάσταση, ακόμη και να υποστηρίξουν τον βασιλιά, προκειμένου να τον αποτρέψουν από την πλήρη εξάρτηση από τον Κονδύλη, ο οποίος θεωρούνταν πλέον, ως ο «ιταλικός» παράγοντας στην ελληνική πολιτική. Ο βασιλιάς, με τη σειρά του, είχε κηρύξει αμνηστία για τους Ρεπουμπλικάνους, η οποία είχε σημαντική νομική σημασία και, επιπλέον, ξεκαθάρισε ότι θα στηριζόταν στον Παναγή Τσαλδάρη του Λαϊκιστικού Κόμματος, κάτι που οδήγησε στην απόσυρση του Γεωργίου Κονδύλη από την πολιτική σκηνή (Cliadakis, 1979, σελ. 125).

Έπειτα από τις εκλογές στις 26 Ιανουαρίου 1936, ο Ιωάννης Μεταξάς, τον Απρίλιο, έλαβε εντολή να σχηματίσει κυβέρνηση. Σε μία προσπάθεια, αποφυγής των κοινωνικών αναταραχών και τερματισμού της πολιτικής αστάθειας των

τελευταίων ετών, ο Βασιλιάς Γεώργιος Β δίνει εντολή, επιβολής της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, υπό τον Ιωάννη Μεταξά (Cliadakis, 1979, σελ. 117; Pelt, 2001, σελ. 151; Tsoulfidis, 2010, σελ. 18).

Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, ο Ιωάννης Μεταξάς ειδοποίησε αμέσως το Συμβούλιο της Βαλκανικής Αντάντ ότι, το Βαλκανικό Σύμφωνο ήταν αδύνατο να υποχρεώσει την Ελλάδα να συμμετάσχει, επί οποιαδήποτε ενέργειας που αφορούσε μια μη βαλκανική δύναμη και υπό οποιονδήποτε όρο, αν και η συγκεκριμένη πεποίθηση ήταν σε ευθεία αντίθεση με το άρθρο 3 του Συμφώνου και με την έννοια του άρθρου 4. Αξίζει να υπενθυμιστεί σε αυτό το σημείο πως, το Βαλκανικό Σύμφωνο είχε αρχικά υποστηριχθεί από τον Δημήτριο Μάξιμο, τον Έλληνα υπουργό Εξωτερικών υπό τον Παναγή Τσαλδάρη, καθώς και από τον υπουργό Εξωτερικών της Ρουμανίας, Τιτουλέσκου. Ο Δημήτριος Μάξιμος υπήρξε πολύ έμπιστος συνεργάτης του Παναγή Τσαλδάρη, γεγονός που αποκαλύπτει ότι η εξωτερική πολιτική του βασιλιά αλλά και η εσωτερική του πολιτική ήταν πλέον αντίθετη, με εκείνη του πρώην πρωθυπουργού. Επιπλέον, οι πολιτικές του βασιλιά συνέπιπταν ολοένα και περισσότερο με τις κατευθυντήριες γραμμές που είχε θέσει ο Γερμανός υπουργός τον Δεκέμβριο του 1935 (Cliadakis, 1979, σελ. 131).

Στην ελληνική πολιτική σκηνή ακολούθησε μία αναταραχή καθώς, ο Ιωάννης Μεταξάς ξεκίνησε τη διαδικασία ακύρωσης του Βαλκανικού Συμφώνου. Ο Μεταξάς δεν επιθυμούσε κάποια κοινοβουλευτική λύση και ο Βασιλιάς δεν έδειχνε πρόθυμος να εργαστεί προς αυτόν τον σκοπό. Η άρνηση του Μεταξά έγκειτο στο ότι, υπήρχαν δύο εναλλακτικές: είτε μια εκλογή πλειοψηφίας, πράγμα το οποίο θα είχε ως αποτέλεσμα μια νίκη των Φιλελευθέρων και μια προσπάθεια αποκατάστασης των δημοκρατικών αξιωματικών, είτε μια συμμαχία του Κομμουνιστικού Κόμματος με ένα από τα μεγάλα κόμματα. Καμία όμως λύση, από αυτές, δεν ήταν αποδεκτή από τον βασιλιά ή τον Μεταξά. Η εσωτερική πολιτική της Ελλάδας βρισκόταν σε μια συνάφεια με τη βρετανική πολιτική στην Ευρώπη. Από την εποχή του Κωνσταντίνου, ο Ιωάννης Μεταξάς θεωρούνταν γερμανόφιλος, αλλά πλέον είχε, αν και όχι με ρητές και σαφείς δηλώσεις, την υποστήριξη των Βρετανών. Εν των μεταξύ, ο Αδόλφος Χίτλερ συνέχιζε την προέλασή του. Αυτό οδήγησε στη συνειδητοποίηση πως, ο Χίτλερ, είχε αλλάξει την ευρωπαϊκή ισορροπία προς

όφελος της Γερμανίας. Σε αυτό το πλαίσιο, αποφασίστηκε από την βρετανική και την ελληνική κυβέρνηση ότι, ανεξαρτήτως εχθρού, μια συμμαχία με την αριστερά θα ήταν απαράδεκτη σε οποιαδήποτε περίπτωση (Cliadakis, 1979, σελ. 132-133).

Από την άλλη πλευρά, η Ιταλία, η οποία διατηρούσε μια θετική στάση απέναντι στον Ιωάννη Μεταξά, εξέφραζε παράλληλα την προσδοκία του Μπενίτο Μουσολίνι, ότι οι εσωτερικές πολιτικές του Μεταξά θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε χαλάρωση των δεσμών μεταξύ Ελλάδας, Βρετανίας και Γαλλίας και στην ευθυγράμμιση της πρώτης, με τις φασιστικές δυνάμεις. Αυτός μπορεί κάλλιστα να ήταν ο λόγος που αρχικά ο Μουσολίνι επιθυμούσε, έστω προσωρινά, να διατηρήσει καλές σχέσεις με την Ελλάδα, ελπίζοντας στην υπονόμευση της Βαλκανικής Αντάντ και στη χαλάρωση των δεσμών μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας. Ωστόσο, στα τέλη του 1936 ο Ιταλός πρεσβευτής στην Αθήνα ανέφερε στη Ρώμη ότι το καθεστώς Μεταξά είχε κληρονομήσει, την εξωτερική πολιτική των πολιτικών κομμάτων που προηγήθηκαν. Αυτό, διέλυσε τις ελπίδες της Ιταλίας, για την ώθηση της Ελλάδας προς την Ιταλία, εξαιτίας της εσωτερικής πολιτικής του καθεστώτος Μεταξά και ως εκ τούτου, οι Ιταλοί αναγκάστηκαν να αντιμετωπίσουν τον Έλληνα δικτάτορα, με καχυποψία (Sfikas, 2004, σελ. 221).

Η προσέγγιση του Ιωάννη Μεταξά ήταν γεωπολιτικά θεμελιωμένη και πιο ντετερμινιστική, ως προς την ικανότητα της Ελλάδας να διατηρήσει την ουδετερότητά της σε περίπτωση ευρωπαϊκού πολέμου. Κατά τη δεκαετία του 1930 έπεισε ότι η ουδετερότητα δεν ήταν μια εφικτή στρατηγική για την Ελλάδα και η πίστη του φαίνεται να είναι απόρροια της αξιολόγησης της ανάμειξης της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Μεταξάς θεωρούσε ότι η γεωγραφική θέση της Ελλάδας την κατέτασσε εντός Μεσογείου και Βαλκανίων. Αυτή η διπλή διάσταση εμφανίστηκε στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και εκ νέου τη διετία 1933-1934. Η Ελλάδα προσπάθησε να διατηρήσει τη βόρεια επικράτειά της συγκρουόμενη, με τις δυνάμεις της Μεσογείου. Δεν θα προέκυπτε πρόβλημα εάν υπήρχε η συμφωνία της Ιταλίας και της Βρετανίας, με το Βαλκανικό Σύμφωνο. Όμως η Ιταλία ήταν αντίθετη στο Σύμφωνο καθώς ευνοούσε την αναθεώρηση του μεταπολεμικού status quo. Επιπλέον, η θέση της Βρετανίας δεν ήταν γνωστή και ήταν θέμα δογματικής προσήλωσης ότι, η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να ασκήσει εξωτερική πολιτική,

αντίθετη με αυτή της Βρετανίας. Σε αυτό ο Μεταξάς ήταν ξεκάθαρα αντίθετος με τον Βενιζέλο, καθόσον ο τελευταίος είχε ανάγει τις σχέσεις της Ελλάδας - Ιταλίας στο ίδιο επίπεδο με τις σχέσεις της Ελλάδας - Βρετανίας (Rizas, 2011, σελ. 144).

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο, αναφορικά με την εξωτερική πολιτική του Μεταξά έπειτα από την ανάληψη της εξουσίας, σε σχέση ιδίως με τη Βρετανία, είναι η διαπίστωση του Kallis (2010, σελ. 322) ότι, από τη μία πλευρά ο Μεταξάς ελκύοταν από τον φασισμό Ιταλίας και Γερμανίας ενώ από την άλλη δεν μπορούσε να εγκαταλείψει τον ρεαλιστικό φιλοβρετανικό διπλωματικό προσανατολισμό. Ο Μεταξάς υποστήριξε μια μορφή παραδοσιακού εθνοπατριωτικού εθνικισμού και, παρ' όλο που θαύμαζε τη γερμανική αυτοκρατορική στρατιωτική παράδοση και το υφιστάμενο ολοκληρωτικό καθεστώς που ήταν θεμελιωδώς αντίθετο στο δημοκρατικό μοντέλο, προσπάθησε επί της ουσίας να ευθυγραμμίσει τη χώρα με τα βρετανικά και όχι με ιταλικά ή γερμανικά συμφέροντα.

Όπως επισημαίνει και ο Χουλιάρης (2018, σελ. 6) εκφράζοντας την ίδια άποψη, ο Ιωάννης Μεταξάς ακολούθησε φιλοβρετανική πολιτική και οδήγησε την Ελλάδα σε πόλεμο εναντίον της Ιταλίας και της Γερμανίας, παρά τις ιδεολογικές του ομοιότητες με τις φασιστικές και ναζιστικές κυβερνήσεις και την προηγούμενη φιλογερμανική στάση του. Ο Μεταξάς ακολούθησε επίσημα, μέχρι την κήρυξη του πολέμου εκ μέρους της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδας τον Οκτώβριο του 1940, μια πολιτική ουδετερότητας. Όμως, παρά την έλλειψη επίσημης συμμαχικής δέσμευσης μεταξύ Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας κατά την περίοδο 1936-1941, η φιλοβρετανική πολιτική του ήταν εμφανής (Chouliaras, 2018, σελ. 6). Έτσι, η διαφορά του Μεταξά από τον Βενιζέλο έγκειται στο ότι ο δεύτερος υποστήριζε μια πολιτική ισοστάθμισης έναντι των μεγάλων δυνάμεων, με έμφαση στην πολιτική ουδετερότητας, ενώ ο Μεταξάς είχε αποδεχτεί την κυριαρχία της Βρετανίας ως βασικό κανόνα της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας (Rizas, 2011, σελ. 145; Chouliaras, 2018, σελ. 9).

Κατά την άποψη του Μεταξά, δεν υπήρχε άλλη εναλλακτική στο έντονα πολωμένο ιδεολογικοπολιτικό τοπίο της Ευρώπης του Μεσοπολέμου. Ενώ έπρεπε να αποδεχτεί τη ρεαλιστική εκτίμηση ότι τα στρατηγικά συμφέροντα της Ελλάδας

δεν μπορούσαν να εξυπηρετηθούν μέσα από τον ανταγωνισμό της βρετανικής αυτοκρατορίας, προώθησε, επίσης ενεργά, πρωτοφανείς οικονομικούς και στρατιωτικούς δεσμούς με τη ναζιστική Γερμανία. Ακόμη και μετά την ιταλική επίθεση τον Οκτώβριο του 1940, προσπάθησε να αποφύγει πολιτικές δεσμεύσεις που θα αποξένωναν το καθεστώς του Χίτλερ και να διατηρήσει την εμφάνιση μιας πολιτικής ισότητας απέναντι στους δύο αντιμαχόμενους συνασπισμούς. Ακόμη και στις συναλλαγές του με τη φασιστική Ιταλία, είτε με διμερείς όρους είτε μέσω της Βαλκανικής Αντάντ, προσπάθησε να εκφράσει την επιθυμία του για ειρηνική συνύπαρξη παρά την αυξανόμενη ανησυχία του, όπως και άλλων εταίρων στα Βαλκάνια, για τα επεκτατικά σχέδια του Μουσολίνι. Στην πραγματικότητα, έφτασε πολύ κοντά στην επίτευξη διπλωματικής συμφωνίας με τη φασιστική Ιταλία το 1938, ενώ συνέχιζε ιδιωτικά, να εκφράζει την απογοήτευσή του για την ολοένα και πιο εχθρική στάση του Μουσολίνι που τον είχε ωθήσει σε μια ευθυγράμμιση με τη Βρετανία, την οποία φαινόταν να αποδέχεται κάπως διστακτικά. Επομένως, η αμφίθυμη, περιορισμένη και συχνά φαινομενικά αντιφατική στάση του Μεταξά απέναντι στα δύο «φασιστικά» καθεστώτα στα τέλη της δεκαετίας του 1930 βασιζόταν ίσως σε μία εξαιρετικά ρεαλιστική επίγνωση του περίπλοκου γεωπολιτικού πλαισίου εντός του οποίου λειτουργούσε το καθεστώς του (Kallis, 2010, σελ. 313). Μάλιστα, αντιμέτωπος με την αυξανόμενη πίεση από τους Ναζι αξιωματούχους να διατυπώσει με σαφήνεια τη διεθνή στάση του καθεστώτος, ο Μεταξάς έδωσε την προσωπική του εξουσιοδότηση στον πρεσβευτή της χώρας στο Βερολίνο να ενημερώσει τον Γκέμπελς ότι, η εξωτερική πολιτική είναι αποκλειστική ευθύνη της κυβέρνησης και όχι του στέμματος. Σύμφωνα με τον Kallis (2010, σελ. 322) επρόκειτο για μια επικίνδυνη πορεία δράσης που μπορεί να άφησε τους Γερμανούς πεπεισμένους για την ειλικρίνεια των προθέσεών του, αλλά ανησύχησε τα μέλη της Αντάντ ,τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Βρετανία.

Παρ' όλα αυτά, ο Μεταξάς απέτυχε να κατανοήσει πλήρως τη δυναμική της εξελισσόμενης διεθνούς κατάστασης, γιατί δεν ήταν πεπεισμένος για την προοπτική ενός γενικού ευρωπαϊκού πολέμου και υποτίμησε τον επιθετικό χαρακτήρα των πολιτικών των ρεβιζιονιστικών δυνάμεων. Σε αντίθεση με τον πρώην υπουργό Εξωτερικών της κυβέρνησης Βενιζέλου, Ανδρέα Μιχαλακόπουλο, που ανησυχούσε ιδιαίτερα για το ενδεχόμενο ενός πολέμου που θα προερχόταν από τη ρεβιζιονιστική

ατζέντα της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας, ο Μεταξάς δεν πίστευε ακόμη ότι η Γερμανία θα οδηγούσε την Ευρώπη σε πόλεμο. Αντίθετα, θεωρούσε ότι η γενική τάση που επικρατούσε μεταξύ των λαών της Ευρώπης ήταν η προσήλωση προς την κατεύθυνση της επίτευξης οικονομικής ευημερίας. Πλέον των ανωτέρω, ο Μεταξάς πίστευε ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις είχαν έλλειψη πόρων σε τέτοιο βαθμό που μια πολεμική προσπάθεια ήταν μη βιώσιμη. Τόνισε την ανάγκη της Ελλάδας να αποφύγει τη δυσαρέσκεια τόσο των μεσογειακών όσο και των βαλκανικών δυνάμεων. Ζήτησε ακόμα να συμπεριληφθεί μια συμπληρωματική ρήτρα στο Σύμφωνο που θα επέτρεπε στην Ελλάδα να παραμείνει ουδέτερη σε περίπτωση εμπλοκής της Ιταλίας σε βαλκανικό πόλεμο, επικαλούμενος την ισχύ των διμερών συμφώνων που είχαν εκδοθεί πριν από την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου. Επιπλέον, επανέλαβε ότι η Ελλάδα έπρεπε να ευθυγραμμίσει, κατ' ανάγκη, την πολιτική της με την εξουσία που κυριαρχεί στη Μεσόγειο (Rizas, 2011, σελ. 145; Chouliaras, 2018, σελ. 9).

Το 1938 ο Μεταξάς εξέφρασε επίσημα την επιθυμία του να συμμαχήσει η χώρα με τη Μεγάλη Βρετανία (Chouliaras, 2018, σελ. 9). Πιο αναλυτικά, μεταξύ 03 και 16 Οκτωβρίου 1938, ο Μεταξάς πρότεινε επανειλημμένα στον Sir Σίντνεϋ Γουότερλου, τον Βρετανό πρεσβευτή στην Αθήνα, μια συμμαχία μεταξύ Ελλάδας και Βρετανίας με βάση την υπόθεση ότι, σε περίπτωση ευρωπαϊκού πολέμου, τα ελληνικά λιμάνια και νησιά θα ήταν κρίσιμα για τις βρετανικές επιχειρήσεις. Οι Βρετανοί, ωστόσο, αγνόησαν την πρόταση, από τη μία πλευρά φοβούμενοι μήπως προσβάλουν την Ιταλία και από την άλλη επειδή οι κατηγορηματικές διαβεβαιώσεις του Μεταξά, ότι σε καμία περίπτωση δεν θα συμμαχούσε με την Ιταλία σε περίπτωση πολέμου, έπεισαν το Λονδίνο ότι θα μπορούσε να έχει το όφελος που ήθελε από την Ελλάδα, χωρίς να χρειαστεί να αναλάβει μια επίσημη στρατιωτική δέσμευση έναντι αυτής της χώρας (Sfikas, 2004, σελ. 227). Στις 13 Απριλίου 1939, η Βρετανία και η Γαλλία πρόσφεραν στην Ελλάδα και τη Ρουμανία εγγυήσεις με τις οποίες δεν δεσμεύονταν να ξεκινήσουν πόλεμο για την προστασία της ελληνικής και ρουμανικής εδαφικής ακεραιότητας, αλλά ανέλαβαν μόνο ηθική υποχρέωση να βοηθήσουν τις δύο χώρες σε περίπτωση επίθεσης από μια τρίτη δύναμη. Στις 12 Απριλίου 1939 ο Λόρδος Περθ, ο Βρετανός πρεσβευτής στη Ρώμη, ανέφερε ότι ο η Ιταλία δεν είχε καμία πρόθεση να απειλήσει τις γειτονικές χώρες. Επομένως, η

Ελλάδα δεν είχε ανάγκη από εγγυήσεις χωρών όπως η Βρετανία. Παράλληλα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι και η Γερμανία άφησε να καταστεί γνωστό ότι τυχόν βρετανικές εγγυήσεις προς την Ελλάδα θα ήταν δυσάρεστες στη γερμανική κυβέρνηση (Sfikas, 2004, σελ. 229).

Τον Ιούνιο του 1939 χορηγήθηκε στην Ελλάδα δάνειο 2.000.000 λιρών από τη Βρετανία, για αγορά στρατιωτικού υλικού. Με συμφωνίες, τον Οκτώβριο του 1939 και τον Ιανουάριο του 1940, η Ελλάδα μείωσε τις εξαγωγές της στη Γερμανία και μίσθωσε μεγάλο μέρος του ελληνικού εμπορικού στόλου στους Βρετανούς. Ο Μεταξάς αντιστάθηκε στις γερμανικές πιέσεις να αποδεχθεί το ιταλικό τελεσίγραφο της 28ης Οκτωβρίου 1940, με το οποίο η Ιταλία απαιτούσε την κατάληψη στρατηγικών τοποθεσιών εντός της Ελλάδας και οδήγησε την Ελλάδα σε πόλεμο κατά της Ιταλίας, με βρετανική υποστήριξη (Chouliaras, 2018, σελ. 9). Έτσι, η Βρετανία υπήρξε καταλυτικός παράγοντας για την αναβάθμιση του στρατού της Ελλάδας, πριν την είσοδό της στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά την περίοδο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, η Ελλάδα στράφηκε για βοήθεια στις Μεγάλες Δυνάμεις. Ωστόσο, οι εν λόγω δυνάμεις έτειναν περισσότερο σε έναν παρεμβατικό ρόλο, όχι μόνο σε μία προσπάθεια διασφάλισης των εμπορικών τους συμφερόντων, παράλληλα με την ύπαρξη ανησυχίας της εκμετάλλευσης από κάθε δύναμη, της σύγκρουσης Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς δικό της πολιτικό όφελος (Clogg, 2013, σελ. 39; Morrison, 2018, σελ. 50). Επίσης, η Βρετανία ανησυχούσε για τυχόν εμπλοκή της στη όποια σύγκρουση με γνώμονα το οικονομικό τίμημα που θα είχε για τη χώρα (Morrison, 2018, σελ. 51). Το 1825 ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών Τζωρτζ Καννινγκ, ο οποίος είχε θετική στάση απέναντι στην Ελλάδα, απέρριψε την πρόταση ορισμένων ηγετών για μια «Πράξη Υποταγής» που θα έθετε την εξεγερμένη Ελλάδα υπό βρετανική προστασία, τηρώντας επίσημα μία πολιτική ουδετερότητας.

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1820, ωστόσο, η Βρετανία διαπίστωσε πως το συμφέρον της θα ήταν, η υποστήριξη της Ελλάδας, καθώς στην περίπτωση της ανεξαρτησίας της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, θα έπρεπε να είναι υπό βρετανικό έλεγχο, λόγω της στρατηγικής της θέσης στη Μεσόγειο και ως εκ τούτου, αυξάνονταν τα συμφέροντα της Βρετανίας στην περιοχή (Turan, 1999, σελ. 281-282). Χαρακτηριστικό αυτής της μεταστροφής της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Ελλάδας ήταν το Πρωτόκολλο της Αγίας Πετρούπολης, με το οποίο η Βρετανία και η Ρωσία ανέλαβαν να μεσολαβήσουν στη σύγκρουση, ένα εγχείρημα στο οποίο η Γαλλία έγινε συμβαλλόμενο μέρος μέσω της Συνθήκης του Λονδίνου του 1827. Αυτή η πολιτική, η οποία χαρακτηρίστηκε, από τον Τζωρτζ Κάννινγκ ως μια «ειρηνική παρέμβαση», κορυφώθηκε τον Οκτώβριο του 1827 στη μάχη του Ναβαρίνου (Clogg, 2013, σελ. 39). Η υποστήριξη της Βρετανίας στην Ελλάδα συνεχίστηκε, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830, βάσει του οποίου η Ελλάδα θεωρούνταν πλέον ανεξάρτητο κράτος, με τη Βρετανία, μία εκ των δυνάμεων προστασίας (Turan, 1999, σελ. 287). Συνεπώς, η βρετανική εξωτερική πολιτική καθόρισε σε σημαντικό βαθμό την ανεξαρτητοποίηση της Ελλάδας (Schwartzberg, 1988, σελ. 139; Rizas, 2011, σελ. 138; Ploumidis, 2021, σελ. 3), τόσο στη βάση μίας

θετικής στάσης απέναντι στον εθνικοαπελευθερωτικό σκοπό της Ελλάδας, όσο και στη βάση της διασφάλισης των συμφερόντων της στη Μεσόγειο.

Την περίοδο 1919 - 1921 η Βρετανία υποστήριξε την Ελλάδα στην εκστρατεία της στη Μικρά Ασία (Macarthur-Seal, 2013, σελ. 707; Paszkiewicz, 2019, σελ. 194). Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε καταφέρει ήδη κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο να πετύχει αυτήν την υποστήριξη, έχοντας την πεποίθηση πως η Ελλάδα δεν μπορούσε να αντιπαχθεί στην κυρίαρχη βρετανική ναυτική δύναμη στη Μεσόγειο (Rizas, 2011, σελ. 138). Χαρακτηριστικό αυτής της πολιτικής από μέρους του Βενιζέλου ήταν, στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων το 1919 όταν, ο Ρουμάνος Πρωθυπουργός πρότεινε στον Έλληνα ομόλογό του, τη συνεργασία των μικρών κρατών, παρόντα στη Διάσκεψη, ώστε να αντισταθούν στην πίεση των μεγάλων κρατών. Αντιθέτως, ο Έλληνας πρωθυπουργός απάντησε ότι, θα ήταν αφέλεια μια σκέψη ότι τα μικρά έθνη θα μπορούσαν να αντισταθούν στη θέληση των μεγάλων δυνάμεων (Kitsikis, 1971, σελ. 39). Η άνοδος του κεμαλικού κράτους και τα συμφέροντα της Βρετανίας στην Τουρκία, όμως, είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της βρετανικής υποστήριξης στην Ελλάδα, όπως αντανακλώνεται στη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923 (Demirci, 1997, σελ. 219; Kritikos, 1999, σελ. 223; Hacholski, 2011, σελ. 147).

Αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, δόθηκε έμφαση στη διατήρηση του status quo, από μέρους της Ελλάδας (Sfikas, 2004, σελ. 212), αλλά η εισβολή της Ιταλίας στην Κέρκυρα, που είχε αίσιο τέλος κυρίως λόγω της ναυτικής κυριαρχίας των Βρετανών, οδήγησε στη συνειδητοποίηση πως η εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας μπορεί να διασφαλιστεί διαμέσου των Μεγάλων Δυνάμεων και ιδίως της Βρετανίας (Rizas, 2011, σελ. 139). Κατά την επάνοδό του στην εξουσία το 1928, ο Ελευθέριος Βενιζέλος προσπάθησε να μείνει πιστός στο δόγμα της ουδετερότητας, αποφεύγοντας να εμπλακεί σε συνασπισμούς Μεγάλων Δυνάμεων (Χατζηβασιλείου, 2010, σελ. 69; Rizas, 2011, σελ. 144). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της εξωτερικής του πολιτικής ήταν, η προσπάθεια να εξισορροπήσει τις δύο μεγάλες ναυτικές δυνάμεις της Μεσογείου, Βρετανία και Ιταλία, υπογράφοντας το 1928 το ελληνοϊταλικό σύμφωνο, δίχως παράλληλα να

παύσει τη διατήρηση καλών σχέσεων με τη Βρετανία (Sfikas, 2004, σελ. 213; Rizas, 2011, σελ. 139; Chouliaras, 2018, σελ. 8).

Η προσπάθεια διατήρησης του status quo από μέρους της Ελλάδας, σε συνδυασμό με τα γεγονότα στην εσωτερική πολιτική σκηνή (Χατζηβασιλείου, 2010, σελ. 67; Steiner, 2007, σελ. 800; Tsoulfidis, 2010, σελ. 17) και τη γενικότερη αστάθεια που επικρατούσε κατά το διάστημα του μεσοπολέμου ιδίως στα Βαλκάνια (Tsoulfidis, 2010, σελ. 18; Rizas, 2011, σελ. 140; Chouliaras, 2018, σελ. 15), οδήγησαν στην υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου το 1934, στη βάση και της σημασίας που κατείχε η Ελλάδα, για τη Βρετανία, λόγω της στρατηγικής της θέσης (Rizas, 2011, σελ. 141; Chouliaras, 2018, σελ. 8), με τη Βρετανία να υποστηρίζει ότι αυτή η θέση απέτρεπε την Ελλάδα από τη διατήρηση του δόγματος της ουδετερότητας (Rizas, 2011, σελ. 142). Επιπλέον, η ίδια η φύση του Συμφώνου, κυρίως στο πλαίσιο του μυστικού πρωτοκόλλου, το υπονόμει, με τις εμπλεκόμενες χώρες να θεωρούν πως, θεμελιώδη σημασία είχε, η διατήρηση των καλών σχέσεων με τις μεγάλες δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένης της Βρετανίας, έναντι της εκπλήρωσης των υποχρεώσεών τους βάσει του Συμφώνου (Rizas, 2011, σελ. 139, 141; Chouliaras, 2018, σελ. 15).

Η κρίση στην Αβυσσηνία το 1935 τόνισε από τη μία πλευρά, τη σημασία της στρατηγικής θέσης της Ελλάδας για τη Βρετανία και από την άλλη, τη σημασία της υποστήριξης της Βρετανίας στην Ελλάδα, υπό το πρίσμα μίας σύγκρουσης με την Ιταλία στη Μεσόγειο (Sfikas, 2004, σελ. 214; Rizas, 2011, σελ. 151). Η άνοδος του Ιωάννη Μεταξά στην εξουσία ενδυνάμωσε, ακόμη, αυτή τη φιλοβρετανική πολιτική εκ μέρους της Ελλάδας, κάτι το οποίο φάνηκε με την ολοένα και μεγαλύτερη προέλαση του Χίτλερ στην Ευρώπη.

Μετά την άνοδό του στην εξουσία το 1936, ο Ιωάννης Μεταξάς, σε μια εποχή όπου οι εντάσεις στην Ευρώπη αυξάνονταν λόγω της ραγδαίας ενίσχυσης της Γερμανίας και του ρεβιζιονισμού της, σχετικά με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και τη μεταπολεμική ευρωπαϊκή τάξη, κήρυξε επίσημα πολιτική ουδετερότητας και διατήρησης του status quo στα Βαλκάνια, παρόμοια με αυτή που είχε ξεκινήσει ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Η πολιτική αυτή επιβεβαιώθηκε και από το γεγονός ότι, εκείνη την εποχή, η ελληνική ουδετερότητα ωφελούσε τόσο τα βρετανικά όσο και τα

γερμανικά συμφέροντα. Η Γερμανία επιδίωκε να αποφύγει τη δημιουργία αντιγερμανικού συνασπισμού στα Βαλκάνια. Η Βρετανία ήθελε να αποφύγει τις διμερείς δεσμεύσεις συμμαχίας με άλλες χώρες, λόγω της φθίνουσας στρατιωτικής της θέσης. Ικανοποιημένη ήταν και η Ιταλία, με την οποία ο Μεταξάς επιδίωκε να διατηρήσει καλές σχέσεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι το φιλογερμανικό παρελθόν του Μεταξά και οι ιδεολογικές του ομοιότητες με τον Χίτλερ και τον Μουσολίνι είχαν ανησυχήσει τους Βρετανούς, οι οποίοι υποψιάζονταν ότι οι ελληνικές υπηρεσίες ασφαλείας παρέδιδαν εμπιστευτικές διπλωματικές πληροφορίες στις γερμανικές αρχές. Η Ελλάδα και η Γερμανία είχαν επίσης στενούς οικονομικούς δεσμούς, οι οποίοι αποτελούσαν μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής της ναζιστικής Γερμανίας να αυξήσει την οικονομική και πολιτική επιρροή της στα Βαλκάνια. Από την άλλη όμως, ο Μεταξάς οδηγούσε σταθερά την Ελλάδα στην ένταξη εντός βρετανικής σφαίρας επιρροής. Παρά τους στενούς οικονομικούς δεσμούς της Ελλάδας με τη Γερμανία, εμπόδισε ενεργά αυτούς τους δεσμούς να εξελιχθούν, ώστε να μην εξαρτηθεί σημαντικά, η χώρα, από τη γερμανική οικονομία. Το 1936, επίσης, δήλωσε ότι η Ελλάδα θα ευθυγραμμιζόταν με τη Βρετανία σε περίπτωση πολέμου. Το 1938, μετά τη Συμφωνία του Μονάχου και την επακόλουθη τόνωση της θέσης της Γερμανίας στην Ευρώπη, ο Μεταξάς εξέφρασε επίσημα την επιθυμία του για συμμαχία με τη Βρετανία. Τον Απρίλιο του 1939, μετά την ιταλική κατοχή της Αλβανίας και την επακόλουθη απειλή μιας ιταλικής επίθεσης κατά της Ελλάδας, η Βρετανία, μαζί με τη Γαλλία, εγγυήθηκαν την ελληνική κυριαρχία. Τον Ιούνιο του 1939 χορηγήθηκε στην Ελλάδα δάνειο 2.000.000 λιρών από τη Βρετανία για αγορά στρατιωτικού υλικού και τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ακυρώθηκε η ανανέωση του ελληνοϊταλικού συμφώνου, κατόπιν βρετανικών πιέσεων στην ελληνική κυβέρνηση. Με συμφωνίες, τον Οκτώβριο του 1939 και τον Ιανουάριο του 1940, μετά την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα μείωσε τις εξαγωγές της στη Γερμανία και μίσθωσε μεγάλο μέρος του ελληνικού εμπορικού στόλου στους Βρετανούς. Ο Μεταξάς αντιστάθηκε στις γερμανικές πιέσεις να αποδεχθεί το ιταλικό τελεσίγραφο της 28ης Οκτωβρίου 1940, με το οποίο η Ιταλία απαιτούσε την κατάληψη στρατηγικών τοποθεσιών εντός της Ελλάδας και οδήγησε την Ελλάδα σε πόλεμο κατά της Ιταλίας, με βρετανική υποστήριξη (Sfikas, 2004, σελ. 227; Kallis, 2010, σελ. 322; Rizas, 2011, σελ. 144-145; Chouliaras, 2018, σελ. 9).

Ο αντιφατικός χαρακτήρας της εξωτερικής πολιτικής του Μεταξά είναι προφανής, καθώς προσπαθούσε να κρατήσει την Ελλάδα ουδέτερη και χωρίς να συμμετάσχει σε έναν ευρωπαϊκό πόλεμο, ενώ συνεχώς την ευθυγράμμιζε με τη Μεγάλη Βρετανία. Η προσπάθεια για ουδετερότητα μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι ο Μεταξάς ανησυχούσε ότι, η συμμετοχή της Ελλάδας σε έναν τέτοιο πόλεμο θα οδηγούσε σε μεγάλες καταστροφές και κακουχίες για τη χώρα και επίσης απειλούσε τη βιωσιμότητα του καθεστώτος του, το οποίο στερούνταν οποιασδήποτε λαϊκής νομιμότητας. Φαινόταν επίσης να πιστεύει, για κάποιο διάστημα, ότι η ιδεολογική του συγγένεια με το γερμανικό και το ιταλικό καθεστώς θα εμπόδιζε τις δυνάμεις αυτές να θέσουν ως στόχο, την Ελλάδα. Προσπάθησε να διατηρήσει καλές σχέσεις με τη Γερμανία και την Ιταλία και απέφυγε να συνεχίσει οποιαδήποτε επίσημη και επίσημη δέσμευση συμμαχίας με τη Βρετανία, προκειμένου να μην έρθει σε ρήξη με τις δυνάμεις του Άξονα, κάτι το οποίο ενδεχομένως να ήταν καταστροφικό για τη χώρα. Για τον λόγο αυτό η Ελλάδα, ανέπτυξε στενές οικονομικές σχέσεις με τη Γερμανία ακόμη και μετά την έναρξη του Ελληνο-Ιταλικού πολέμου τον Οκτώβριο του 1940, ο Μεταξάς προσπάθησε να διατηρήσει τη σύγκρουση στο πλαίσιο των ελληνοϊταλικών διμερών σχέσεων και να κρατήσει τη Γερμανία εκτός πολέμου, αποφεύγοντας κάθε ενέργεια που η Γερμανία θα μπορούσε να θεωρήσει ως *casus belli*.

Σε μία προσπάθεια διευκρίνησης του επίσημου στόχου του καθεστώτος του Μεταξά για ουδετερότητα, για συμφωνίες με Ιταλία και ιδίως Γερμανία, αλλά και για τις παράλληλες φιλοβρετανικές ενέργειές του, ο Χουλιάρης(2018, σελ. 10, 14-16) παρέχει αρκετούς λόγους όπως, την έλλειψη λαϊκής νομιμοποίησης του καθεστώτος του και την εξάρτησή του από τον φιλοβρετανό βασιλιά, τη γεωγραφική θέση της Ελλάδας, τη διαμόρφωση μίας νέας εξελισσόμενης πραγματικότητας στην Ευρώπη, αλλά και στην περιοχή των Βαλκανίων. Αμέσως παρακάτω παρουσιάζονται αυτοί οι λόγοι πιο αναλυτικά.

Ο πρώτος λόγος δίνει έμφαση στους εσωτερικούς πολιτικούς παράγοντες και ήταν η εξάρτηση του καθεστώτος Μεταξά από τον βασιλιά Γεώργιο όσον αφορά στην πολιτική του επιβίωση. Ο Μεταξάς εγκαθίδρυσε τη δικτατορία του σε συνεργασία με τον βασιλιά και χωρίς λαϊκή υποστήριξη, καθώς ο βασιλιάς

προσπαθούσε να εδραιώσει την εξουσία του εξαλείφοντας τους δημοκρατικούς θεσμούς. Κατά συνέπεια, η δικτατορία του Μεταξά, χωρίς λαϊκή νομιμότητα, ήταν πλήρως εξαρτώμενη από τη θέληση του βασιλιά. Ο Βασιλιάς Γεώργιος ήταν σθεναρά φιλοβρετανός και υπηρέτησε ως εγγυητής για τα συμφέροντα της Βρετανίας στην Ελλάδα. Ο βασιλιάς είχε τον έλεγχο των ενόπλων δυνάμεων ενώ ταυτόχρονα φιλοβρετανοί κατείχαν κρίσιμες θέσεις στην κυβέρνηση. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, ο Μεταξάς, παρά την ιδεολογική του συγγένεια με τις δυνάμεις του Άξονα, αναγκάστηκε να ακολουθήσει φιλοβρετανική πολιτική, διαφορετικά θα ανατρεπόταν αμέσως από τον βασιλιά.

Ωστόσο, δεν μπορεί να υποστηριχθεί το γεγονός πως η εξάρτηση από τον φιλοβρετανό βασιλιά για τη διατήρηση του καθεστώτος του Μεταξά ήταν ο κύριος λόγος για τη φιλοβρετανική εξωτερική πολιτική του τελευταίου. Αυτό θα εξάλειφε τις δικές του πεποιθήσεις, την ανάγνωσή του επί της ευρωπαϊκής πραγματικότητας όπως εξελισσόταν, καθιστώντας τους δικούς του στόχους σε δεύτερη μοίρα. Ήδη το 1934, πριν ακόμα την ανάληψη της εξουσίας, ο Μεταξάς είχε δηλώσει ότι η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να ενταχθεί σε ένα αντιβρετανικό μπλοκ. Επίσης, το 1940 ο Μεταξάς επέλεξε να αντισταθεί στην επίθεση του Άξονα και παρέμεινε πιστός στη Μεγάλη Βρετανία, ακόμη και χωρίς σοβαρή βρετανική υποστήριξη στον πόλεμο. Αυτό οφείλεται σε έναν βασικό λόγο και πιο συγκεκριμένα στους επεκτατικούς και ηγεμονικούς στόχους της Ιταλίας στην περιοχή, οι οποίοι αποτελούσαν απειλή για την ασφάλεια της Ελλάδας. Οι αυξανόμενες ιταλικές φιλοδοξίες για κυριαρχία στη Μεσόγειο ώθησαν τον Μεταξά πιο κοντά στη Βρετανία αναζητώντας εξωτερικές πηγές δύναμης και ασφάλειας, δεδομένου και του γεγονότος ότι παραδοσιακά η Βρετανία ήταν, σημαντική ναυτική δύναμη. Επιπρόσθετα, ο Μεταξάς δεν μπορούσε μεταξύ Βρετανίας και Ιταλίας, όπως ο Βενιζέλος, να προστατεύσει την ουδετερότητα της Ελλάδας δεδομένου ότι η πραγματικότητα κατά τη δεκαετία του 1930 ήταν εντελώς διαφορετική από τη δεκαετία του 1920. Κατά τη δεκαετία του 1920, η Ιταλία και η Βρετανία, παρά το γεγονός ότι ήταν ανταγωνιστές, είχαν αναπτύξει ένα είδος ειρηνικής συνύπαρξης στη Μεσόγειο και η ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων ήταν σχετικά σταθερή. Αντίθετα, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930, η Ιταλία και η Βρετανία βρίσκονταν σε έντονο ανταγωνισμό (δυνάμεις του Άξονα και των Συμμάχων αντίστοιχα), με την Ευρώπη να οδηγείται σε έναν νέο πόλεμο. Η

στρατηγική θέση της Ελλάδας ήταν σημαντική και για τις δύο πλευρές και έτσι η Ιταλία είχε ήδη ως στόχο, να αναλάβει τον έλεγχο της ελληνικής επικράτειας. Ως εκ τούτου, η γεωγραφική θέση της Ελλάδας ήταν ένας βασικός λόγος που καθιστούσε αναγκαία και παράλληλα αναπόφευκτη την επιλογή μίας συγκεκριμένης πλευράς (Chouliaras, 2018, σελ. 13).

Αυτή η γεωγραφική θέση θα πρέπει να ιδωθεί, υπό το πρίσμα των απειλών για την ίδια τη χώρα και της εξυπηρέτησης των βρετανικών συμφερόντων. Ένα παραδοσιακό δόγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν πάντα ότι η Ελλάδα, όντας κυρίως μια μικρή έως μεσαία ναυτική δύναμη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, περιβαλλόμενη από θάλασσα στις τρεις της πλευρές, απαιτείται να διατηρεί στενές σχέσεις με τη μεγάλη ναυτική δύναμη της Μεσογείου, τη Βρετανία. Από την άλλη πλευρά, το βρετανικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Ανεξαρτησίας το 1821 και παράλληλα, η γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας για τη βρετανική πολιτική, στην Ανατολική Μεσόγειο, οδήγησε στην ενεργό βρετανική ανάμειξη στις ελληνικές πολιτικές υποθέσεις κατά τη διάρκεια των μεγάλων πολέμων της Βρετανίας εναντίον άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, όπως του Κριμαϊκού πολέμου κατά της Ρωσίας και των δύο Παγκοσμίων Πολέμων κατά της Γερμανίας. Η Ελλάδα ήταν ζωτικής σημασίας για τον έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς συνέδεε τη Βρετανία με τη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική, την Ινδία και την Αυστραλία, μέσω της Διώρυγας του Σουέζ (Paschalidi, 2009, σελ. 185; Chouliaras, 2018, σελ. 14; Morrison, 2018, σελ. 52). Ομοίως, η Ελλάδα ήταν σημαντική τόσο για την Ιταλία, όσο και για τη Γερμανία. Οι κυβερνήσεις της Ιταλίας και της Γερμανίας ανησυχούσαν ότι, η Βρετανία θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την Ελλάδα, ως βαλκανική βάση επιχειρήσεων κατά των δυνάμεων του Άξονα, Η Γερμανία ανησυχούσε για τη διεξαγωγή αεροπορικών εκστρατειών από τους Βρετανούς, μέσω του ελληνικού εδάφους, εναντίον των ρουμανικών κοιτασμάτων πετρελαίου, στα οποία η Γερμανία είχε δώσει μεγάλη σημασία, ενώ η Ιταλία είχε παρόμοιες ανησυχίες για την ηπειρωτική της χώρα και τα Δωδεκάνησα, καθώς και τη στρατηγική της εκμετάλλευση στο Αιγαίο. Άλλωστε, ο στόχος της Ιταλίας ήταν η εισβολή και κατάληψη της Ελλάδας, ώστε να καθιερωθεί ηγετίδα δύναμη στη Μεσόγειο, εξαλείφοντας την παρουσία των Βρετανών (Sfikas, 2004, σελ. 211; Chouliaras, 2018, σελ. 14).

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η γεωγραφική θέση της Ελλάδας την καθιστούσε όχι μόνο πρωταρχικό στόχο του ιταλικού και γερμανικού επεκτατισμού, αλλά και ευάλωτη σε αντίποινα της Βρετανίας, σε περίπτωση που εντασσόταν στον Άξονα. Με το βρετανικό ναυτικό να κυριαρχεί στην Ανατολική Μεσόγειο, τα ελληνικά νησιά ζωτικής στρατηγικής σημασίας, και ιδιαίτερα η Κρήτη, θα καταλαμβάνονταν άμεσα. Οι Βρετανοί θα είχαν τη δυνατότητα να επιβάλουν ολοκληρωτικό ναυτικό αποκλεισμό στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα τον λιμό και τρομερές κακουχίες για τον ελληνικό πληθυσμό. Έτσι, όχι μόνο η Ελλάδα θα γινόταν ιταλικό πελατειακό κράτος, αλλά θα υφίστατο και επώδυνα βρετανικά αντίποινα (Chouliaras, 2018, σελ. 14). Στη βάση των ανωτέρω, επομένως, η Ελλάδα, ως μια μικρή χώρα της οποίας η θέση ήταν ζωτικής σημασίας για τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο, ήταν σχεδόν «υποχρεωμένη», θα μπορούσε να υποστηριχθεί, να εγκαταλείψει την πολιτική της ουδετερότητας, ακόμα και αν επιθυμούσε το αντίθετο.

Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να σημειωθεί και η στροφή της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Ελλάδας κατά την περίοδο 1935-1940. Αν και υπήρχε σημαντικό ενδιαφέρον για την διατήρηση της αγγλοελληνικής σχέσης και μία κατεύθυνση της Ελλάδας προς τη Βρετανία, παράλληλα υπήρχε μια ουσιαστική απόκλιση, η οποία προκλήθηκε από αντικρουόμενες στρατηγικές εκτιμήσεις. Οι προσδοκίες της ηγεσίας της Ελλάδας προήλθαν από την υπόθεση ότι, τα βρετανικά συμφέροντα στην ανατολική Μεσόγειο θα διασφάλιζαν τη βρετανική υποστήριξη στην Ελλάδα σε περίπτωση πολέμου. Αυτό οδήγησε σε μια υπερεκτίμηση της ελληνικής ηγεσίας για της στρατηγική αξία της χώρας, την οποία, ωστόσο, δε συμεριζόταν, στον ίδιο βαθμό, η Βρετανία, παρά την επιθυμία της για διασφάλιση των συμφερόντων της, στην περιοχή. Απλά, το μέγεθος της προσοχής σε αυτόν τον παράγοντα ήταν μεγαλύτερο εκ μέρους της Ελλάδας. Επιπλέον, η στρατηγική και οι προετοιμασίες του ελληνικού Γενικού Επιτελείου, που προέβλεπαν μόνο έναν αμυντικό, στατικό πόλεμο που κατευθυνόταν κυρίως κατά της Βουλγαρίας, μείωσαν περαιτέρω τη στρατηγική σημασία της Ελλάδας. Ενώ οι στόχοι της Ιταλίας στα Βαλκάνια και την ανατολική Μεσόγειο αποτελούσαν πάντοτε θέμα ανησυχίας για τους Έλληνες ηγέτες, ποτέ δεν σκέφτηκαν έναν πόλεμο με την Ιταλία μέσω των αλβανικών συνόρων της Ελλάδας, πόσο μάλλον μια σύγκρουση με τη Γερμανία.

Από την άλλη, ο ιταλικός παράγοντας καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την πολιτική της Βρετανίας απέναντι στην Ελλάδα. Οι Βρετανοί πίστευαν ότι μπορούσαν να αποκομίσουν τα οφέλη μιας συμμαχίας με την Ελλάδα χωρίς την απαίτηση δέσμευσης χερσαίων δυνάμεων, για την άμυνά της. Έτσι, οι επανειλημμένες προσπάθειες των Ελλήνων ηγετών να δημιουργήσουν μια επίσημη, αμοιβαία συμμαχία δε συνοδεύθηκαν από την επιτυχία που θα επιθυμούσαν. Η επικείμενη επίθεση των Γερμανών στην Ελλάδα, ωστόσο, ανάγκασε τη Βρετανία να ανατρέψει την πολιτική της και να συνδράμει, την Ελλάδα, με χερσαίες δυνάμεις, μια απόφαση που βασίζεται στην πιθανότητα παρακίνησης της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας, σε μία ένωση με την Ελλάδα, ενάντια στον Άξονα (Leon, 1978, σελ. 1294).

Τέλος, ένας τελευταίος λόγος, ο οποίος εξηγεί τη στάση του Ιωάννη Μεταξά, σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, έναντι στη Βρετανία ήταν η σταδιακή μείωση της σημασίας του Βαλκανικού Συμφώνου και η παρακμή του συστήματος συλλογικής ασφάλειας που διαμορφώθηκε στη βάση αυτού του Συμφώνου, σύμφωνα με τον Χουλιάρρα (2018, σελ. 15-16), λαμβάνοντας υπόψη τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω τόσο για το μυστικό πρωτόκολλο, όσο και την πολιτική κατευνασμού που ακολούθησαν η Βρετανία και η Γαλλία έναντι της Γερμανίας και της Ιταλίας. Αυτό οδήγησε τον Μεταξά, στην ανάπτυξη ακόμη στενότερων δεσμών με την Τουρκία, με σκοπό την αντιμετώπιση της απειλής από τη Βουλγαρία και πλέον τη Γιουγκοσλαβία, με αποτέλεσμα την υπογραφή μίας ελληνοτουρκικής αμυντικής συμμαχίας, το 1938. Η Τουρκία, όπως και η Ελλάδα, ανησυχούσε για τον ιταλικό επεκτατισμό στην Αφρική και τη Μεσόγειο καθώς και την προσέγγιση μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας, κάτι το οποίο την ώθησε να αναπτύξει στενότερες σχέσεις με τη Βρετανία. Η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Βρετανίας λειτούργησε και ως μοχλός για τη βρετανική κυβέρνηση να ασκήσει έλεγχο, στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Μια λιγότερο φιλοβρετανική στάση θα έβλαπτε τις σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία και δεδομένου ότι το Βαλκανικό Σύμφωνο επί της ουσίας κατέρρευε, θα άφηνε την Ελλάδα εντελώς απομονωμένη έναντι της βουλγαρικής απειλής. Ταυτόχρονα, ούτε και μια συνεργασία με τον Άξονα θα μπορούσε να εγγυηθεί την ασφάλεια της Ελλάδας έναντι της Βουλγαρίας, καθώς η Βουλγαρία βρισκόταν ήδη, υπό ισχυρή γερμανική επιρροή. Ο Μεταξάς μετά την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου δήλωσε ότι, μετά από συνομιλίες με τη

Γερμανία, διαπίστωσε ότι οι εδαφικές παραχωρήσεις προς τη Βουλγαρία ήταν απαραίτητες για την Ελλάδα προκειμένου να ενταχθεί στις δυνάμεις του Άξονα.

Συνολικά, επομένως, διαπιστώνεται, συνολικά, πως η βρετανική εξωτερική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα, την περίοδο 1830-1940, καθοδηγείτο από τη διασφάλιση των συμφερόντων, της πρώτης, στη Μεσόγειο, με την υποστήριξη της Ελλάδας κατά την ανεξαρτησία της το 1930, στην επιχείρηση στη Μικρά Ασία στα τέλη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και κατά την πορεία προς τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, να απορρέουν πρωτίστως από τη στρατηγική θέση της Ελλάδας. Άλλωστε, η βασιλευομένη δημοκρατία, το πολίτευμα της Ελλάδας έπεται από την ανεξαρτητοποίησή της, με τον βασιλιά να καθορίζεται από τις μεγάλες δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένης της Βρετανίας, αποτελούσε ένα παράδειγμα της επιρροής που η Βρετανία επιθυμούσε να ασκήσει στην ελληνική εσωτερική πολιτική σκηνή. Παράλληλα, η προάσπιση των συμφερόντων της δεν την εμπόδισαν από το να μειώσει αυτήν την υποστήριξη, για παράδειγμα κατά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, αλλά και στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1930. Επιπλέον, η εσωτερική πολιτική της σκηνή και η θέση της στο παγκόσμιο στερέωμα, εν μέρει, καθόρισε και την εξωτερική πολιτική της Βρετανίας. Επιπροσθέτως, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, η Βρετανία οδηγήθηκε στο να υποστηρίξει την Ελλάδα σε κρίσιμες ιστορικές στιγμές ήταν και ο φόβος της στροφής της τελευταίας προς τη Ρωσία, κάτι που η Βρετανία ήθελε να αποφύγει, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση των Ιονίων Νήσων. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του Βρετανού υπουργού στην Ελλάδα Σερ Έντμουντ Λιονς, το 1941: *«Μια πραγματικά ανεξάρτητη Ελλάδα είναι παράλογο να υπάρχει. Η Ελλάδα μπορεί να είναι είτε αγγλική είτε ρωσική και εφόσον δεν πρέπει να είναι ρωσική, είναι απαραίτητο να είναι αγγλική»* (Clogg, 2013, σελ. 53).

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα ως μικρό κράτος βασίστηκε στη Βρετανία τόσο οικονομικά, όσο και με τη διασφάλιση της εδαφικής της ακεραιότητας, ιδίως κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και έως την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Διαπιστώθηκε, από την προηγηθείσα ανάλυση, πως ακόμα και η ύπαρξή της ως ανεξάρτητο κράτος ενδεχομένως να μην είχε διασφαλιστεί χωρίς την υποστήριξη της Βρετανίας. Παρά την επιθυμία του Ελευθέριου Βενιζέλου, και αρχικά

και του Ιωάννη Μεταξά, για μία πολιτική ουδετερότητας, το μικρό μέγεθος της Ελλάδας, η πολιτική της αστάθειας την περίοδο του μεσοπολέμου, οι απειλές τόσο από την Ευρώπη όσο και τα Βαλκάνια, καθιστούσαν σαφές ότι ήταν προς το συμφέρον της να ταχθεί, μάλλον, στο πλευρό της Μεγάλης Βρετανίας. Η πολιτική της ουδετερότητας φάνηκε ασυμβίβαστη με την ρεαλιστική πραγματικότητα, κάτι που κατανόησε σε μεγάλο βαθμό ο Μεταξάς, το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930.

Η θεωρία του ρεαλισμού και ειδικότερα του δομικού ρεαλισμού, σε συνδυασμό με τη συνεκτίμηση της σημαντικής γεωστρατηγικής θέσης της Ελλάδας, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ερμηνεία της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας έναντι της Βρετανίας (Chouliaras, 2018, σελ. 7). Ο ρεαλισμός δίνει έμφαση στο κράτος ως την κυρίαρχη μορφή πολιτικής οργάνωσης σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, στο οποίο δεν υπάρχει καμία εξουσία, η οποία θέτει νόμους που να διέπουν τη συμπεριφορά των κρατών. προς τρίτους. Συνέπεια αυτής της κατάστασης και της επακόλουθης ανασφάλειας και αδυναμίας πρόβλεψης των προθέσεων των άλλων κρατών, τα κράτη στοχεύουν να μεγιστοποιήσουν τη δύναμή τους προκειμένου να εγγυηθούν την ασφάλειά τους, έναντι πιθανών απειλών από άλλα κράτη και επομένως τη διατήρηση της επιβίωσή τους και την εξασφάλιση των ζωτικών τους συμφερόντων, κάνοντας και χρήση βίας, σε περίπτωση που απαιτηθεί. Η επιδίωξη της επιβίωσης του κράτους και των άλλων συμφερόντων του (*raison d' etat*) βρίσκεται στο επίκεντρο της ρεαλιστικής θεωρίας.

Ο δομικός ρεαλισμός θεωρεί, επίσης, ότι η επιδίωξη της εξουσίας είναι πρωταρχικής σημασίας στις διεθνείς σχέσεις. Περαιτέρω, όμως, τονίζει τη σημασία της διεθνούς αναρχίας, η οποία δημιουργεί την πιθανότητα ένα κράτος να χρησιμοποιήσει βία έναντι κάποιου άλλου. Αυτό με τη σειρά του δημιουργεί ανασφάλεια στα κράτη και τα κάνει να επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της εξουσίας τους προκειμένου να εγγυηθούν την ασφάλειά τους και να διαφυλάξουν τα ζωτικά τους συμφέροντα, καθώς δεν μπορούν ποτέ να είναι σίγουρα, για τις προθέσεις των άλλων κρατών. Η αύξηση της εξουσίας μπορεί να επιτευχθεί είτε με εσωτερικά (οικονομική ανάπτυξη, στρατιωτική ενίσχυση, δημογραφική βελτίωση κ.λπ.) είτε με εξωτερικά μέσα (συμμαχία με ισχυρότερα κράτη). Ένα επίσης στοιχείο του δομικού

ρεαλισμού είναι και η κατανομή της εξουσίας μεταξύ των κρατών. Το γεγονός ότι η εξουσία κατανέμεται άνισα μεταξύ των κρατών συχνά αναγκάζει τα πιο αδύναμα, μικρά κράτη, των οποίων τα ζωτικά συμφέροντα απειλούνται περισσότερο, να ευθυγραμμιστούν με ισχυρά κράτη, ως μέσο αύξησης της εξωτερικής τους ισχύος (Wæver, 2009, σελ. 209; Antunes & Camisão, 2017, σελ. 17; Lundborg, 2019, σελ. 233).

Αυτό το στοιχείο παραπέμπει παράλληλα και στη θεωρία των μικρών κρατών και πιο συγκεκριμένα στη στρατηγική των συμμαχιών, όπου τα μικρά κράτη, όπως η Ελλάδα, τείνουν να δημιουργούν συμμαχίες με μεγάλες δυνάμεις, προκειμένου να αντισταθμίσουν δικές τους αδυναμίες, όπως ο μειωμένος στρατιωτικός εξοπλισμός, οι μειωμένοι οικονομικοί πόροι, δεδομένης και της θέσης τους στο άναρχο διεθνές σύστημα (Vaicekauskaitė, 2017, σελ. 10). Περαιτέρω, η γεωγραφική θέση ενός κράτους, εν προκειμένω της Ελλάδας, είναι επίσης παράγοντας κρίσιμης σημασίας, καθώς καθορίζει την ικανότητα άλλων κρατών να προβάλλουν ισχύ εναντίον του, και τη σημασία του για την εκπλήρωση των στρατηγικών στόχων άλλων κρατών (Chouliaras, 2018, σελ. 7). Αυτό το στοιχείο εξηγεί και την πολιτική της Βρετανίας έναντι της Ελλάδας και την υποστήριξή της σε μεγάλες περιόδους της ιστορίας της καθώς και στην κατά την υπό εξέταση περίοδο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία εξέτασε τις σχέσεις της Ελλάδας με τη Μεγάλη Βρετανία κατά την περίοδο από την ανεξαρτητοποίηση της Ελλάδας το 1830 μέχρι την είσοδό της στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο το 1940. Παρουσιάστηκαν τα κυριότερα γεγονότα αυτής της περιόδου με έμφαση στο πώς διαμορφώθηκαν οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, η έκβαση αυτών, ενώ έγινε και μία προσπάθεια ερμηνείας τους. Ωστόσο, διαπιστώθηκε πως η πολιτική τόσο από μέρους της Βρετανίας, όσο και από μέρους της Ελλάδας, καθορίστηκε και από έναν ακόμη σημαντικό παράγοντα: των πολιτικών των άλλων χωρών. Αυτό το ζήτημα εξετάστηκε μόνο συνοπτικά και επικουρικά της ανάλυσης των σχέσεων των δύο χωρών. Συνεπώς, κρίνεται ενδιαφέρουσα η περαιτέρω διερεύνηση του ρόλου άλλων μεγάλων δυνάμεων στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής από μέρους της Ελλάδας και ειδικότερα της Βρετανίας. Έμφαση αξίζει να δοθεί ιδιαίτερα στον παράγοντα της Ρωσίας, καθώς από τη μία πλευρά υπήρξε σύμμαχος της Βρετανίας, ενώ από την άλλη η βρετανική εξωτερική πολιτική καθοδηγείτο εν μέρει από την αποτροπή της αύξησης της επιρροής της, πρωτίστως στην Ελλάδα.

Μελέτες σε τέτοια πεδία μπορούν να βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση της υφιστάμενης πραγματικότητας σε επίπεδο συμμαχιών κρατών και εξωτερικής πολιτικής. Αν και τα γεγονότα δεν παραμένουν ίδια και αν και στο διεθνές πλαίσιο εντάσσονται πλέον περισσότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική των κρατών και τη δημιουργία συμμαχιών, η ανάλυση γεγονότων του παρελθόντος σε επίπεδο σχέσεων μικρών και μεγάλων κρατών μπορεί να συνεισφέρει στην καλύτερη ανάγνωση της ιστορίας και στην αποφυγή λαθών στο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αναστασίου, Α., Μαρής, Γ., & Πέρρου, Ε. (2020). Η Εθνική Τράπεζα και οι οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. *Region & Periphery*, 10, 27-42.
- Antunes, S., & Camisão, I. (2017). Realism. Στο: S. Mcglinchey, R. Walters & C. Scheinpfung (Eds.), *International Relations Theory* (σελ. 15-21). Bristol: E-International Relations Publishing.
- Chouliaras, I. (2018). *The importance of ideology and external factors in Greek foreign policy: the case of Ioannis Metaxas (1936-1941)*. Athens: Center for International Strategic Analyses.
- Christodoulakis, N. (2013). Currency crisis and collapse in interwar Greece: Predicament or Policy Failure?. *European Review of Economic History*, 17(3), 272-293.
- Christopoulos, M. (2015). Anti-Venizelist criticism of Venizelos' policy during the Balkan Wars (1912-13). *Byzantine and Modern Greek Studies*, 39(2), 249-265.
- Cliadakis, H. (1979). The Political and Diplomatic Background to the Metaxas Dictatorship, 1935-36. *Journal of Contemporary History*, 14(1), 117–138.
- Clogg, R. (2013). *A Concise History of Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Demirci, S. (1997). *The Lausanne Conference: The Evolution of Turkish and British Diplomatic Strategies 1922-1923*. PhD Thesis, LSE.
- English History (2022). Greece: Murder Of British Subjects-Observations. Debates of the House of Lords, 23 May 1870 vol 201 columns 1162-90. Ανακτήθηκε από: <http://www.historyhome.co.uk/forpol/greece1870.htm>

- Goldstein, E. (1989). Great Britain and Greater Greece 1917–1920. *The Historical Journal*, 32, 339-356.
- Grammatikos, A. (2019). Staging Transcultural Relations: Early Nineteenth-Century British Drama and the Greek War of Independence. *JMH*, 34, 18-42.
- Hacholski, M. (2018). "A New and Unwholesome Principle": American and British Influence on the Turco-Greek Exchange Convention of January 30, 1923. *Voces Novae: Chapman University Historical Review*, 2(2), 147-158.
- Heraclides, A., & Dialla, A. (2015). *Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century*. Manchester: Manchester University Press.
- Hionidis, P. (2017). In search of a liberal foreign policy in mid-Victorian Britain: Carnarvon, Clarendon, And Gladstone On The Dilessi Murders Episode Of 1870. Ανακτήθηκε από: <https://www.thefreelibrary.com/IN+SEARCH+OF+A+LIBERAL+FOREIGN+POLICY+IN+MID-VICTORIAN+BRITAIN%3A...-a0523137723>
- Kallis, A. (2010). Neither Fascist nor Authoritarian: The 4th of August Regime in Greece (1936-1941) and the Dynamics of Fascistisation in 1930s Europe. *East Central Europe*, 37, 303-330.
- Kitsikis, D. (1971). The nationalism of the present Greek regime and its impact on its foreign relations. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 7, 39–44.
- Kritikos, G. (1999). Αιτία της υποχρεωτικής ανταλλαγής πληθυσμών συνέπεια του Ελληνοτουρκικού Πολέμου: (1922-1923). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 13, 209–224.
- Leon, G. B. (1978). Greece and the British Connection, 1935-1941 by John S. Koliopoulos. *The American Historical Review*, 83(5), 1294-1295.
- Lundborg, T. (2019). The ethics of neorealism: Waltz and the time of international life. *European Journal of International Relations*, 25(1), 229-249.

- Macarthur-Seal, D-J. (2013). Intelligence and Lloyd George's secret diplomacy in the Near East, 1920–1922. *The Historical Journal*, 56(3), 707-728.
- Markovich, S. G. (2018). Eleftherios Venizelos, British Public Opinion and the Climax of Anglo-Hellenism (1915–1920). *Balkanica*, XLII, 125-155.
- Mazower, M. (1992). The refugees, the economic crisis and the collapse of Venizelist hegemony, 1929-1932. *Bulletin of the Centre for Asia Minor Studies*, 9(1), 119-134.
- Mikelis, K. (2015). Realist Stronghold in the Land of Thucydides? Appraising and Resisting a Realist Tradition in Greece. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 4(4), 15-32.
- Ministry of Foreign Affairs (2022). Greece Liberated. Recognition and Establishment of Diplomatic and Consular Relations. Ανακτήθηκε από: <https://200years.mfa.gr/en/diplomatic-consular-relations-en/united-kingdom/>
- Morrison, S. (2018). “A Kindred Sigh for Thee”: British Responses to the Greek War for Independence. *The Thetean: A Student Journal for Scholarly Historical Writing*, 47(1), 1-20.
- Paschalidi, M. (2009). *Constructing Ionian Identities: The Ionian Islands in British Official Discourses; 1815-1864*. PhD Thesis, University College London.
- Paszkievicz, J. (2019). Main challenges for the Greek national security against the geopolitical changes in the Balkans during the period 1918–1923. *Balkanica Posnaniensia*, XXVI, 193-212.
- Pelt, M. (2001). The Establishment and Development of the Metaxas Regime in the Context of Nazi Fascism, 1936-41. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 2(3), 143-172.
- Ploumidis, S. (2021). An antidote to anarchy? Images of monarchy in Greece in the nineteenth and the twentieth centuries. *Byzantine and Modern Greek Studies*, 45(2), 240-254.

- Rizas, S. (2011). Geopolitics and Domestic Politics: Greece's Policy Towards the Great Powers During the Unravelling of the Inter-War Order, 1934-1936. *Contemporary European History*, 20(2), 137-156.
- Σαρρής, Γ. (2020). Σφαγή στο Δήλεσι: 150 χρόνια από το μακελειό που διέσυρε την Ελλάδα. Ανακτήθηκε από: <https://www.ethnos.gr/history/article/98696/sfaghstodhlesi150xroniaapotomakeleiopoydiesyrethnellada>
- Σβολόπουλος, Κ. (1997). *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1900-1945*. Αθήνα: Εστία.
- Salvanou, E. (2017). The First World War and the refugee crisis: historiography and memory in the Greek context. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/historein/article/view/10027/12883>
- Schwartzberg, S. (1988). The Lion and the Phoenix - 1: British Policy toward the 'Greek Question', 1831-32. *Middle Eastern Studies*, 24(2), 139-177.
- Sfikas, T. D. (2004). Doomed Neutrality: Greek Foreign Policy, 1936-1940. *Δωδώνη*, 33, 211-248.
- Steiner, Z. (2007). *The Lights that Failed. European International History 1919-1933*. Oxford: Oxford University Press.
- Tsoufidis, L. (2010). From Economic Prosperity to the Depression of 1930s. Ανακτήθηκε από: <https://core.ac.uk/download/pdf/6613924.pdf>
- Turan, Ö. (1999). The role of Russia and England in the rise of Greek nationalism and in Greek independence. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 10, 243-291.
- Tzanelli, R. (2002). Haunted by the "Enemy" Within: Brigandage, Vlachian/Albanian Greekness, Turkish "Contamination," and Narratives of Greek Nationhood in the Dilessi/Marathon Affair (1870). *Journal of Modern Greek Studies*, 20(1), 47-74.

- Tzanelli, R. (2000). Book Review: The Dilessi Murders: Greek Brigands and English Hostages. *European History Quarterly*, 30(2), 284-287.
- Vaicekauskaitė, Z. M. (2017). Security Strategies of Small States in a Changing World. *Journal on Baltic Security*, 3(2), 7-15.
- Wæver, O. (2009). Waltz's Theory of Theory. *International Relations*, 23(2), 201-222.
- Wrigley, W. D. (1978). The Ionian Islands and the advent of the Greek State (1827-1833). *Baltic Journal of Economic Studies*, 19(2), 413-426.
- Χατζηβασιλείου, Ε. (2010). *Ελληνικός φιλελευθερισμός: το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*. Αθήνα: Πατάκης.

